

ספר ראשון

מספרי התורה

מִיַּם הַבְּרִיאָה

א

שני מאורות*

בעשרה מאורות נכרא העולם ובששת ימים. בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, והיו תלויים ועומדים. אחריהם בא הרקיע בתוך המים להבדיל בין מים למים. על האבנים של היצירה תקנה היבשה, ובעומק הימים מתרוצצה אריגת כל נפש חיה וממלכת החי; אבל עוד חשך על פני תהום, וכל הנמצאים ממעל ומתחת, המתעתדים לבוא, ימושם חשך. וירא אלהים, כי לא יבצע זממו הגדול בעלמט האפל, והכל משמש בתהו ובהו; התרוטם וגלה שגלי שמלתו, והבהיק זיו הדרו, ויהי אור! התרקע הרקיע וגשפך עליו זהב מופז, נקוו המים מתחת השמים, ונראתה הארץ במעטה ירקרק, וישגשג כל עץ למינו. שרצו המים כל שרץ חיה, ועוף יעופף במרומו. חיים ואור זרועים במלא היקום. הכל חוגג ומתנועע, כחתן היוצא מחפתו; וגם אדם קם על שתיים ברמות אלהים, וקורא לכל יצורי שדי שמות, וכל אשר יקרא לו זה שמו.

והאור הולך וגדול שבעתים כאור החמה עתה. צופים ומביטים בו מסוף העולם ועד סופו. כל דבר יעטה אור, גם אבן ודומם יבהיקו, אין הסתר ואין הפסק ואין גבול. כל הארץ כולה כגן מלא אור. ראה אדון האור, שעתידיים יצוריו לחשוא ולקלקל מעשיהם, ולא יוכלו עמוד ברוב האור הנתן להם, גמר אומר לצמצמו למדה, אשר אנו עומדים בה, ולתת להעולם ההוה את המאור הקטן ולגנוז את המאור הגדול לצדיקים לעתיד לבוא. בתוך כך כלו ימי המעשה ואתא שבת! אתא יום, שקדשהו ה' אלהים כאור וברכהו באור, ושמש עוד האור הגדול שלשים ושש שעות, שתיים עשרה בערב שבת, שתיים עשרה בליל השבת, ושתיים עשרה ביום השבת. „כיון שלא פסק האור, התחיל כל העולם כלו משודר“ ולהודות לה'. וזהו מזמור שיר של יום השבת!

ולעתיד לבוא, כבא הגואל המקוה וגאולת עולם תהיה לכל יצור ולכל חי, וגם לצבא השמים ממעל ולהארץ מתחת, יחזור הכל למקומו; והאור הראשון יבקע כשחר, וישוב ישליך זיו הדרו בכל. ואז לא יהיה עוד מאור גדול ומאור קטן, להבדיל בין לילה ויום, דעת טוב ורע, אור וחשך, כי אם הכל אור חיים ותסד, הכל יום והכל אור. זה יום שכלו שבת!

* על פי בראשית רבה וירושלמי וסוד.

2

ארץ ושמים*

בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, ושניהם נבראו בשעה אחת וברגע אחד ובמדה אחת. פשט האל יד ימינו ונמה שמים, ופשט יד שמאלו ויסד ארץ. ידו של הבורא יסדה ארץ וימינו מפחה שמים, נתפשו השמים למעלה והארץ נרקעה למטה.

ותהי הארץ תהו ובהו ותחל לבכות על גורלה, שעתידה היא להיות רחוקה ממלכות אלהים ממעל ולהיות מדור אך לתחתונים. היו למלך שני שמשים, ושניהם אהובים ושויים לו כאחד, וישאיר את האחד להיות משרת לפניו בהיכלו, ואת השני שלח למרחקי המדינה לעשות שם את מלאכתו. התחיל האחד מזמר והאחר היה עצוב. אמר המלך למשמשו זה: מה לך, בני, כי נפלו פניך ולמה תתעצב? והן שניכם עבדי אתם. ויען ויאמר: אמנם שויים אנו לפניך כאחד; אפל חברי שרוי אצלך ויושב על שלחןך ורואה את פניך חמיד, ולבו טוב לו והוא מזמר; אבל אני שהרחקתני מחללך ושלחתני למקום רחוק מטך ומזיוך ומהודך, איך לא ידאב רוחי ולא אבכה? כך קבלה הארץ לפני בורא היקום וכל חדרי העולם ואמרה לפניו: רבון העולמים! השמים אחי נהנים ממעל תמיד מזיו שכינתך ואת כסא מלכותך העמדת עליהם, ואין מות שם ואין אפל, ורעב ודבר וכל פגע רע שם לא יתהלכו, איך לא יזמרו ולא יהללו שמך על גורלם? אבל אני, שמושבי מתחת, מה רחוקה אני מאור פניך, תלית מזוני ומחית כל הדרים בי בשערי השמים, מהם גם אקבל אורי, ובכל אשר אנדל לחיים ולפרי, שוב בא מלאך-הטות ומסיר בחרבו הקשה, ואף שדי עדנים אשר בי יהפכו לקברות — ואיך לא אקונן ולא אבכה? ויען אלהים ויאמר: אל תיראי, ארץ, אף יומך הגדול יבוא, שבו תהי כלך זרע וחיים, ואגרש את האפל ואת הטות מקרבך ואורך מקרבך יצא. ותמחה הארץ את דמעותיה מעפעפיה, ותתן גם היא את קולה בזמר. וזה דברי החחה: מכנף הארץ זמרות שמענו!

3

ד ה ב **

בדבר הי שמים נעשו זכרות פיו נתחוללו כל צבאיו. כנס כנר מי הים נתן באוצרות תהומות, הוא אמר ויהי עולם, הוא צוה ותעמוד המציאות. והתפשט הלל מחלל, אופק מאופק, גלגל מגלגל. התפרצו הכחות והתנגשו הכחות, ויכלו השמים והארץ וכל צבאם. ושב הבורא להתלבש ביצוריו ולהיות עושה מעשהו יום יום; והוא הרוקם והאורג, שלגדלתו אין חקר ולגמלאותיו אין מספר.

* עפ"י פדר"א פי"ח ולקט מדרש אבכיר.

** עפ"י מדר' תנהומא הישן חקת סימן א', ובבלי בבא בתרא.

אולם בעוד האלהים מכין את עולמו בדברו, קמו נגדו גם מעצורים. — קם שר אחד בפני המלך ורהב שמו; ובאמור לו היוצר: רהב, פתח את פיך ובלע כל מימי בראשית, מאן לשמוע בקולו ויאמר: די שאעמוד בשלי, והתפשט מלא קומתו ויאמר. לא אבלע! ותעלה עליו חמת ה' ויבעט בו והרגו וימתק את רהב. ויכבש אחר זה את מימי בראשית ודרכם ברגלו, וכך קבלם הים. שוב עלו גלי הים לכסות את פני היבשה, וישם ה' לים חול בריח זדלתיים, ויאמר עד פה תבוא ולא תוסיף.

ד

קנאת האחים*

בראשית היתה הארץ תהו ובהו ואפל נצחי היה על פני תהום, והכל ימוש חשך בממלכת שר החשך, שדומה היה לשור, וצלו מכסה את פני כל ובלע את הכל. וכשבקש הקב"ה לברוא את העולם, קרא ואמר לשר של חשך: סודה ממני, כי אני רוצה לברוא את העולם באור, ויגער בו וילך. ויבאו פאתי אודם חודרים מכין מפלשי האפל, ויניע אלהים הקורא בעז את מליחו, ורח האור מסוף עולם ועד סופו, ויהי אור בלי חשך.

ויעש אלהים שני מאורות גדולים לממשלת הבריאה, את השמש ואת הירח, ויתן אותם ברקיע השמים להאיר לכל יושבי תבל ולהבדיל בין האור ובין החשך, והיו למועדים ולגבולי הימים. והיו המאורות האלו שניהם שוים כגבהם ובתארם ובקומתם וכאורם, לא זה גדול מזה ולא זה יותר מזה, ויהיו כאחים תאמים בלי הבדל, ויתקנא הירח בהשמש, כי עוד אחד עמו, ויגש לפני כסא היוצר ויאמר: רבון הבריאה ומלך כל העולמים, הלא אחד אתה ושמך אחד ויודע אתה, כי אי־אפשר לשני מלכים להשתמש בכתר אחד, ולמה עשית אותי במדה אחת עם השמש רעי? ויען הבורא ויאמר להירח: אם רע זה בעיניך, לך והמעיש את עצמך ותהיה מלכות השמש גדולה ממך. ומיד נהיה הירח למאור הקטן והשמש להמאור הגדול. אמר הירח להאלהים: הלא אך דבר נכון דברתי באזניך נגד מעשה השניות בעולמך, ולמה ככה יסרתני וכל כך ענשתני? אמר לו אלהים: תחת אשר קטנת עתה, לך ומשול ביום ובלילה וישרתוך גם כוכבי מעלה. ולא נח רוחה של הלבנה וקבלה על עלבונה. וינחם ה' גם על הרעה אשר עשה להירח, ויצו את בני ישראל לאמר: כי תבאו אל הארץ, אשר בחרתי להיות לי למושב, ובניתם שם מקדש והצבתם שם מזבח לי ולשמי, והבאתם שמה בכל יום ראשון לחדש כפרה עלי, על שטיעפתי את הירח. וזהו שעיר האשם, שהיו מקריבים בניו של מקום בבית האלהים לכפר על מעשיו, על אשר המעיט את מאור הירח.

* עמי פסיקתא רבתי ומדרש רבה, פוריא, בכלי חולין ומדרי אגדת בראשית.

מימי המעשה

* א

התחיל האלהים לעמוד באור ושכינתו בעליונים, ויסגר בעד חדרי האפל וינעל ויחתום דלתותיו ויפריד בין האור ובין החשך. וישב על האבנים ויאמר, הפעם אכין את מלאכת העולם, ולא יהיה עוד הכל תהו ובהו, כלי תכנית וכלי תכנית. ויקח אלהים היוצר גוש גדול של שלג מתחת כסא כבודו, ויזרקו על פני המים באמצע הללו של עולם, ויהי מהשלג ארץ; ויעמיד אלהים את הארץ על סכוניה, לבל תנוע ולבל תצא מחוגה. והיו המים כל אותו היום מכסים את הארץ ומנסים לפוצצה, ולא יכלו להמס את אשר נעשה בדבר ה'.

ויקרא אלהים ביום השני אל מלכת המים לאמר: לכי והתפלגי ותעלה המחצית האחת למעלה בעד ארובת העליונים והמחצית השניה תרד למטה ותהיה מצויה לתחתונים; ולא אבתה המחצית השניה לרדת ותאמר: אעלה גם אני למעלה ושם יהיה גם ביתי. כל כך העיזה פניה לפני הבורא! ויושט האלהים את אצבעו ויורידה מטה. ויאמר: אשר יטרה את פי, לא בנבולי ילין. ויהי אחרי חצותו את המים, ויברא אלהים את מחנות האראלים, מלאכים שרפים ואופנים. ויפת ברוח פיו אש גדולה ויסיק בה שבעה מדורי גיהנם. ויהי ביום השלישי ויאמר אלהים: יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה. והיה כאשר נראתה היבשה, ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב ותוציא עץ פרי למיננו ועצי יער למינם. ויברא את כל אילני-מאכל ואת כל אילני-סרק, וישגשגו ויתכסו בענפים ובעלים ויוציאו פרי ותהפך הארץ לגן-עדן. ויתגאו ארזי לבנון ואילנות קשן בגבהם ובקומתם, וירימו את ראשם על כל פני אחיהם בזרע האדמה. וירא ה' ויגאץ ויאמר: אני שונא כל גאות וגבהות, ואין גאווה בעולם מלבדי, אשר כל אלה עשיתו. וישרק אלהים לאדמה ותוציא גם את הברזל. ויהי כאשר ראו האילנות והעצים את הברזל אויבם, נבהלו ויאמרו: הנה נברא משחית לכלותינו, ולמה עוד נוציא פרי ונתלבש ירקרק? ויאמר הבורא להם: מה לכם מרתחין, מכם יצא בית-יד לגרון, אשר יכרית אתכם, עץ מכם אל יכנס בו ואתם אינכם נוזקים. אתם תשלשו בו והוא ככם. ויאמרו האילנות: אם כן גם לנו הוא צריך, וירגעו.

ויברא אלהים ביום הרביעי את השמש ואת הסהר להאיר לעולם ולזרוח בו. ויברא ביום החמישי שרץ נפש חיה ועוף; ויברא את התנינים הגדולים, הלא המה לויתן ובת-זוגו, ואת כל דגי הים, ויתלה את העולם על סנפריו של לויתן. ויערב עוד את רקק המים ויברא את זיו שדי מלך העופות, מכסה בכנפיו גלגל חמה, ואת כל עוף השמים; ויברא כנגדו אוסן אחד בארץ, וראשו כנגד חיות הקודש, וסגדלפון שמו, ישגבוה מחבריו מהלך חמש מאות שנה, ועומד אחורי המרכבה וקושר כתרים לקונו; והוא המתורגמן תמיד אשר בין ישראל לבין אביהם שבשמים, הארון מלך הכל.

* עפ"י מדרש כונן בבהמ"ד חדר ב' ובראשית רבה. בבלי חגיגה, מדרש תנחומא, השלם

ביום הששי ברא אלהים את חית הארץ למינה ואת הבהמה למינה ואת כל רמש האדמה למינהו. ואחר כך כנס את כל מלאכי השרת כתות כתות ויאמר להם: נעשה אדם כצלמנו כדמותנו, וירדו בכל אשר עשיתי ויצרתי ממעל ומתחת. ויברא אלהים את האדם כצלמו. זכר ונקבה ברא אותם, ויברך אתם אלהים.

בקש אלהים לברוא עוד בני חיים, וכבר ברא את נפשותיהם; ועד שהוא עוסק לעשות להם גופות, קדש עליו השבת ובאה שביחה במלאכת העולם, ותשארנה הבריאות האחרונות נשמות בלי גופות, ותתאחדנה אחר זה לממלכת המזיקין והשרדן.

ויבאו בני הרוחות הללו לחבל בכל פעם במעשי אלהים אשר עשה; והיה האחרון במעשה בראשית לשמן ולשפנה לאשר קדמו להם, ובא שוב האפל הנגרש ללחום את האור. יגער אלהים בך השמן!

ב *

עד שלא נברא העולם, היה הקב"ה ושמו הגדול בלבד; ועלה במחשבתו לברוא את העולם, ויחריש את העולם לפניו, כמלך הזה, שבונה לו פלטרין ומרשם לו יסודותיו, מוצאיו ומבואיו; וירא כי אין העולם יכול להתקיים בלי תשובה לחוטאים, כי ימרו אמרות פיו ולא ישמרו את חקיו, ויאמר: אם ישוב כל נמצא ויצור אלי בכל לבבו וסלחתי ונשאתי לעונו, ולא ישבת שום דבר מן היקום. ויברא את השמים ואת הארץ, והיו מותתים והולכים להגדיל ולהרחיב מאמר קונם, עד שאמר להם די והציב להם גבולם; ולכן נקרא אל עולם גם בשם שדי. כל זה נעשה ביום ראשון. וביום השני ברא את הרקיע ואת המלאכים, אשו של עולם ואשו של גיהנם; והמלאכים, כשהם נשלחים בדברו, נעשים הם רוחות, וכשהם משרתים לפניו מתהווים לאש, ואז מיחדים שמו הגדול.

ביום השלישי היתה הארץ עוד מישור כנקעה, והיו המים מכסים את פני כל הארץ וכל העולם מים במים. וכשיצא הדבור מפי הגבורה: יקו המים! עלו מקצות הארץ ההרים והגבעות ונתפרצו מבטן הארץ ויתהוו עמקים, ונתגלגלו המים במשברם ויבואו בהעמקים, וישובו ממעל להם ויכסו את פני ההרים. ויהי נעש ורעש במלוא שטף המים, ותרעד האדמה. ויגער אלהים בשאון הימים, ויכבשם וימדדם בשעלו ויעש חול גבול לים, כאדם שהוא עושה גדר לכרמו; וכשהם עולים כנאונם ורואים את החול לפניהם, מיד חוזרים לאחוריהם. האותי לא תראו נאום ה', אם מפני לא תחילו אשר שמתו חול גבול לים! ויהי כי נקוו המים ותראה היבשה, פתח האלהים פתח בגן-עדן והוציא ממנו נטעים להזריע בהם בארץ, ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו ועץ עשה פרי, וערך את השלחן בעד כל חי ובעד כל יצור ונפש חיה, במרם סקד עליהם לבוא ולישב לסעודה. ביום הרביעי ברא אלהים את החמה ואת הלבנה, ועבורין היה לפניו ונשמעים למשמעתו ולמינו. ביום החמישי ברא את כל עוף מהור ומטא, את כל מיני דגים ממאים ומהורים והשריץ מן המים את כל מיני חגבים מן הטמאים ומן המהורים; וכלם ברא זכר ונקבה, למען יפרו וירבו. וביום הששי הוציא מן הארץ כל מיני בהמות טמאות

* עפ"י פדר"א ובראשית רבה פ"מ.

ומהורות בזכר ובנקבה ואת כל מיני חיות מהורות ומטאות. ויברא ביום ההוא את בהמות שדי, אשר רובץ בהררי אלף, ובכל יום הוא אוכל צמחם, ולילה לילה שוב מצמיח לו צמח למזונו. „כול הרים ישאו לו למזונו ומי ירדן להשקותו“.

וירא אלהים את כל אשר עשה, והנה טוב, ויאמר: עולמי, עולמי, הלואי תהא מעלת חן לפני בכל עת, כשם שהעלית חן בעיני בשעה הזו, בשעת הבריאה. ויברך אלהים את מעשי ידיו.

ויברא אחר כן את האדם. בדמות אלהים עשה אותו וימסור לו את מפתחות גנו, אשר נטע בחלל ההויה. נמלו בידו ותחזירו בכל חרדי העולם ויאמר לו: ראה בני, מעשי כמה נאים הם וכמה משובחים הם, כל מה שבראתי, אך בשבילך בראתי, כי תכיר את ישותי ותבוא ותשכלל את מעשי; ואתה תן דעתך, ששוב לא תקלקל תחת להטיב, כי אם קלקלת והחרבת את אשר עשיתי, שוב אין מי שיתקן אחריך, ואני חוזר ומתאחז בנתיבותי. —

וילך אלהים, בכלותו לדבר עם האדם, וישב על כסא כבודו וישם ערפל סתרו, וישאר האדם שומר למטה.

* 2

ויברא אלהים את כל יציריו מעלה ומטה, ויושב שרים ומלאכים בראש כל אחד ואחד, ויצום לפקח עליהם ולהשגיח על מלאכתם וסדרם, ורנשי הלל וזמרה נטע בלבבם ויאמר להם: הללו ושבתו לשמי, כי עשיתי מן האפס את העולם ומצללי תהו ובהו הוצאתי צבאי השמים ואת הארץ. ויברא את האדם ויאמר: הנה זה יקרא לי אדון והוא ירום את שמי יתר מאשר בפי כל.

ויכל אלהים את כל מלאכתו אשר עשה, וישב על כסאו לחוג חנוכת שמים וארץ. ויבואו לשמחה בשמחת הבורא והיוצר שרי חמה ושרי לבנה וכל שרי כוכבים ומזלות, שרי שמים ושרי ארץ, שרי הרים ושרי ימים, שרי יערות ושרי כל עץ למינהו, שרי חיות ושרי בהמות, שרי עופות ושרי כל רמש וכל חי; וכולם עומדים ומשתחוים לפניו ומרננים ומקלסים את שמו. קול עוז וגבורה, קול נצות והלל, קול הדר, גאווה, גדולה ותפארת! מרקדים מרקדים מלאכי השרת, שרי האופנים, ראשי הכרובים וכל פקידי ושרי מטה סביב כסא ה'. רועשים כל שבעה רקיעים מקול השמחה והדיצה והקריאה לאלהים. תוף וכטר מצלתיים וכל כלי זמר הבריאה נשמעים יחד. הכל חוגג ומפאר את קונו. ואף האדם העלה אותו האלהים לשמי השמים לשמחה אתו בחנוכת עולמו. ונשמע קול תרועה מכל צבאי מעלה ומטה, שכמוהו לא נשמע לעולם ולעולמים, קורא: יתי כבוד ה' לעולם! ויענו כל הברואים פה אחד לאמר: ישמח ה' במעשיו!

חג לאדני ולכל היקום.

מהאדם

מחטא האדם

* א

זיהי באמור היוצר לברוא את האדם ביום הששי מימי המעשה, נתיעץ בתורתו, שחקוקה היתה בזרועו באש שחורה על נבי לבנה, ויאמר אליה: רוצה אני לעשות אדם. ותען התורה ותאמר לאלהים: העולם שלך והכל שלך ושומע בקולך והם עדי עד; אבל זה, שאתה רוצה לברוא אותו, הוא קצר ימים ושבע רוגז ועלול הוא לחטוא ולסור מני דרך; ואם אין אתה מאריך אפך עמו, ראוי לו, שלא יברא כלל וכל עמלך עמו לחנם. ויאמר האלהים לתורתו: תורה, תורה, על מה ככה תדברי, וכי על חנם נקראתי ארך-אפים ורבי-חסד ואני אל רחום וחנון. מיד נפגה והתחיל לקבץ את העפר בעבור גו האדם מארבע כנפות הארץ, לא הניח מקום, שלא לקח ממנו גרגיר ליצורו זה. ולמה כנס האלהים את העפר מכל עבר ולא לקחו ממקום אחד? אמר הבורא: יצורי זה הוא נודד בעולמי, פה נולד ופה הוא יושב, ולמחר שוב נושא הוא את רגליו ללכת הלאה, אין לו מנוח; והיה כי ילך ממזרח למערב או ממערב למזרח ויבוא קצו להשיב רוחו, לא אמר תאמר הארץ באותו מקום: איני מקבל את עפרך, כי לא ממני נוצרת. ועל כן אני מקדים לקבץ את עפרו מכל אפסים, והיה בכל מקום בואו שם ערש ילדותו ולשם הוא חוזר . . .

יום ערב שבת היה. בשעה ראשונה צבר אלהים את עפרו של אדם, בשעה שניה נבלו, בשעה שלישית רקס אבריו, בשעה רביעית זרק בו נשמה ויפח באפיו נשמת חיים, בשעה חמישית העמידו על רגליו, בשעה שביעית זוג לו את חוה, וכללה וקשטה ככלה, והיו שניהם גדולים כבני עשרים. בשעה השמינית הכניסם האל לגן-עדן ויצום על פירות האילן; בשעה העשירית עבר האדם על מצותו וימרה את פקודתו; בשעה אחת עשרה כבר נדון, ובשעה השתים עשרה נתגרש מגן עדן. כה התגלגלה תולדת האדם במרוצה רבה משעה לשעה.

ויהי באחד בשבת והרגיש אדם בחטאו ואת אשר עשה להשכית פועל ה', נכנס במי גיחון העליון, עד שהגיעו המים לצוארו, וענה את נפשו שבע שבתות ימים, עד שנעשה גופו כמין כברה. אמר האדם לפני אלהיו: רבון כל המעשים! העבר נא חטאתי מעלי וקבל את תשובתי, וילמדו כל בני הדורות הבאים אחרי, שיש תשובה על החטא ושאתה מקבל שבים. ויזכור אלהים את הדבר, אשר אמר להתורה לפני יצירת האדם, ויפשוש יד

* עפ"י פדר"א פריא כי ובראשית רבה.

ימינו לאדם ויאמר לו: קום וצא מן המים והלכת לעבוד את האדמה ולשמרה, כאשר דברתי, ונסלת לך. פתח אדם את פיו ויאמר: אודך ה' כי פדיתני מעוני. וענו ואמרו העליונים והתחתונים: ימין ה' מקבלת שבים. ונלקח מן הבריאה הקולר שלה, וינח העולם!

ב *

חיבה יתירה חבב הקב"ה לאדם הראשון, שבראו ממקום מהור וקדוש. מאיזה מקום לקח אלהים את העפר לבנין גו האדם? ממקום בית המקדש צבר אותו, שמשם מזריח אלהים את האורה תחלה, ומשם היא יוצאת ומאירה לכל באי עולם. ויעש ה' אלהים את האדם בשתי ידיו, ולא כשאר מעשי בראשית אך ביד אחת, ויכניס אלהים את האדם יצור כפיו לאפדנו, הוא גן-העדן; והיה מטייל שם, כאחד ממלאכי השרת. אמר האלהים: אני יחיד בעולמי והוא יחיד בעולמו, לא טוב לאדם להיות לבדו, אעשה לו עזר כנגדו ויפרה וירבה וימלא את הארץ.

ויהי כאשר שמעה הארץ את דבר אלהים, כי הנה גוים רבים ממעי האדם יצאו ויכסו את עינה, אמרה לפני בוראה: אלהים יוצר הכל. „אין בי כח לזון כל צאנו של אדם“, ואתה אך במדה ותכלה בראת אותי. — ויען אלהים ויאמר לארץ: אני ואתה נזון את בני האדם. „וחצו שניהם“ דבר כלכלתם, והיה הלילה למלאכת האל והיום לתוצאת הארץ. מה עשה הקב"ה? ברא שנת חיים, ואדם שוכב וישן והוא מזונו ורפואתו, וחיים לו ומטחה לו, ואחר זה הוא „סומך את הארץ ומשקה אותה, והיא נתנת פרותיה ומזון לכל הבריות“.

וחם האלהים על האדם, שלא להכאיבו, ויפיל עליו שנת תרדמה; ויהי כי ישן ויקח אלהים עצם אחת מעצמותיו ובשר מלבו, ויבן את חוה ויעשנה לו לעזר והעמידה לנגדו. והנה הקיץ האדם משנתו, וירא בתדונו עומדת לנגדו, ומראק כמראהו. ויפול על צוארה ויחבקה וינשקה, ויקרא ויאמר: ברוכה את לה', עצמך מעצמי ובשרך מבשרי, ולך נאה להקרא אשה, כי ממני לקחת!

ויעמד אלהים לאדם ולעזרתו עשר חופות בגן-עדן, כולן משובצות אבנים טובות ומרגליות, ומלאכי השרת שושבינין ומשמרים את החופות, ומלאכים אחרים מתפפים בתופים ומרקדים כבתולות מסביב לאדם והוה. ויקח האלהים כוס של ברכה ויברך כחזן המברך את החתן ואת הכלה ביום חופתם, והיה השמחה רבה במעונם.

והנה נחרב הכל ביום אחד. לא שמע אדם בקול אלהים, והניח את דעתו והלך אחר דעתו של נחש, ויגרש אלהים את האדם.

מה היה לבושו של אדם הראשון לפני החטא? עור צפורן וענן כבוד מכוסה עליו. ויהי כאשר אכל מפירות האילן, אשר צוהו אלהים לא תאכל ממנו, נפשט עור צפורן מעליו ונסתלקו ענני הכבוד וראה את עצמו ערום, וירא ממעשיו אשר עשה, ויתחבא מפני בוראו.

* נוסחא אחריתא עפ"י הג"ל פ' י"ב ובראשית רבת.

ג

ויהי בראות מלאכי עליון את גדולת האדם ויקרת תפארתו, נגשו לפני אלהים יוצר הכל ויאמרו לפניו: רבון כל המעשים! מה אדם ותדעהו ובחרת בו לעבוד לפניך, והוא להבל דומה ויסודו מעפר. ויען אלהים אותם: „מה שאתם מקלסים אותי בעליונים, הוא מִיָּחַד אותי בתחתונים“, והוא קורא למלכות שמים בארץ, וקמו גם השוכנים עליה להשתחות אלי ולהכירני לאלהים. ויראו כי לא יכלו לו, ויאמרו: אם אין אנו באים בעצה על בן-האדם להחטיאו לפני המקום, אז יגבר עלינו ויעלה הוא שמי מרום ואותנו יוריד מטה.

וסמאל המלאך, שהוא היום אך ראש בני השטן, אז ראש המלאכים היה וגדול מהם ורב מהם, לכל חיות ושרפי הקודש שש כנפים ולו שנים עשר, שש מכאן ושש מכאן. „הלך וקשר הוא עם כל צבא מעלה על רבו“, על כי המליך את האדם, ויאמר לו: רד וכבש כל אשר יצרת, וירד מטה הוא ומתי סודו; וירא את הנחש, והוא החכם והערום מכל החיות והולך בקומה כגמל, ויעל וירכב עליו, ותגעש האדמה, ותורת הברית צווחת לעומתו: סמאל, סמאל, הנה אך נברא הכל, וכבר תקשר מרד ביוצר עולמים! ולא שמע סמאל לה, וילך אל האשה, שמצא דעתה קלה להתפתות מאיש, ויחל לדבר עמה על עץ הדעת, ותספר לו את אשר צוה האל: לא תאכלו מן העץ הזה אשר נטעתי בגני פן תמותו. „מתוך דבריה מצא פתח להכנס“, ויען ויאמר אליה: אין מצות אלהים זאת, כי אם עין רעה, כי יודע הוא אף יודע, שבעת אשר תאכלו מפריו ותפקחנה עיניכם להיות כמוהו וכחכם יגדל וירב כמהו, מה הוא בורא עולמות ומחריבם, אף אתם תהיו בונים עולמות ומחריבם; מה הוא מטית ומחיה, מאז אכל מפרי אילן זה, אף בידכם יהיה המות והחיים ותמלכו על כל. ותמצא האשה דבריו טובים ונכוחים, ותאמר: אם מזה שאב אלהים את נצחוני, אף אני אנסה להיות כמהו ולא תהיה לו הבכורה, ותלך ותגע בהאילן ותקח מפריו ותאכל. עוד הפרי בפיה והרימה עיניה ותראה את מלאך-המות בא כנגדה . . . ותתחלחל האשה ותאמר: הנה אני הולכת למות, ובעלי יהיה אחרי, והאלהים יברא לו אשה אחרת במקומי; אחטיא גם אותו, והיה כי אמות וימות עמדי, ולא יהיה עוד אדם באדמה. ותלך ותתן מפרי האילן לאדם בעלה, ויאכל, מבלי שאול ודרוש מאין לקחה אותם. וכיון שאכל, פג תום הילדות מאתו וירא את העולם, והנה הוא אך תהו ועמל. ויאמר אל האשה הנצבת למולו: מה זה שהאכלתני ותפקחנה עיני ותקחינה שני. מתירא אנכי, „כשם שקהו שני, כך יקו שני כל הדורות“. וישבו שניהם ויחאבלו על עדים, כי סר מהם.

ד

ספר עולם**

אלה תולדות השמים והארץ בהבראם; הם וכל אשר בהם, ויטע אלהים גן בעדן

* עפ"י הג"ל פרק י"א ו"ג וספר הבהיר.

** על פי תקדמת ספר „ריואל המלאך“, זה ספרא דאדם קדמאת.

מקדם וישוב שם את האדם אשר יצר, ויצוהו לשמור אמרות־פיו ולעשות רצונו, ולא שמע בקול ה' ויחטא ויסר מדרך הטוב, וירא כי ערום הוא ויירא ויחבא. וישלח ה' אלהים את האדם מגנו לעבוד את האדמה, אשר לקח משם, ויסגר את השער בעדו. וישב האדם על יד שפת נחל קצר, היוצא מן הגן, ויבך.

ויבא אליו מלאך אלהים ביום השלישי ויאמר אליו: למה נפלו פניך בן־אדם ולמה תשומם, הלא עוד בידך עתותיך, ואם תיטיב שאת ונשא לך ולמעשיך. ויען בן־האדם ויאמר: איך אדע את דרכי, והן הכל יפרד מכאן והיה לארבעה ראשים, וקצרה ידי להבין, אנה אפנה, אם איטין או אשמאיל, אם אלך קדמה או ימינה. ויאמר אליו המלאך: קח בידך זה הספר, כי רחמתיך; והיה בצר לך או לבניך אחרים, וקראתם בו ומצאתם פשר. הוא אך כלה לדבר, ויעל בלבת אש השמימה. ויפול האדם על פניו, ויאמר: גם הלום ראיתי רז אחרי ראי, ואשמע קול אלהים מתהלך בגן. ויקרא לזה הספר ספר רזיאל, לאמר: בו רזיאל אשר ראיתי. ויקם ויקרא בו דלת אחת, ותפקחנה עיניו לדעת דרך החיים, וימצא בלבו מנוח. ויחי עוד שלשים ומאת שנה ויולד אדם כדמותו וכצלמו ויקרא לו שת, וימסור לשת בנו את ספרו במותו. ושת מסרו לאנוש, ויחל גם הוא לקרא בשם ה'. ואחרי אנוש קמו קינן ומהללאל וירד וכל הבאים אחריהם, הם חרעיהם וזרע זרעיהם, ויקראו בספר ויהנו וידרשו בו לשמור ולעשות, ככל הכתוב בו. וירבו ויעצמו וימלאו את הארץ, ויפרדו לגוים ולעמים שונים, ויעתיקו ויתרגמו את דבר ה' להם, איש איש ככתבו וכלשונו. והיה אם יבא ריב ביניהם, ריב מלחמה או ריב דעות, יאמר להם: הלא בני־אב אחד אתם, וגם חכמתכם ובינתכם מספר אחד ירשתם, והוא לכם לנחלה, וסר הפירוד ויבא שלום בין האהים!

ה

נדמה לעליון*

ויעש אל אלהי צבאות, יושב הכרובים, את האדם ויברא אותו בדמותו ובצלמו, בצלם אלהים עשה אותו, לא החסירהו אף מעט ונדמה האדם לעליון: גם הוא עוטה אור כשלמה, ואורו הנו מבהיק מסוף העולם ועד סופו, אין קץ לגדלותו וזכותו למוהר. כיון שחטא, מעט אמנם אלהים את דמותו; אבל עדיין יציר כפיו הוא, ועדיין יסוכך עליו באברתו. מה בני, בן האדם, חלקי חלקך, אל תגעו במשיחי!
בא בר נש אחד בזמן האחרון לציין מערתא דאבות העולם, נדחק ובקש לבוא במערתא דאדם הראשון, וראה שני עקביו כשני גלגלי חטה, יצתה בת־קול וקראה לו: „נסתכלת בדמות דיוקני, בדיוקני עצמה אל תסתכל!“ אף הוא נפל על פניו.

* עפ"י בבלי בבא בתרא.

ועוד מהאדם

* א *

במכור הארץ נבל אלהים את עפרו של אדם ורקמו ותקנו ורוה וגשמה לא היו בו. מה עשה היוצר? נפח בו ברוח נשמת פיו נשמת-חיים, ויחי הגולם ויעמוד אדם על רגליו, והיתה גבהו מסוף העולם ועד סופו, והיה מסתכל כלפי מעלה ומטה, וראה את כל הבריות, שברא אלהים בעולם, ויחל לפאר ולרומם את הבורא ויאמר: מה רבו מעשיך ה'!

ואדם נברא בצלם אלהים ותארו כפני אלהים; ראו אותו שאר הבריות ויחשבו ויאמרו: זה אלהינו אשר יצר את כולנו, וקראו זה לזה לאמר: נלך אל האדם ונעבדהו! ויבאו מכל חי למינהו ומכל הבהמה למינה, מהעוף למיניו ומן רמש ארץ למיניו אל האדם לרוממו ולשבחו. ויקרא אליהם האדם קול גדול: שמעו אלי ואדברה, הן באחם אלי לקרוא לי למלך, ואני כמכם כמוני הנני אך מעשי ידי יוצר כולנו, המולך בשמים ובארץ ונותן לכולנו רוח חיים; ועתה גלך כולנו להמליכו עלינו ונשבוע לו שבועת-אמונים, כי אך העם ממליך את המלך, ואין מלך קושר כתר לעצמו. ויענו אותו הבהמות והחיות והעופות והרמש דבר: פוג אשר דברת. ויקם אדם וילך בראש מחנות החי וימליך את האלהים ראשונה, וכל שאר הבריות קוראים אחריו: אתה ה' הנך מלכנו! בשבע שעות ביום בערב שבת נכנס אדם הראשון לגן-עדן; והיו מלאכי השרת מקלסין אותו ומשבחים לפניו; ובין השמשות באותו יום כבר אמרו לגרשו, כי נכשל בעונו ויחטא; והיו גם אותם המלאכים שוב מקוננים עליו ואומרים: אדם ביקר כל ילין. בא יום השבת ונעשה סניגור לאדם ואמר לפני האלהים: רבן העולמים! בששת ימי המעשה לא נהרג הרג בעולם, וכי אתה מתחיל? כלום זו היא קדושתו חזו היא ברכתו אשר ברכת אותו? ויאמר אלהים אל השבת: ראה הנה אני נושא פנים לו עוד יום אחד בעבודך ושכן בגני; והיה יום השבת משמר את האדם מכל רע ומנחמו מכל סרעפי לבו. ראה האדם כחה של שבת, התחיל לומר: מזמור שיר ליום השבת!

ויהי בצאת היום המבורך, ויגרש אלהים את האדם, ויצא מגן-העדן וישב לו בהר המוריה, מקום עקדת יצחק אבינו. משם לקחו אלהים ולשם החזירו. ישב אדם וחשב בלבו ויאמר: עד שאני בעולם אבנה לי בית מלון לגוי ואצוה את ביתי אחרי להעמיק את ארוני למטה מן המערה, למען לא יקחוני בני ובני בני מקברי ויעשוני לאלהים.

וירא אלהים ממעל את מעשה בן-האדם ויאמר: זה עבד נאמן לי.

* ב *

ויהי כי נברא האדם בצלם ובדמות אלהים ואת הכל שות תחת רגליו, ויקרא למלאכי-השרת ויאמר גם להם: לכו והשתחו לראש, כי בו בחרתי. וישמעו המלאכים

* עפ"י פדר"א פ"א, י"ט ב'.

** עפ"י קמץ מבראשית רבתי החשוב למזויף, ומובא באלדד הדני לאברהם עפשטיין.

בקול מצום ויבאו להכנע לאדם. והשטן אז גדול מכל מלאכי מעלה, ולא אבה למלא אחרי דבר ה', ויגש לפניו ויאמר: אתה יצרת אותנו יושבי עליון מזו שכינתך ותרבר אלינו לאמר: באו והשתחוו למי שיצרתו אך מעפר הארץ וסופו לעפר. ויען אלהים את השטן לאמר: זהו שלקחתי גוו מן האדמה יש בו מן החכמה ומן הכינה יתר מאשר כך וכל אלה אשר בשמים מושבם. ויאמר השטן אל אלהים: גסה נא אותי ואותו, ואראה, אם כנים דבריך. ויאמר אלהים: כן דברת. הנה יצרתי בארץ כל מיני חיות ועופות, בהמות ודגים ורמשים לא יספרו מרוב, ושמות לא נתתי להם עד היום. והיה אם תדע אתה לכנותם בשמות, הנאים להם, ואגדיל אותך על האדם ואצוה להשתחוות לך; ואם אדם עבדי ידע לנקבם בשמות, כאשר עם לבנו, ואגדיל את מלכותו עליך ואושיבהו בגני לעבדו ולשמרו. וירד אלהים לגן-עדן וירד גם השטן. ויבא גם האדם ויתיצב שם. וירדו כל מלאכי מעלה, ויקבצו מן החיות ומן העופות ומן הדגים ומן הרמש, כל אשר נשמה נאפו, ויעמידו אותם בגן שורות שורות, מחנות מחנות, ורב הקהל עד מאד.

ויפן אלהים אל השטן ויאמר אליו: האם אתה תחל לקרוא בשמות או האדם? ויאמר השטן: אני אתחיל. וירמו אלהים למשרתיו ויצו לפני השטן את השור ואת הפרה, וישאלהו לאמר: מה שמותם של אלה? ולא ידע להשיב. ויצו להסירם מלפניו ולהביא את הגמל ואת החמור. ויאמר לו: שטן, הגד נא לנו מה שמותם של אלו! ויעמוד כאלם לא יפתח פיו. ויאמר אלהים אל האדם: גש הנה בני והגד אתה מה שמותם של אלו? וידע אדם לענות, ויאמר: זה בקר, זה גמל, זה שור וזה עז, זה אריה וזה זאב, זה ינשוף וזו חסידה; ולא היה דבר במלכות החיה והעוף, הבהמה והרמש, שלא ידע לכנותם בשם; וכל אשר יקרא לו אדם בשם, זה שמו באמת. וירא השטן כי חכמת האדם רבה ממנו, ויצעק צעקה גדולה ומרה ויאנח. בכל זאת עוד לבו קשה וימאן להשתחוות לאדם. ויהי בראות אלהים את מריו וקשה ערפו, ויטרדהו ממלכות השמים. ועליו קרא הנביא: איך נפלת משמים הלל כן שחר!

• ג •

ויהי כהראות אלהים לאדם זרעו זרעו עד סוף כל הדורות, ותבא לנגד עיניו דמות דוד מלך ישראל, וירא כי חקוקים לו בספר האלהים חיים אך לשלש שעות, ויאמר האדם לבוראו: אל עולמים! מה השם ומה המזל שנתת לזה וגם מדת חסידות, וחיים אין לו בעולם אך מעט. ויען אותו ה' לאמר: חדל לדבר בזה אדם עבדי, כך עלתה במחשבה לפני. ויען שוב האדם ויאמר: רבון כל המעשים! כמה ימי חיי בעולמך. ויאמר אלהים: אלף שנים תחיה. ויאמר אדם לאלהים: אשאלך אך דבר אחד. הכי יש מתנת ברקיע? ויאמר לו: הן. ויאמר אדם: אם כן הרשני לתת לדוד מחיי שבעים שנה ויחיה וימלוך על יהודה וישראל. ויאמר אלהים אליו: כן דברת. ויכתוב הדבר במסר אשר דבר אדם, ויקרא למלאכי השרת ויאמר אליהם: אתם הרי אתם עדים בחתימתכם על אדם, כי

החסיר מחייו שבעים שנה ונתנן לדוד, ויהיה הדבר לחוק, ויכתבו אמנה, ויחתמו עליו גם האלהים, מטטרון ואדם.

ויהי במלאת לאדם תשע מאות שנה ושלושים שנה, וישלח אלהים את מלאך המות לקחת את נפשו, ויטאן אדם לתתה לו ויאמר: מפי האלהים שמעתי, כי אלף שנים אחיה והרי חסרים עוד שבעים, ואת דבר המתנה לא זכר וישכחה. וישב המלאך אל האלהים ויאמר אליו: כה דברתי אל בן האדם וכה וכה ענני. ויאמר ה' אל המלאך: קח את הכתב הזה בידך והבא אותו אל האדם. וישלח עמדו את גבריאל, ומיכאל ושרפיאל, וירדו וימצאו את האדם עומד מרעיש ודואג ונשתנה דמותו, ו"לכו קופץ מצלעות ימינו אל צלעות שמאלך". ויאמרו אליו המלאכים: למה אתה צועק ובוכה בעבור המות, הן הכל ימותו וישונו אל העפר.

ויראו להאדם את שטר האמנה ואת דבר מתנתו אשר נתן לדוד, ויאמר אדם: אתם העדים, ואני אמות על פיכם. וישב את רוחו אל האלהים.

ממלכת החי

קל"ם *

א

ותרא האשה, אשר נתן אלהים לאדם להיות לו עזר כנגדו, כי טובים פרי עץ הדעת אשר בנן ערן למאכל ונחמדים למראה, ותקח מהם ותאכל ותתן גם לאשה ויאכל, ותתן אחר כך ביד נדיבה גם לכל החיות ולבהמות השדה ולעוף השמים, ויאכלו גם הם ויזנו מפרי העדן. רק עוף אחד היה בארץ ושמו מלחם, והוא מאן למרות את קול ה', אשר אמר: מכל עצי הגן אכל תאכלו ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכלו, פן ידע לכם. ויקרא ה' אליו את העוף הזה ויעטרהו בתחית-עולם, ויעמידו להיות דוגמא לדורות בצדקתו ובשמעו פי עליונים.

ויהי בהשליש ה' את מלאך-המות על כל בריותיו מטה, ויצוהו לאמר: בכל אשר נשמה באפו ומשלת, אך במלחם אהובי אל תשלח ירך וחי לעולם!
ובני מלחם פרים ורבים ככל העופות והצפרים למיניהם. עד אלף שנה הם גדלים והולכים ומחשיכים את השמים בכנפיהם; וכיון שיתמלא אותו יום משנת האלף, מתחילים הם להתמעט ולהתקטן, עד שנעשים כאפרוחים בני יומם; אבל אז מתחדש כחם, ושוב הולכים הם הלוך וגדול, הלוך וגדול, עד האלף השני, וכן לעולם.
ועדיין הם קיימים לתורה ולעדות לכל.

ב *

וחוה אשת אדם, כי אכלה מעץ הדעת טוב ורע וידעה כי טות תמות, קנאה בהחיות והבהמות ובעוף השמים, שלא טעמו טעם החטא, ותאספסותם אותם לאכול גם הם מהפירות הנחמדים למראה והטובים למאכל; ויאכלו אחד אחד וישבעו. רק מלחם העוף מאן לשמוע בקולה, ויוכיחה על פניה לאמר: לא די כי חטאתם אתם בני האדם, תאמרו להחמיאני גם אני — ויעף! מיד נשמע קול אלהים מתהלך בנגן, ויאמר לאדם ולאשתו: אתם יצורי כפי ועשיתי אתכם בצלם וצויתי אתכם לאמר: לא תאכלו מעץ הדעת ותאכלו; ומלחם עבדי, אם גם לא צויתיו ולא דברתי עמו מאלה, לא הטרה את רוחי. אתם כי עברתם על מצותי, מות תמותון, ובניכם תלדו בעצב, ויעבדו את הארץ ויתעטלו לרשת אותה ולעשות בה חיל וילכו ממנה בלא עתם ויניחו פרי יגיעם לאחרים.

* עפ"י קסע בהקדמת בית המדרש חלק ששי דף י"ב, ונמצא במדרשים קדומים.

** עפ"י אלפא ביחא דבן סירא דף כ"א, כ"ב.

גם המה ירדו דומיה; אבל מלחם, עקב אשר שמע בקולי ולא הפר את בריתי, לא יבוא מות בשערי מדורו וחי לעולם, הוא וזרעו אחריו.
מיד יצאו בבושת פנים, ועשו להם חגורות לכסות מערומיהם, כי נבהלו מפני חמת ה'.

• 2

והי קרא אליו את אחד מן המלאכים, שישב עד כה בין הנהו והבהו ועמקי החשך, מבלי מלאכות ובאפס מעשה, וימסור לו חרב המות לפגוש כל חי וכל אשר נשמה באפו, בבוא עתם. ויאמר לו: נזרה היא מלפני מעתה, כי החיים סופם למות ולשוב אל העפר, אשר ממנו נוצרו; ואתה אל תחוס על רך ואיש שיבה, תקח את האם ממסכת בניה ואת האב מעל שלחנו, וגם בבהמות השדה, בחיות הארץ, בכל הזוחל מטה ובכל העוף בשמים תעשה שמות בכל עת, וידעו כי אני ה', ושאינ מפלט מגערת אפי; אך במלחם אל תשלח ירך, כי אהבתיו ולו אשמור את בריתי עד עולם.

נגש מלאך המות לפניו ואמר: רבון העולמים ורבון כל המעשים! תפקיד גדול בידי נתת, ואני עבדך לעשות בכל חי כטוב בעיניך, ובאתי בין החיים בקיץ ובסתו, ביום ובלילה — בכל עתות היום והשנה; אבל קשה עלי להבדיל בין צדיק לרשע, בין טוב לרע; והיה אם תתן מהלכים למלחם בין שאר הבריות, אולי ישחת גם הוא, כי ילמד מאחרים את מעשיהם הרעים, והלא לפתח חטאת רובין.

מיד צוהו האל לפנות מקום מיוחד בנגו למלחם ולזרעו ולסגור את השער אחריהם. שם בעולם שכולו טהור, בין אילנות נוחני ריח, יעופו בני משפחת מלחם, נוטרי אמרת האלהים, והכרבים שומרים עליהם, לבל יגיע אפל המות בהללם ואור עולם מעליהם לא ימוש.

משאר החי

*

הדגים והשועל

ויהי כאשר יצר אלהים אחרי חטא האדם את מלאך-המות למשול בעולמו, מלבד במלחם בנו, כי החיהו לעולם, חזר לפני האלהים ועמד לפניו, ויאמר לו אלהים: עתה לך והשלך בים מכל הבריות זוג זוג, איש ואשתו, והנשאר תמשול בהם, והיה כבוא עתם וחרם עליהם את חרבך. וילך המלאך ויעשה כדבר אלהים, אשר דבר אליו, ויקח מכל חיות הארץ ומכל בהמות שדי ומעוף השמים ומרמש הארץ ומכל חי למיננו והשקיע מהם בים זכר ונקבה; ויקבלם שר של ים ויסע אותם בכרמו הרחב. ויבא השועל לרמות את המלאך המשחית ויעמוד על שפת הים ונראה הדמותו בים. נגש ציר-המות אליו ויאחזו בזנבו

* עפ"י הנ"ל דף כ"ג. ** שוב עפ"י אלפא ביתא דבו סורא.

ויבקש להשליכהו המיטה, ויאמר אליו הנאחו, הרף ממני, והלא כבר חברי בים. ויביט האוחז בבגואו של השועל במים, ויאמר לו: כן דברת, ואתה לך מזה ורעה בשדה החיים, עדי יבוא יומך. וירץ השועל ממנו ויברח לנפשו ויאמר: טוב לי חיי-שעה בארץ מחיי-עולם בים מטה. ותפגשוהו החולדה, בהיותו רץ לדרכו והוא שמח ושוב לב, ותאמר לו: מה לך שועל היום ומה קרך כי שמחת? ויספר לה השועל את כל תרמיתו עם מלאך המות ואיך נמלט ממנו בחכמה. ותלך החולדה ותעשה כמעשה השועל מורה ומלמדה, ונחלה גם היא חיי יבשה.

ויהי מקץ השנה, ויצו לויתן מלך חיות הים לאסוף מכל הבריות אשר בממשלתו הרחבה, בין ילדי הים האזרחים מכבר ובין ילדי היבשה, שנתאחו באייו וימצאו להם שמה מקום לשבת, לעמוד לפניו ולפקוד אותם. ויהי כאשר נאספו כולם מחנות מחנות, שורות שורות ויסובכו את משכנו, וישא את עיניו וירא כי החולדה והשועל אינם בין הגרים, ויאמר למשרתיו: מה הדבר הזה, כי נחסרו שני בעלי יבשה אלו בינינו ונבדלו מכל החי, אשר על פני האדמה. ויספרו לו את דבר ערמת השועל, ואיך רמה רמה את מלאך המות, ואיך למדה ממעשהו גם החולדה. ויאמר הלויתן: אם כל כך רבה חכמתו, לכו אליו אל היבשה ונגנו את דעתו והביאו אותו אלי ואוכל את לבו וארבה עוד את חכמתי ממנו. ויבחר שנים דגים מראשונים ליצורים וישלח אותם לצוד את השועל בארצו. וילכו המלאכים במצות מלכם ויבואו ויהנו על שפת הים, וימצאו את השועל מטייל שם וימצאו חן בעיניהם, ויריטו את ראשם מן המים ויאמרו אליו: מי אתה הולך על ארבע? ויען הנשאל ויאמר: שועל אני, וכך קוראני האדם. אמר השועל להם: ואתם מה מלאכתכם בכאן? ויענו אותו ויאמרו: לכבודך באנו. ויתפלא השועל ויאמר להם: מה לכם אלי, ואיך תוכלו אתם דרי הים לכבדני? ויאמרו אליו הדגים: שמע את אשר נאמר אליך. הלא ידעת, כי לויתן התנין הגדול, אשר יצר אלהים בכפיו בימי הבריאה, הוא מלכנו ואדוננו, ואת אשר יאמר ואת אשר ידבר הוא לנו לחוק; בכל יום ויום עלינו לתת לו ממספר חילנו כך וכך מאות דגים לאכלה, ולא נטיל גורל ולא נברח ממנו, אלא כולט באים אנו אליו ונחכה לפתיחת פיו; והיה כי יפתח את לועו, אנו קופצים ובאים בו ואנו נבלעים בחכו בחפץ וברצון. והנה עתה חולה הוא מלכנו ונוטה למות, ובן אין לו להוריש לו את ממשלתו, כי הרג אלהים מיד את בת זוגו, כיום הבראה ומלחה לצדיקיו. ויהי בגשת גדולינו ושרינו לפניו וידברו אליו: לויתן אדוננו, הנה אתה הולך מאתנו ורוחך תשיב לאלהים, מי ומי יהיה המצביא תחתך ולפקודת מי נשמע? ענה ואמר להם: השועל החכם מכל חיות הארץ הוא יבוא אל מעוני וימלוך עליכם ובקולו תשמעו, כאשר שמעתם בקולי; ונתתם לו גם את מתנתכם בכל יום, כאשר נתתם לי. כה באנו אליך היום, והנה עצם אחד מסנפיר לויתן בידנו לאות. ווישיטו את הסנפיר אל השועל, והנהו ארוך כל כך, עד ששום בריה אינה יכולה לראות לא את קצהו מזה ולא את קצהו מזה.

ונכנסו דברי הדגים באזני השועל ויאמר בלבו: מה חלקי פה ומי לי פה, ואני רץ כל הימים לצוד ציד; ואם יפול מה בכפי ויבוא האריה, הדוב והגמל הגדולים ממני

ויקחו בלעי פי; ושם היה אהיה ראש לכל מחנות הדגים, וגם לחברי פה בדמותם ובצלמם שם, ומה לי עוד? ויאמר להם: אם כה הדבר, ולא באתם אך לרגל אותי, אלך עמכם כאשר דברתם, אבל איך אוכל לבוא עמכם בים, ולא למדתי עד כה ללחום עם הגלים? ויאמרו המלאכים אליו: רכב על אחד מאתנו, עד שגביאך לחצר המלכות, ושם תשב ותמלוך במות לויתן אדוננו. ויאמן להם השועל הפעם וישב על גב דג אחד, ותלך השפורה בים. המה אך התרחקו מן החוף איזה מהלך, ותשב אליו דעת השועל ויאמר לנפשו, אך רמוני אותי החכם מכל אחי התמימים האלה ושחקו עלי, תחת אשר אני שחקתי עד היום בכל יצור; והנה את אשר עשיתי לאחרים, נעשה עתה עמדי לבשתי, מדה כנגד מדה; ושמעו כל החיות וכל הבהמות באדמה לאמר: נתפש השועל במצודת הדגים, והייתי אך לשחוק, וללעג בעיניהם, תחת שעד עתה שמי מבורך ומהולל בפי כל. ותצר נפשו עליו ויאמר: באלהים, כי אציל את חיי מאת הערומים ושומים הללו ויהיה מה. ויפן אל הדג, אשר עליו היה רוכב, ויאמר אליו: הלא הנה כבר ברשותכם אני, ועתה הגר נא לעבדך, מה המעשה, אשר אתם עושים עמדי היום? ומה המחשבה אשר חשבתם אודותי? כי הן הלא לא תאמין בעצמך בהדברים אשר אמרת, לויתן יצור שדי לעולם יחיה, ואני בודאי לא אמלוך במקומו. ויאמר הדג אל השועל, לא אענך עוד בשקר ובתרמית, והן לא זה דרכנו וכנים אנחנו דע לך, כי אמנם לא חלה לויתן ולא דברו אליו ולא שאלו אותו, מי שישב בממשלתו אחריו, וגם לא צוה אותו לנגיד אחריו במקומו. הוא רק שמע את רב הכמתך וערמתך ויתאו לראותך, ולאכול אחרי כך מלבך, למען תגדיל הכמתו; ועתה אחרי אשר כבר תדע כל האמת, שוב לא תדבר עמדי ונשאת את גורלך בעת, כי לך לא נאה להתאבל ולחשוב על דברים, בל ישובו עוד. ויאמר השועל אל הדג: טוב דברת, ואמנם גם זה לי לכבוד להכנס בבטן מלך כל הדגים ולהיות בזה מוסף על הכמתו הוא; ואני בודאי לא אקונן על מזלי, אדרבא טוב לי להיות מאכל למלך גדול, מלהיות לחם כל הימים עם אויבי בכאן. רק על אחת אנחם, כי לא ידעתי מראש, למה תקראני ולאיזה תכלית אתרחק ממושבני; ולו ידעתי את הדבר הזה, כי אז הרי לקחתי את לבי עמדי מהמקום, אשר טמנתי אותו בשם, והן הלא אך אותו יתאו מלככם לאכול. וידברו הדגים בבהלה אליו: האמת אתה דובר? האין לך עמדך? ויאמר השועל להם: למה אכחש מכם, כן מנהגנו אנחנו בני השועלים, אנו מניחים את לבנו במערתנו, באשר נלך לצוד ציד או לטייל, ורק אם יש לנו צורך בו להמלך בדבר ולחשוב מחשבות, אז חוזרים אנו אל המקום, בו שמנו אותו, ונקח אותו ונשים אותו בנו. ענו הדגים ואמרו לו: אם כן הדבר, הלא אך לשוא כל דרכנו עתה; ועתה עוץ נא עצה, מה נעשה עכשיו ואיך נטיב את אשר הרענו. ויאמר השועל להם: אין עצה ואין תחבולה אחרת, כי אם אשר נחזור שוב לשפת הים ואקח את לבי עמדי ואחזור עמכם; והיה אם לא תשמעו בקולי ותוליכוני כך בלי לב, ובאתם אל אדונכם ויבקע את חזי ויראה, כי אין הלב עמדי, אגש ואומר לו: אל נא תאשם את עבדך, כך וכך דרכנו אנשי השועלים, גם ספרתי לדגך את הדבר ובקשתים לאמר, כי ישובו עמדי, למען אקח את לבני בערך מלך

המלכים, ולא אבו שמוע בקולי ויהתלו בך; ואז יניח ממני ויכעם עליכם ויאמר לכם: בני־מות אתם, על אשר בגדתם בי ובמלאכותי ולא עשיתם, כאשר דברתי אליכם. מיד אמרו הדגים: בטוב הוא אומר השועל, והוא אך טובתנו הוא דורש; וישוּב אל שפת הים עמו ויטהרו לשחות, למען אשר יגיעו בזמן קצר אל המטרה, ויקח השועל את לבו עמו וילכו לדרכם. המה אך באו אל שפת הים, וידלג השועל מעל גב הדג, ויקפוץ אל היבשה ויחל לרקד מרוב שמחה, ויפיל את עצמו בחול להתגלגל, וקם שוב לרקד ולפזז. ויתמהו הדגים על הדבר הזה ויאמרו: שועל, שועל, הלא ידעת, למה שוב באנו לכאן, ואתם מהר נא וקח הנה את לבכך עמך מן המקום, אשר שמתו שם, ונלך למחוז הפצנו, כי רבה העת אשר בלינו בדרך, ואבינו המלך ידאג לנו. ויתן השועל מלוא פיו בשחוק ויקרא להם: הוי שושים ופתאים בני־פתאים, איך האמתם בדבר נפתל כזה, כי תלך בריה בחיים אף שעל בלא לב? ואיך תאמרו אף רגע, כי אחרי אשר הצלתי את נפשי מכם בערמה, שוב אלך עמכם אל המקום, שם לא אויתי לי למושב? ויאמרו הדגים אליו: אם כן אך שחקת בנו בדבר הלב, ולא דברת את האמת באזנינו. ענה ואמר להם: אם במלאך־המות, מושל על הכל, שחקתי ואנצל ממני, ואתם מה אתם לי; והנה קומו וברחו לנפשיכם, ואם לא ואביא עליכם את רעי וחילי, ולא ישאר בכם אף עצם ומנסיר. מיד נמנו משם וחזרו ללוייתן מלכם בכושפת פנים, ויספרו לו את כל הדבר, אשר מצאם עם השועל. ויקצוף עליהם האדיר הזה ותבער חמתו בו, ויאמר להם: הוי חסרי לב באמת, עליכם נאמר: משובת פתאים תהרגם, ויבלעם.

ולא הוסיף לוייתן מן היום ההוא לשלוח צירים אחרי השועל אל היבשה. ונשארה ממלכת המים כלא צלם ודמות הערום הזה; ומשכנו ונהו אך בעולם היבשה. ואתם אל תאמרו: כל מה שיש ביבשה יש בים. והן השועל אינו שם ואף לא החולדה.

ב

הכלב והחתול

ויהי כי נצרו בימי הבריאה הכלב והחתול במשפחת החיות, וילכו וישתתפו איש את רעהו ויאמרו לצוד ציד ולחלק את השלל יחד, ויעבור עליהם יום אחד, ולא מצאו לאכול, עבר יום שני ולא מצאו וכן ביום שלישי. ויאמרו החברים: מה לנו הברית יחד, ואנו רעבים ולא נמצא די מזון; הלא טוב לנו, כי נפרד שוב אחד מן השני, וילך האחד אל האדם וישב עמו, והאחר יבקש לו מושב אחר. וישבעו שבעת אמונים, כי יחלקו מן היום את הארץ, והיה אם יימין זה ילך השני לשמאל, ולא יסינו עוד אחד גבול משנהו; וילך החתול אל בית אדם והכלב הלך לדרכו. ובבית אדם בזמן ההוא מצאו העכברים להם קנם ויאכלו כל אשר לו ויהיו לו לפגע. וכבוא החתול, קם להם אויב באחוזתם, ויכה בהם רב ויעשה בהם שמות. וירא אדם, כמה יועיל לו החתול מיום כואו ואיך יצילו מחורשי סתר אלה, ויאמר: אך אלהים שלח אלי את מלאכו זה. ויקם ויפנה לו מקום במיטב מלוגו, מפתו אכל וממימיו שתה; וישב החתול בבית האדם ויראה ימים טובים ושובע ויאמר: לכך נוצרתי להיות שומר למזונות האדם, ואת זה וזה אקבל בשכרי.

לא כך היה גורל הכלב. הוא הלך ועבר על מערת הזאב. והיום פנה לערב ויאמר אל בעל המלון: אם עליך טוב, אלין עמך הלילה. ויאמר הזאב אליו: אמנם טורף טורף אני, אבל הנני גם מפנה מקום לעובר אורח, ועתה קום ולגת אצלי וקמת בבקר ותלך, כי כיון שעזבת סף מערתי, שוב אויבי אתה. וישכב הכלב בבית הזאב, וירא כי פה לא ימצא את אשר יבקש, ויקם וילך אל משכן הקוף, ויקם זה ויגרשהו, ולא אבה לשיח עמו. בא לו אצל הכבש, ושוב פנה היום לערב, ויגש אליו ויאמר: אם טוב עליך, אלין עמך, ויאמר הכבש אליו: כברתני בדבריך ואצלי תשכב. ויהי בחצות הלילה, ונדדה שנת הכלב מעליו, כי עוד רעב הוא, וישמע צעדי חיות סביב הדיר, ויאמר להכבש: רגלי אויבים אני שומע, ויקם ויחל לנבוח. אמרו הזאבים ממלון כבש בא הקול, ויקפצו ויאכלו את הכבש מכנים האורח מיד, ולא הותירו ממנו גם עצם. כה נדד הכלב ממלון למלון. ולא מצא מנוח. ויהי בראותו, כי כלתה אליו הרעה, ויאמר לנפשו: אלך גם אני אל בית אדם, ואולי אמצא שם מנוח. וישא את רגליו וילך אל מושב האדם, ויגש אליו ויאמר: כי אדוני אשכב עמך בלילה הזה. ויאמר אדם: יהי כאשר דברת. ויהי בלילה, ויאמר הכלב לאדם: קול צעדי רגלים אנכי שומע. מיד עמד אדם ויקח רומח בידו. וילוהו הכלב וירדוף אחרי החיות ויצוד לו מהן ציד. וירא האדם, איך מלוה טוב הוא הכלב. ויאמר אליו: אם עליך טוב, דור עמדי ותאכל ממאכלי ותשתה ממשתי ותהיה לי לשומר ולביתי. ויאמר הכלב: זה אשר אויתי מאז, ויכרת ברית עם האדם.

ויהי בשמוע החתול את קול הכלב, ויצא לקראתו וידבר אליו קשות ויאמר: מי הביאך הלום? ויען הכלב ויאמר: אדם אדונך קראני ואך במצותו בביתו אשב. וישמע אדם, כי מתוכחים המה איש את רעהו, ויגש ויאמר אליהם: אל נא אחי תריבו, הלא שניכם רצוים לי ואת אשר אעשה עם האחד, מנהגי יהיה גם עם השני. ויאמר החתול: רע מעללים הוא הכלב, והן גם הפר הוא את שבועתו לי. ויען הכלב: אמנם נשבעתי באמרי, כי לא אסיג את נבולו; אבל הן לא ספתו אוכל ולא מטימיו אשתה, ודי והותר בבית אדוננו לשנינו. ולא רגע החתול ולא חדל מריב ויתקומץ תמיד את רעהו מאז. וירא הכלב, כי אין שלום לו בבית הזה, ויקם ויעזב את מעון אדם וילך לו אל מעון שנת בן השלישי לאדם, ויקבלהו זה ברצון, ויהי שומר לכל אשר לו. אבל אז גם אז, כאשר נפגש החתול עם הכלב ברחוב או בשדה, רב עמו והמר לו ולא יכל דברו לשלום. איבה כל כך חזקה נכנסה בלבו על הכלב. ומעשה אבות סימן לבנים. מימים האלה ומזמן הזה יריבו תמיד בני החתול ובני הכלב יחדיו ואך מרחק ביניהם.

קין והבל*

א

ויקח לו אדם אשה, עצם מעצמיו ובשר מבשרו, ויקרא שמה חוה, כי היא היתה
אם כל חי, ותלד לו שני בנים, שם האחד קין, והוא הבכור, ושם השני הבל. ויהי קין
עובד אדמה; והוא הראשון בין חורשי האדמה. והבל אחיו רועה צאן, כובש חיות הבית,
גוזז את צמרן ואוכל מחלבן. באו לחלוק את העולם, לקח אחד את הקרקעות ואחד לקח
את המטלטלין; והיו נצים תמיד איש את רעהו, ולא היה שלום ביניהם.

ויהי היום, ושניהם מביאים מנחה לה', ויבא קין מפסולת פרי האדמה, והיה כ"אריס
רע, שהיה אוכל את הבכורות ועתן למלך את הסייפות; אבל הבל הביא מבכורות צאנו
ומחלביהן. וישע ה' אל הבל ואל מנחתו, ונתפיים לו, ואל קין ואל מנחתו לא שעה ולא
נתפיים לו. ויחר לקין מאד ויפלו פניו ויאמר: גם אלהים יתנין בינינו. — ויבקש לאחיו
עלילות דברים. ויהי כהיותם בשדה לבדם, ויחל לריב את הבל אחיו, ויכה אותו הלוך
ופצוע ויעשה בו חבורות חבורות, עד שהגיע לצוארו ויהרגוהו נפש. ויפול לבו ויעמוד
שומם לרגלי אחיו המתבוסם בדמו. והנה קול ה' קורא לו בגעש: מה עשית להבל אחיך,
ודמו צועק אלי מן האדמה? ויקלל אותו קללה נצחת, כי נע ונד יהיה בארץ ולא תוסף
האדמה לתת כחה לו, וישם לו אות רצח במצחו. וירא קין, כי כלתה אליו הרעה, ויפול על
פניו ויאמר: גדול עוני מנשוא ולא תדע נפשי שְׁלוֹ כל הימים. וישא קולו ויבך.

ב

ותלד חוה לאדם אישה את קין. והנה דמותו „לא היה מן התחתונים אלא מן
העליונים“, ותאמר קנתי איש את ה', ולא ידעה, כי ממנו אך ממנו יתיחסו כל דורות
הרשעים. ואחריו ילדה את הבל אחיו, והוא נער רך, רעה צאן. וקין עובד את האדמה;
זה נפנה למלאכתו וזה נפנה למלאכתו, ועוינים הם איש את אחיו. וירא אדם את דרכי
הנערים ויאמר להם: הלא ידעתם, כי אל אחד בראנו, והוא גם עושה השמים והארץ,
הלא תלה ברקיע את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה
ואת הכוכבים, לכו ועבדו אותו והביאו לו מנחה משלכם. וימהר הבל ויביא מבכורות צאנו
ומחלבת כבשים, שלא נגזו צמרם, וקין הביא את קליות זרע פשתן. ונרצחה מנחת הבל
ומנחת קין לא נרצחה; וחכנס קנאה בלבו של קין על אחיו בדבר הזה וישטטתו מאד.

* עפ"י סדרשים שונים. ** עפ"י פדר"א פכ"א.

זיהי בהיותם בשדה, ויארב לו ויקח אבן ויטבעה במצח אחיו, ויפול הבל שדוד לרגליו.

וירא קין את אשר עשה ויך אותו לבו, אבל לא ידע, כי עין ה' צופיה מטה, ויחפור חור בעפר ויטמן שם את גו אחיו המת. והנה קול ה' אליו: אי הבל אחיך? אותו הרגת נפש וגם קנינו בעולם תאמר לירש? גם חלקו גם חלקך לך לא יהיה. נע ונד תהיה בארץ כל ימך, ולא תמצא מנוח במרי לבך. ועדיין הוא נד! —

* 2

ויהי בעת שבזן אדם ואשתו מקדם לגן עדן, ויולדו להם שני בנים; ותקרא חוה אשתו את שם הראשון קין, לאמר קניתי איש מעם ה', ואת שם השני קראה הבל, כי אמרה, בהבל באנו ובהבל נצא. ויגדלו הנערים ויתן להם אדם אביהם אחוזה ונחלה; ויהי קין עובד אדמה, והבל אחיו רועה צאן. זה פונה לכאן וזה פונה לכאן, ואין איש נכנס בגבול רעהו. ויהי בבוא האביב וחיים נראו בארץ ויקריבו הנערים קרבן מנחה לה'. ויביא קין מפרי האדמה אשר אתו, והבל הביא מבכורות צאנו ומחלביהן, ויניחו את המנחות שניהם על הסלע; ותרד אש מן השמים ותאכל את מנחת הבל ועלה ריח ניחוח לה', ומנחת קין נשארה ולא נאכלה. ויחר לקין וישמור את הדבר בלבו.

ויהי היום ויצאו קין והבל השדה לעשות את מלאכתם, הראשון חורש את אדמתו והשני רועה את צאנו. ויעבור צאן הבל על מקום החרושה, אשר חרש קין; ויחר לקין ויקם ויאמר: מה לי ולך, כי באת אתה וצאנך לרעות בחלקי? והבל עונה גם הוא: למה אתה אוכל פרי צאני ויגיעי? ועתה הסר מעליך את צמר צאני, ואני אצא מארצך, או אעוף בשמים אם אוכל. ויאמר קין אל הבל אחיו: רב לך להעזי פניך נגד אחיך הבכור, הלא לו גם הרגתי אותך היום, מי זה ידרוש את דמך מידי? ויאמר הבל: האל, אשר עשה אותנו, הוא ינקום את נקמתי מאתך. ויחר לקין על דבריו, ויקח את כלי המחרשה אשר בידו ויך בו את הבל וישפך דמו לארץ. וידע ה' את אשר עשה קין לאחיו ויקרא לו: איה הבל אחיך? ויכחש לו ויאמר: השומר אחי אנכי? ויאמר ה': ידעתי את אשר עשית להמית את אחיך הנם, ועוד תעזי לכחש בפני. ועתה ארור אתה מן האדמה, אשר פצתה את פיה לקחת דם אחיך מידך. ויקלל אותו להיות נע ונד בארץ ולשאת את עונו עד עולם.

* 3

ויהי אחרי שחטא אדם הראשון ואחרי שגרש ה' אלהים אותו מגן עדן, וישכן מקדם לגן את הכרבים ואת להט החרב המתהפכת לשמור על דרך עץ החיים, — הולידה לו חוה אשתו, שגם ידה היתה במעל, שני בנים. שם האחד קין, והוא בא מצד שמאל, ושם השני הבל, והוא בא מצד ימין. ויגדלו הנערים ויתפרדו איש לדרכו ולארצו. — האחד

* עפ"י ספר הישר. ** עפ"י חרנום יונתן ודברי קבלה.

חושב לעתידות העולם ויאמר, כי הכל ברחמים נברא, כי יש דין ודיין וצופה מעל, ויש שכר ופרעון לשוב ולרע, לחסד ולעול. והשני אומר, אין העולם נברא ברחמים, אין עין צופיה ממעל, אין דין ואין דיין ואין שכר ופרעון לכל טוב ורע. ויריבו יחד על אודות זאת ולא יכלו דבר לשלום. — ויהי היום ויביא הבל ליוצרו קרבן מנחה מטיטב יגיעו; ותרד האש מן השמים ותאכל את הקרבן, והאש נגה לה והדר לה, ויצוץ הבל בזיו ויחזה את האלהים, ונחשב לו לעון... וקין הביא גם הוא מנחה כאחיו, ולא שעה ה' אליו ולא אבה לאכול את לחמו, ויחר לו; ויארב לאתו בשדה ויקס עליו ויהרגהו. ויקצוף ה' על המרצח את אחיו, ויקח ממנו את הבכורה ויתנה לשת אחיו, אשר נולד לאביו אחרי כן, ואותו שלח להיות נע ונד בארץ כל הימים.

עוד מאגדות קין

* א

בני ארבעים שנה היו האחים קין והבל בריבם ובעצם כחם. ויבא קין בימים ההם את קרבנו מפרי האדמה, מן מותר מאכלו, וזרע פשתן היה. והבל הביא גם הוא את קרבנו, אבל הוא הביא מבכורות צאנו ומחלביהן. כה נפרדו יחד במעשיהם; ולפיכך נאמר בתורת האלהים צמר ופשתים יהדו. אמר האל: אינו דין, שתתערב מנתת החוטא עם מנחת הזכאי לעולם! נתקנא קין בהבל על הדבר הזה, ויבקש לו עלילת-רברים. ויאמר קין אל הבל אחיו: בא ונחלוק את העולם; ואני בכור בנחלה ואטול פי שנים בחלקי. אמר לו הבל לקין אחיו: אפשר? אפשר שלך שנים, ולי רק אחד? אמר לו קין להבל: אם כן, אני נוטל יתר חלק על חלקי — אותו מקום, שנתקבל בו קרבנך, ויהיה לי לאלהים! אמר לו הבל לקין: לא תטול גם זה. ועל אותו דבר נפלה קטטה ביניהם והתגלע הריב.

אומרים אחרים: לא כך היה הטעשה, כי אם אמר קין להבל אחיו: בא ונחלוק בעולם! אמר לו הבל: הן, ויעשו כן ויחלקו. נטל הבל את צאן העולם לאחותו, וקין לקח את כל האדמה לעבדה ותפול בחלקו. והתנו ביניהם שני האחים, שלא יהא לזה על זה כלום, ושאיש איש באשר לו ילך. ובשנטל הבל את הצאן, התחיל לרעות על אדמת קין; וקין רודף אחיו מחר לבקעה ומבקעה להר, עד שנתאחזו זה בזה, ונצח הבל את קין, שהיה גבור ממנו, ונפל תחתיו. וכשראה קין כך, כי נכשל, התחיל צוח אל אחיו לאמר: הבל אחי, אל תעשה בי רעה, כי הלא אך עצמך ובשרך אני. ורחם עליו הבל אחיו והניחהו; ועמד עליו קין ברשעתו והרגו, וישלם לו רעה תחת טובה. והאיך הרגו? עשה בו קין בהבל פציעות פציעות, חבורות חבורות בידיו וברגליו ובכל אבריו, כי לא היה יודע מהיכן הנשמה יוצאת. ויהי בהגיע לצוארו, ויך בו באבן ושחט את הסימנים, נפחה רוחו של הבל ומת, ויפול לארץ מתגלגל בדמו.

* כמדרש תנחומא פ' בראשית סימן ט'.

כיון שהרגו קין להבל, אמר לנפשו, אברה מפני אבי ואמי, שאין מבקשים את דמו אלא ממני, שאין אחר בעולם להרגו, אלא אני. מיד נגלה עליו הקב"ה ואמר לו לקין: מפני אבותיך אתה יכול לברוח, אבל ספני אין אתה יכול לברוח; אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו? אמר לו: וי לו להבל, שרחם עליך ולא הרגך, כשנפלת תחתיו ובידו היה לעשות בך כחפצו; ואתה קמת עליו והרגת אותו ושפכת את דמו לארץ. העיז קין ואמר לו להקב"ה: רבוט של עולם! לא ידעתי ולא ראיתי הרונ מימי; וכי הייתי יודע, שאני מכה את אחי באבן, והוא מת על ידי זה? השיבו הקב"ה: מה לך גלות! ארור אתה מן האדמה, שקבלה את דמי אחיך מידך, לא תוסף הת כחה לך. ותלקה הארץ, ויצא קין מלפני ה'.

וכשיצא קין—הלך בארץ, כל מקום שהיה הולך, היתה האדמה מזדעזעת מתחתיו, והיו חיות ובהמות שדי מזדעזעות ואומרות: מי זה? ואומרות זו לזו: זה קין הוא, שהרג את הבל אחיו, וגזר עליו האלהים, שנע ועד יהיה בארץ. והן אומרות: גלך אצלו אצל קין ונאכלנו, בגלל אשר שלח ידו כאחיו לרצחו נפש; והיו מתכנסות וכאות אצלו בשנים חורקות, ותקיפנה אותו מכל פה. באותה שעה זלג עיניו של קין דמעות ואמר לאל הרוחות: אנה אלך מרוחך ה'? ואנה מפניך אברח?
מיד ויאמר ה': כל הורג את קין, אם איש או חיה, שבעתים יוקם. ותיראנה החיות והבהמות את דבר ה', ותלכנה איש לדרכו ותעזבנה אותו.

ב

בשעה שהרג קין את הבל אחיו בחמתו, היה גוף המת מושלך על פני האדמה, ולא ידע קין מה לעשות עמו וישב משמים. זימן לו הקב"ה שני עופות מהורים, והרג אחד מהם את חברו, ויחפור ההורג חור בארץ וקבר את המת ויכסהו באדמה. וירא קין את הדבר הזה, אשר עשה עוף זה לזה, וילמד ממנו לעשות גם הוא כן. ויחפור בידיו קבר בארץ, ויקם בו את גופו של הבל ויכסהו גם הוא ברגבי האדמה; ולפיכך זכו העופות, שיכוסה דמן אחרי שחיטתן במצות האל.

אחרים מספרים: הבלב שהיה משמר צאנו של הבל וישרת באמונה אותו, הוא היה גם שומר את גוית אדונו המת מחית השדה ומעוף השמים, שלא יאכלוהו. והיה עומד עליו. ואדם וחיה ששמעו ממות בנם האחד, יושבים ובוכים ומתאכלים עליו, ולא היו יודעים מה לעשות לבנם המומת, שלא היו נהוגים בקבורה עד היום, ולא מת עוד בן אדם בעולם. ויבא עורב, שמת לו חברו ביום ההוא, ויחפור חור באדמה, ויקח את אחיו ויטמנו לעיניהם ויכסהו בעפר. אמר אדם לחיה עזרתו, כעורב הזה אני עושה לבני! מיד חפר גם הוא קבר בארץ, כמעשה העורב, ויקח גוף הבל וישימו בו ויטמנו, כדרך שאנו עושים היום במתינו.

ושלם האלהים שכר טוב לעורבים, אשר הביאו גאולת הקבורה לבן אדם, וישמור להם חסדו עד היום.

* לקוח ממדרש הנביל סימן י' ומפרד"א אביא.

• ג

ארבע משפחות עתידות היו לצאת מהבל, לולי הרגו קין, והיו כתובות על ספר תולדות אדם, וקין בטלן מן העולם, כי כחד אותן; לכן פתחה הארץ את פיה ותבלע באחרית הימים גם ארבע משפחות של קין, וכאשר עשה, בן ישולם לו! אומרים, קין נעשה מלאך המות מאה ושלישים שנה, והוא נע ונד בקללה, לא ינוח לו כל הימים. ויהי היום, ולמך בן בנו היה יוצא לצוד ציד, וסומא היה וכבדו עיניו מראות. והיה תובל קין בנו אותו בידיו ומנהיגו. וכשהיה תובל רואה חיה בשדה, היה אומר לאביו: הגה חיה לפנינו, ולמך מותח בקשתו וקולע אל המטרה, לא החמיא. בא לנגדם קין המקולל וקרן במצחו, ויחשבהו תובל מרחוק לחיה. אמר לאביו: הרי חיה באה לקראתנו; מתח למך את הקשת כנגדו, ויבאו החצים בגיית קין ויפול ארצה וימת. וילכו למך ותובל בנו לראות את החיה, אשר הרגו, ויראו והנה קין זקנם מתגולל בדמו, ויחר ללמך מאד, בעשותו את הדבר הזה, ויכה כף אל כף ויספק את בנו בכפיו ויטיתהו. נשארו שלשתם במקום אחד, קין הרוג ותובל הרוג ולמך סומא. באותה שעה פתחה הארץ את פיה ובלעה ארבע משפחות קין, ונעשה למך מלאך המות לו. וישלם ה' לקין רעה כרעתו, אשר עשה להבל אחיו.

* ממורש הנ"ל סימן י"א ומספר הישר.

עולים ויורדים

מספורי חנוך*

א

ויאריך אדם ימים מאד ויחי תשע מאות שנה ושלושים שנה וירא בניו ובני בניו, דור אחרי דור, וימסור להם אשר צוהו האל וימת. וימלוך בנו אחריו, שהיה בדמותו וכצלמו ויקרא שמו שת. ושת הוליד את אנוש, אנוש היה אבי קינן, וקינן אבי מהללאל, ויפרצו בני אדם לרוב. ובן מהללאל ירד; ואז כבר רבה היתה רעת האדם ויתנו את עיניהם לחטודי תבל, וכל יצר מחשבות לבם רק רע כל היום.

ויאמר מלך עליון, אדון כל הארץ, לשלוח להם מושיע ונביא להשיב לבם, ויולד לירד בן, ותרא אמו בלדתו כי טוב, ותקרא שמו חנוך. ויגדל הנער ויחכם ויתהלך את אלהים, ורוחו חוקר ודורש לתכונות עולם ותדבק נפשו במוסר והשכל. ויתהלך בדד במדבר ימים רבים ויגור מהבלי החיים ויתקדש.

ויהי היום, והנהו עומד במערה, והנה מלאך ה' קורא אליו ואומר: חנוך, חנוך! ויאמר: הגני. ויאמר אליו המלאך: רב לך שבת פה. צופה נתתיך וקמת והלכת למושב בני אדם והוכחת אותם ויסרתם בשבט פיך והוריתם את דרכי ה'. ויתאזר חנוך ויקם וילך אל מדינת האדם ויחל להטיף להם מוסר שדי; ויהפך את לבבם לטוב, ויהי לנשיא אלהים על כל משפחות האדמה, ויהי עושה משפט וצדקה וחוקק חקים ישרים, והי עמו ככל אשר יורה ויעשה.

ויהי בהיותו בן שלש מאות שנה וחמש וששים שנה, ורוחו נשאו מעלה מעלה, ויאמר ה' לקחתו אליו ויהיה מושבו במרומים עדי עד. וישלח אחריו רכב אש וסוסי אש, ויבואו ויעמדו לפני פתח ביתו, וידע חנוך, כי המלך קורא לו, ויקבץ את תלמידיו וכל שומרי סודו ויאמר להם: הנה אני הולך לשמי מרום, ואתם זכרו את הדברים, אשר צויתי אתכם ואת התורות אשר למדתיכם; ואם תשכחו את העדות אשר צויתיכם וזניתם אחרי לבבכם, כי אז יפקוד ה' עליכם ויעניש אתכם על אחת שבע. ויפלו על פניהם, ויאמרו: את ה' נעבוד, ושמך יהיה חרות אצלנו עד עולם. ויקם וישב על הסוס ויפרוש את כפיו לברך את העם. וההמון נאסף מכל אפסים, ורבים מתאמצים ללכת אתו, ויאמרו: אך המות יפריד בינינו!

* על פי ספר הישר.

ויראו מראות אלהים ברקיע, ויתרוםם הרכב את רוכבו ויעלו בסערה השמימה, וחנך איננו, ויקרעו כל העם את בגדיהם ויצעקו: אבינו, אבינו, איך? ויתאבלו עליו ימים רבים.

ב

וירד בן מהללאל בן קינן בן אנוש בן שח בן אדם זקן לימים ויולד בהיותו בן מאה שנה ושנים וששים שנה בן, ויקרא שמו חנוך, ויחנכנו לעבודת ה' ולמעשה הטוב; ויתהלך חנוך את האלהים יתר מבני דורו ויתקדש מאד ויבקש משכנו בין ההרים. וירא ה', כי גדול האיש, ושאין בני עלמא זכאים לשאת את מהרתו, ויקחהו אליו בדברו וישימהו "לספרא רבא" על כל דרי מעלה. הלא הוא האיש, שנכנס בחייו בגן עדן, שם ישכון לבטח ויעבוד את רבו בכל מלאכת ספרי הזכרונות לדרי מטה באמונה.

חנוך

(עפ"י ספר היובלים)

א

וירד בן מהללאל בן קינן בן אנוש, שכימיו הוחל לקרא בשם ה', לקח לו לאשה את ברכה בת רצוצאל בת אחות אביו בשבוע הרביעי ליובל הגדול, ותלד לו בן ויקראו את שמו חנוך, לאמור: חנוך האלהים. ויחכם הגער ויגדל וירבה תבונה ודעת יתר על אחיו. הוא היה הראשון בבני אדם, אשר למד את חכמת הכתב, ויפץ את החכמה ואת ההשכלה באותות השמים ובכל מזמה. הוא ראה וידע את אשר יבא בעולם ואת אשר יקרה את בני תבל ויושביה, עד יום המשפט לכל בני תמותה. ויחרת הכל בספר בחרט שדי, וישם אותו לעדות על הארץ ולדורותיה, לאמור: והיה כי נושנתם ותעיתם מני דרך, וראיתם בכתב ובמכתב הזה ותפקחנה עיניכם ויישב לכם.

וירא צור עליון כי גדול האיש, ועוד מעט ויהיה כאלהים לדעת טוב ורע, ויקחהו ממושב בני אדם לשבת את מלאכי מעלה, ויושיבהו בשורה ראשונה בגן עדן לכבוד ולתפארת.

ב

וחנך לא חדל לסובב בעליונים ובתחתונים אל כל מקום אשר ישאהו רוחו. ויבוא במהלכו אל מערב העולם, וירא שם הר גדול וגבוה של סלע קשה וסביבו כרים רחבים, כי שם תאספנה כל נפשות בני אדם לחכות ליום המשפט, עד תצא כאור צדקתם. וישב את אדון השבת. משם הרחיק ללכת ויבוא אל מקום שני במערב העולם, וירא והגה

עפ"י מדרש אנדח וחרגום יונתן. * בתרגום עברי לרובין.

אש גדולה מאד בוערת מתנועעה בלי הרף וסובבה במהירות רבה, והכל ממעל ומתחת מתאדם ומזהיר, עד לבלי שיעור, ועד לבלי אומר. ותכהינה עיניו מראת, הלא שם המקום אשר ממנו נמשכת אש לכל מאורות השמים.

והנה לפניו שבעה הרים יפים עד למאד. שלשה ממזרח קשורים זה בזה וכן גם שלשה ממערב, וההר השביעי לבדו הוא, נדמה לכסא רם ונשא, ובשפולו עצי פרי נותנים ריח עד למרחוק; וביניהם עץ אחד גדול מאחיו, נחמד למראה, פריו כאשכלות התמר, לא הריח כריח זה מימיו, וירחב לבו למראהו ויאמר: מה טוב עץ כזה למאכל ומי יזכה אליו? ויען אותו מלאך אחד מן הצללים: כל בשר לא יוכל לגעת בעץ הזה, עדי יבא יום המשפט הגדול, שבו יכופרו כל העונות והפשעים ויהיו אך צדיקים וענוים בארץ.

משם בא אל לב הארץ, וירא מקום מבורך ודשן, עציו רעננים, על גבולו הרים גבוהים; וביניהם גאיות, עמוקים ויבשים, אין שם כל צמח, ויאמר: זה לטובים וזה לרעים. משם בא קדמה מזרחה, בין הרי המדבר, ושם רק מישור לבד; ומשם בא אל גן הצדק. מה רבות המראות אשר ראה שם!

מחזיונות חנוך*

א

ויסתתר חנוך, נבדל מכל בני אדם והמונם, וילך וישב על מי דן מהעבר המערבי של הר הרמון. והיו בהתעצמו כבינה ובהשגת האל, נפלה עליו תרדמה וירדם, ויבא רוח ויאחז אותו בציצת ראשו וישארו מעלה. עבים קראוהו, וברקים דחפוהו ויבא אל ממלכת השמים; ויקרב אל חומת אבני בדולח ולשון אש תסובבנו; מצא שער פתוח ונכנס, ויבא אל אולם גדול, וגם הוא קירותיו בדולח, ורצפתו בדולח, בכפתו כעין מרוצת כוכבים, וביניהם כרובי אש, ותפעם רוחו למראה ההוא.

ומן האולם הזה בא אל אולם שני; וגדול הבית הזה מן הראשון ונעלה עליו בפארו וביפיו כל דלתותיו אש ורצפתו אש וגם כפתו בוערת באש. ממעל נפתח עוד שער, וירא כסא רם, סביבו אור השמש, ומתחת הכסא נמשכים נהרי אש בוערים; ועל הכסא יושב הדור רב השבח, מעילו יאיר מברק השמש, מלאכים עומדים מימין ומשמאל, קהל כרובים ולפידי אש בוערים; והאדון קודא ואומר: קרב הנה, חנוך בני! ואל דבר קדשו חרד, ויפול על פניו למראה אלהים וייקץ, והנה קרן עור פניו.

ב

ויהי כאשר יסף חנוך לדאות על כנפי רוח, ויבא אל מקום אחד וירא שם כעין להבות אש, ודמות להן וצורה להן. משם בא אל מקום סופה גבוה וענקי; ראשו מגיע השמיטה, וירא שם קשחות אש וחרבות אש. משם בא אל נחל אש ואשן נוזלת כמים.

* על פי ספר חנוך הכנשי, בתרגום אליעזר גלשמידס פרק י"ג י"ה י"ח כ"א ועוד.

ושוטפת אל ים הגדול. וירא את כל הגחלים הגדולים ואת החשך ואת מפלשי עבי החורף, את פיוח כל הנהרות ועומק התהום.

ויסן וירא את פנות הארץ, את אוצרות הרוחות ואת ארבע הרוחות הנושאות את הארץ והנושאות את העבים; וירא גם את מוסדות השמים ממעל ואת נתיבות המלאכים. וילך חנוך אל דרום, והוא כוער יומם וליל, ושמה שכעה הרי אבני יקר, שלשה מעבר מזה ושלשה מעבר מזה ואחד באמצע. שלשה ההרים אשר מימין, האחד הוא מאבני תרשיש, השני ממרגליות, והשלישי מאבנים טובות. השלשה אשר משמאל כולם מאבני אדם. וזה אשר באמצע ראשו מגיע עד לשמי השמים, הוא כלו מאבני סוך, עליו עומד כסא רם על כל רמים, והוא עשוי מאבני ספיר. אש בוערת על כל ההרים, לא יכול אדם לגשת אליהם.

ויבא רוח וישאהו אל העבר השני מקצוי העולם. ושם התהום בעומק הארץ ועמודיה אש; ועל התהום אין רקיע שמים ממעל לה ולא מצע אדמה מתחת. גם מים אין בה, צמח ועוף. שממון, שממון עולם! איום המראה אשר ראה! ויוסף לראות מקום גדול ונורא, אשר בו אסורים שכעה כוכבים, על כי עברו על מצות ה' ולא באו להאיר בעתם. שמה ישארו עד אשר יעברו עשרת אלפים עולמות. הלך מזה, וראה עוד מקום נורא מן הראשון, ובו תהום עמוקה ונוראה, שם בית אסורי המלאכים, אם אלה ימרו את פי ה'.

ג

ויהי בהלוך חנוך אל קצות הארץ, וירחק ללכת למקום לא דרכה בו עוד רגל אנוש; וירא המקום, אשר שם ינוחו השמים ושם שערי השמים פתוחים, וירא בצאת הכוכבים לעבודתם ופעלם וישמור את צעדם, ויספור את מספר השערים, ויקח חרש ויחרוט בו עלי גליון את כל מוצאם לשמותם ולפלגותם, הכל בכתב עליו השכיל, כאשר הורהו המלאך אוריאל, אשר לוהו במסע הזה.

הוא בא צפונה, ושם שלשה שערים פתוחים בשמים, משנים תצאנה רוחות הצפון וברד קרח ושלג, ומן השער השלישי יבואו מללים וגשמי הברכה. ומלחמה למל עם הסער כל הימים. אם ינצחו השנים רוח סערה בעולם; ובנצח השלישי רנחה תהיה לכל. ושוב ראה שערים, אשר שמה יעברו כוכבי השמים בלכתם, ושערים אשר בהם ישונו בכואם. ויברך את אלהי כל המעשים האלה, אדון התשבחות. וילך וילמד את נפלאותיו לבני אדם.

מתושלח*

א

ומתושלח בן חנוך, אשר ילד אותו עוד בהתהלכו בין בני אדם, ירש מפתח החכמה והדעת מאביו; והיה גם הוא מלמד להועיל לבני אדם, מרבה טוב וישר ומאיר נתיב לכל שבטי האדמה.

* על פי לקט מדרש אבכיר.

וצדיק נטור היה מתושלח, איש קדוש ומתהלך בעליונים. הוא היה אך מדבר בשבחו של הקב"ה יוצר יצורים וממשיך אור וחיים לכל הנמצאים; והיה שונה תשע מאות סדרי דעת והשכל. ויזקן משותלח מאד, ויהי תשע מאות ותשע וששים שנה ויולד בנים ובנות. ובכל יום ויום הוא מחדש את תורתו ועבודתו את ה'. ותהי נחת רוח גדולה היטנו למעלה; והיו מלאכי השרת מחבבים אותו ומתפארים בו. כיון שמת, לכשו שמים קדרות, התעצבו החיות, התאבלו האופנים; וקול רעש נשמע ברקיע השמים: פנו מקום לעבדי מתושלח, ילך לו הבן אצל אביו!

ב *

למתושלח החסיד בן חנוך בן ירד בן מהללאל בן קינן בן אנוש בן שת בן אדם, היתה חרב נפלאה ושם המפורש חקוק עליה, והיה מפיל בה אלפי מזיקים ולוחם בה נגד כל הסטרא-אחרא ומגרשם לקצוי הארץ. ויהי במותו הודיש את חרבו לנח, ונח מסרה לשת, ושת לאברהם, ואברהם ליצחק, ויצחק ליעקב, ויעקב נתנה לעשו בעד הבכורה. והוא הודישו לבניו אחריו.

הנפילים.

א **

ויהי כי החלו בני האדם לרוב בארץ ובנות יולדו להם, וישחיתו את דרכם וירעו לעשות. ויתעצב ה' אל לבו.

נגשו שני מלאכי השרת, שעמדו מימינו ומשמאלו, הלא הם שמחזאי ועזאל, ויאמרו לפניו: רבון העולמים! מה אנש כי תזכרנו! ענה ואמר להם: ועולמי מה תהיה עליו? אמרו לו: שלח אותנו לארץ ונעשה אנו את מלאכתך באדמה. ויורידם ה' מטה. ויהי כי ראו בנות האדם, כי טובות הנה, ויהפך לבבם ויחמדו את יפין ויקלקלו גם הם את מעשיהם.

היתה אז ריבה אחת יפה עד מאד, ושמה איסטהר, וירא אותה אחד מן המלאכים האלה יורדי מטה, ותבער בו אש אהבתו אליה. נגש והחל לדבר על לבה, כי תשמע לו. ותען הנערה ותאמר: לשום אדם לא שמעתי עד היום וגם לך לא אשמע. אמר לה: איני אדם, כי אם ממלאכי-מרום מוצאי. אמרה לו: אם ממלאכי עליון אתה, למדני גם אני, איך תעלה אתה לרקיע; ותפצר בו, וישמע בקולה וימסור לה את השם המפורש. מיד נקבה אותו במלואו ותדאה לעיניו לשמי השמים, והמלאך נשאר נבוכ מתחת. וירא אלהים, כי הטיבה הנערה לעשות להמלט מעמק החמא, ויפרש עליה כסותו ויאמר לשאר עושי רצונו: נלכה ונקבע נשמה טהורה זו בין שאר כוכבי לכת. וישים מושבה בכיטה וקרנים לה ונגה לה לנצח נצחים.

ויהי הדבר למשל: בני האלהים ירדו לארץ ונפלו, וכת האדם למרום עלתה!

* על פי מדרש הנעלם.

** על פי מדרש אבכיר ולקופי מדרשים סימן ד' בבהמ"ד חדר המישי.

ב*

(נוסחא אחרת).

ויהי כי רבו בני אדם ויושבי תבל ויעשו עושר וישכללו חייהם ובנות יפות נולדו להם, שלתגן אין ערוך, ראו בני השמים ונתקנאו בעולמם, ויאמרו איש אל אחיו: נרדה נא גם אננו ליושבי מטה, את בעותיהם נקה לנו לנשים, מיסב שדותיהם נאכל ומיטב כרמיהם נשתה ונהיה לעם אחד. ויתאספו אל ארדים, והוא ראש הר חרמון, כי שם התרימו חרם, וישבעו שבעת אמונים לעשות את הדבר הזה, מלאך מלאך אל יעדר. והיו באותה מועצה כמאתים מלאכים, וראשיהם המסקדים עליהם, הלא הם שמ"עזא, תמ"אל, רמ"אל, ועוד אחרים מגבורי אנשי השם.

וילכו לארץ ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו, אכלו כל יגיעת האדם; וגם ידם בחיה ובעוף בשרץ ובדגת הים לאכול את בשרם ולשתות את דמם. למדו לעשות חרכות ומאכלות, שריונים ומגינים, ויתנאו. נפל פחד עריצותם על פני כל חי; ואין מי יעמוד בפני הטסה. על כלם יד עזאל רבם היתה במעל, והוא הגדיל הרע.

וישקיפו מיכאל ונבריא אל מלאכי עליון לארץ, ויראו את כל המעשים הרעים, אשר עשו חבריהם מלפנים ואת כל הטאתם כי רבה, ויבאו לפני אדונם, מלך המלכים ואדון האדונים, ויאמרו: אדון כל המעשים, אתה עשית את הכל ושלטונך על הכל, והנה הרעו שמעזא ועזאל לעשות, ערבבו עליונים בתחתונים וישחיתו כל פני האדמה; ואתה יודע הכל ואין נסתר מסך ואתה מחשה! וישמע העליון הגדול והקדוש, וישלח את רפאל מטה לאסור את עזאל ויאסר אותו בידי וישם אותו בהרי חשך, אשר במדבר, ואת הארץ רפא לכל תשחת. וישלח את מיכאל לאסור גם את שמעזא בחרצובות ולהשליכה בשאול אש. וינקה את הארץ מכל ערוה וחטא. אז שבו נפתחו אוצרות הברכה אשר בשמים להריק אותם על הארץ, ויבוא שלום ומשפט בכל.

* עפ"י ספר חנוך חכמי בתרגום חנ"ל מרק נ. ז. ח. מ. י.

מדור המבול ודור ההפלגה

מהמבול הראשון

א

דור אנוש*

עוד בימי אנוש החלו בני האדם, אשר רבו על פני הארץ, לחלל את שם ה', וילכו ויעבדו אלהים אחרים וישכחו את האלהים הגדול, אשר זה עתה ברא ארץ ושמים, ויעשו להם צלמי נחושת וברזל ומעשה עץ ואבן, אשר פה להם ולא ידברו, און ולא ישמעו, וישתחוו להם ויעבדו אותם. ויתחכמו בחכמת הכשפים והקסמים, וידעו לעצור בכחות השמים ולהביל מעשי הבריאה, ויקימו להם איש איש אל מיוחד בביתו ובאהלו ובחדר משכבו; ותמלא הארץ אלהים רבים, ויקטרו להם ויעשו להם. ויחר אף ה' על בני אדם ועל תהלוכותיהם ותועבותיהם, ויאמר: את האדם עשיתי מטה לעבדני ולהוקיר את שמי, ותחת למלא את פקודתי, בגד בי ויטר את כבודי בלא-הועיל! ויציק על ארצות בני-אדם את נהר גיחון, ויאבד את שליש הארץ, ויכלה וישחית את אשר זרעו ואשר קטו יושביה; וחהיה אדמת-אלהים שממה ימים רבים. ובכל זאת לא שנו בני-האדם מדרכם הרעה, ועוד הוסיפו לעשות הרע בעיני ה', וינחם ה' כי עשה את האדם.

ב

הגולם**

עוד שלוח בארץ, כל החיות, הבהמות והעופות למיניהם הולכים איש איש בצל שדי, עושים את תפקידם; ומשפחת האדם הקטנה, מהזוג הראשון שבנה אלהים בידיו, ושת, שממנו אמר ה' להקים זרע חדש תחת קין ואנוש בנו, גרה מעבר לגני-עדן, ועובדים את האדמה, להעמיד ממנה גיר וראשית לכל באי העולם. ויהי לפנות ערב אחד, ואדם וחוה הנם ביער ללקט עצים, ושת נשאר לשמור את הבית. וינש אנוש אל אביו ויאמר לו: שאלה לי אליך, ושת אבי, ואל תכחד זה ממני. ויאמר שת לאנוש: שאל, בני, שאל. ויאמר אנוש: מי אביך אבי? ויענהו שת לאמר: הלא תדע, כי אדם אבינו הוא. חזר אנוש לשאול: אתה הנך אבי, ואדם הנך אביך; אבל הגד נא, מי הוא הנו אביו של אדם? ואדע. ויאמר שת אל אנוש בנו: שאלה גזולה

* על פי ספר הישר וכפר הזוהר.

** ש"י קמע כדרשי בספר חצי מנשה, ככילתא ובראשית רבת.

שאלת בני: והנה דע, כי לאבינו אדם אין אב ולא אם מן הבשר; אך אלהים, אשר גבל את האדמה מושב כולנו ועשה את השמים, הנטוי על ראשינו, הוא גם גבלו מן העפר ויקימו בין כל שאר החי. וידם אנוש ויחשוב בלבנו, אם אך מן העפר נעשה האדם, אלך ואנסה לעשות כתבניתו גם אני.

בלילה ההוא גרדה שנתו של אנוש, ויקם בבקר, ויחפר באדמה, ויצבר את העפר, וישם בו טים, ויגבל ויעש דמות אדם בידים וברגלים וראש על גבו, ומראהו כזה, אשר עשה ה'; אך אין כל תנועה בו, לא יראה ולא ישמע. ויתמה ויבוא לפני אביו ויאמר לו: שתי אבי, עשיתי כמעשה האלהים אשר דברת ובנית לי אדם מן העפר, אבל ללכת אינו יכול או גם להרים את ידיו; וגסיתי לדבר עמו ואין עונה. השיב שתי ואמר לבנו, זה האדם, אשר יצר אלהים, נפת באפו גם נשמת חיים, ועל כן היה לנפש-חיה. ויאמר אנוש: אם אך זה עשה, למה לא אעשה אני כמהו? ויעזוב את אביו וישב אל הגולם שעשה, וישמח עליו ויחל לנפוח גם הוא באפו; והשמן עומד ממולו ורואה בעמלו. מיד קפץ בבאן הגבול מעפר, ויחל להתנועע ויחי ויקם על רגליו!
וישעה דורו של אנוש אחרי זה הגולם, ויקומו וישימו אותו לאלהים בארץ, תחת אלהים וישב ממעל.

וירא ה' וינאץ ויפתח על בני הדור הזה את דלתות אוקינוס, ויעלה עד עכו ועד יפו ויציק חלק גדול מן העולם. ויאמר אלהים לבני האדם: הגה עשיתם מעשה חדש בידכם אתם ותקראו אותו בשמי; אף אני לא אציב עוד דלתים ובריה לממלכת המים ואקרא עצמי בשמי. וזה דבר הנביא: הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ, ה' שמו!
אומרים: עוד ארבעה דברים גשנתו בימי אנוש בן שתי, על עבדם את האל האחר. הדרים והגבעות, שהיו עד אז מרעה לצאן ונתנו גם כן רב בכל עתות השנה, נעשו קשים כסלעים, ונשברה כל מחרשה העוברת עליהם. עד הימים האלה לא היה כל סת מסריח בקבר, ולא העיזו התולעים וכל קמני רמש האדמה לנגוע בפיהם במעשה האלהים; ויהי כי החלו לעבוד את הגולם ולהשתחות לו, ותנתן רשות למחנות הרמש לאכול סגוף האדם ולשבוע בו. וגם בחיים סר כל צלם ודמות אלה מעל האדם וידמה לקוף בכל, כאילו שניהם אחים המה. ולא עוד, כי „נעשו בני האדם חולין למזיקין“; וסר פחד אלהים מעל פניהם.

ג

ממים למיח*

לפני ברא אלהים את השמים ואת הארץ ואת כל צבאם ממעל ומתחת, „היה העולם מלא מים במים“ באין סוף ובאין תכלית, והי מולך על פני מרחבי המים. ולא היה קלוסו של המלך עולה אלא מן המים, כי שאר עבדים ומשרתים לו אין. וכאים משברי המים ואומרים שירה למלכם חמיד. מה היו אומרים? אדיר במרום ה'! ונשמע קולם עד מרומי האפס ועד הההו והבהו, ויהי קול בלתי יסף.

* על פי ירושלמי חגיגת פ"ב ובראשית רבת פ"ה א'.

ויאמר מלך המים: אם גלים אלו, שאין להם פה ולא כח הדבור, והרי הם מקלסים אותי ומספרים מכבודי; כשאברא עולם גמור, ואעשה בו תחתיות ועליות, ואשים בו אילנות, ואטע בו גנות ופרדסים, אשר יוציאו כל פירות למיניהם, ואושיב עליהם שומרים חיים, שנשמה באפם ורוח בהם, להבין ולהרגיש, לשמוע ולדבר ואף לזמר, ויאכלו וישבעו ויראו את ידי הרחבה ואת עושר מלכותי בכל, איך יזמרו הם למעשי ואיך ישבחוני המה תמיד. מיד אמר: יקוו המים אל מקום אחד! ויבוא עולם בכל תאיו וחדריו, ויבנה בו יום יום, פעם למעלה ופעם למטה. וירא אלהים את כל אשר עשה והגה טוב מאד; ויעש עוד נפש חיה, ועוף ירב בארץ, ויברא עוד את האדם ואת בת זוגו; ויברכם ויאמר: פרו ורבו ומלאו את הארץ והיו אתם מעתה שומרי ומשרתי. מה עשה דור אנוש, עמדו והחזיקו בפלטרין של מלך, מרדו בו ואמרו שלטנו הוא ביתו; ותחת להודות לה' ולשבת לו, על כל מעשיו אשר עשה, באו עוד לדחות את רגלי השכינה. וינחם אלהים, על אשר הסיר את המים מממשלתם וצמצמם אך למקום אחד, ויקרא ויאמר: יפנה העולם שוב את מקומו למקוה המים, ויבוא מבול ויכסה עוד הפעם את פני הארץ. ונשפכו הגלים מכל הקצות בקול רעש, ויהיו מים מכל עבר.

נח

* א

ויהי בהלקח חנוך איש האלהים מאת בני אדם וימלוך בנו מתושלח תחתיו; והזקין וסר כחו, חדלו בני המשפחות לשמוע בקולו וישחיתו את דרכם. ויאר ה' את האדמה, ואין זרע ואין קציר ימים רבים, ועוד ידו נטויה להשחית. ולמתושלח בן ושמו למך; ויקח לו אשה את אשמוע בת אלישוע, ותהר ותלד לתקופת השנה בן. ויהי בצאתו מרחם אמו, ויהי בשרו לבן כשלג ופניו אדומים כפרת שושנים ושערות ראשו כצמר צח; וכאשר פקח את עיניו, הבריכו ככוכבים ויאירו את כל הבית; ובקחת אותו המילדת על כפיה, פתח את פיו וידבר אל ארון הצדק. ויגידו לאביו, הנה בן־פלאי נולד לך, ויבוא וירא אותו משיב ומשיח כגדול, ויפחד מאד; וימהר אל מתושלח אביו ויאמר אליו: ילד ילדה לי אשתי, שלא כדרך כל הארץ, פניו יאירו ועיניו כקרני השמש, והוא מדבר כגבר, לא לכזה פללתי; ואתה הודיעני נא את דרכי בארץ. ויהי רוח ה' על מתושלח ויאמר אל בנו: הנה חמתי יתן הארון על הארץ, כי עברה חוק, ויכלה את כל חי; ובגך זה הנולד לך עתה ימלס, הוא ינתר מן הכליון. ויקראו שמו נח לאמר: זה ינחמנו וישים שארית לעולם.

ויגדל נח ויהי לאיש צדיק תמים.

ב

וחרב רעת האדם וכל יצור עד למעלה ראש ותמלא הארץ חמס וחמאה; וינחם ה' כביכול על מעשהו ומלאכתו בששת ימי המעשה, ואש קנאתו בערה בו לכלות כל אשר ברא לעשות. ויאמר להביא מבול מים על הארץ לשחת כל בשר וכל אשר בארץ ינע, ושממה בכל תהיה.

וינסה נח להוכיח את בני דורו ללא הועיל, וירא כי אפס צדק וקץ כל בשר יבוא, ויתבודד ויהגה בספר הרזים, אשר מסר רזיאל המלאך לאדם קדמון ויחכם בו, „ומחכמת הספר למד לעשות תבת נפר“, למלט בה כל החי למינהו. — ויעש חבה שלש טאות אמה ארכה, חמשים אמה רחבה ושלישים אמה קומתה, ויכפר אותה מבית ומחוץ בכפר; ומכסה עשה לה, למען לא יאחזו בה המים.

והי מלא את אשר נשבע באש קנאתו, ויתן קולות וברקים, כמוהם לא היו למיזם נבראו השמים והארץ, וימטיר קשה על האדמה, וגשם אדיר ונורא נשפך על פני כל. ויטהר נח ויבא אל התבה הוא וביתו וכל אשר לו; וישרוק לכל בשר, ויבאו שנים שנים מכל אשר בו רוח חיים, החיה למינה, הבהמה למינה, עוף השמים למינו וכל רמש הרומש על הארץ למינו. ויביאם אל התבה, זכר ונקבה, לא הניח גם בריה קטנה, שלא מלט אותה להחיותה ולהקים לה זרע. ויכן בעד כולם צדה לימים רבים, ויסגור את הדלת בעדם; ויתלה בתוך התיבה מרגלית אחת, שהאירה להם, ומחוץ יכסה האפל.

והגשם הולך הלוך ורב, הלוך וגדול, ארבעים יום וארבעים לילה ירד בלי הרף; וירבו המים ויעלו ויכסו כל הבתים והערים, שספו כל המיירות והמגדלים הרבים, וגם כסו את כל ההרים הגבוהים. מים! ממלכת המים נתעשה ונשפכה בשטף עוזה על כל שטח הארץ, ויטח כל יקום, כל עץ חזק נעקר משרשו, סלסי מגור גשאו כרעפים, וקנאת ה' עוד אוכלת וסוערת. התבל כולה מתנענעה מצידיה!

רק אחר חמשים ומאת יום למימי המבול נח ה' מזעפו ויעביר רוח על הארץ וישנו המים, נסגרו מעינות תהום ומעינות השמים ויכלא הגשם. והמים הולכים הלך וחסר, כבר נראו ראשי ההרים, ותנח השירה הנמלפת על הרי אררט, ושם השער לה'! ויפתח נח את חלון התבה ויפירח הערב לרחב העולם, ואחריו יצאה ודאתה היונה בכנפים זשיקות. השמש יצא, רגעי-בשור באו וחיים נעורים מלאו את היקום הרחוק ושמי מרומים, כל הבהמה הפהורה ושאינה פהורה נותנת בשיר קולה, בראותה כי שקמה הארץ. וידע אלהים, כי שם נח חסידו שארית לכל חי, ולא נטבעו מעשי ידיו כולם, ויאמר: ישובו להארץ זרע וקציר וקור וחום, ימי קיץ וחורף לא ישבתו, ולא אוסיף לקלל את האדמה ולהכות יושביה, ויכרות את נח ואת זרעו ואת כל נפש חיה ברית-עולם, ויברך אותם ויאמר להם: פרו ורבו ומלאו את הארץ!

ויהי כן, ויצאו משארית אלה כל אלפי הנזים ושבטי החיות למיניהם ויפוצו בכל

* על פי ספרינו בבית המדרש הדר שלישי.

אפסי האדמה להחיותה. על כן יאמר: המלך כמעט אבד את עולמו בהמתו, והעבד מלט אותו בהכמתו.

* ג

ויהי בצאת נח וביתו מן התבה, ויקל נח ויטע כרם, ובניו עושים במלאכתם ועובדים בארץ ורבים בה. ותחל שארית רוחות רעות מימי המבול להתגרות בהם ולהכותם במיני מדוה שונים. ויבאו ויספרו לנח אביהם את נגעייהם ויאמרו: מוסיף ה' לענוש אותנו, ולא נדע מה חטאנו לו. ויחרד נח ויקם ויעלה על הר אררט ויבנה מזבח לה', ויעל עלות ויתפלל לו ויעתר לו, וישלח אליו את הגלגל רפאל, וילמדו טבעי צמחי האדמה ועשבי השדה והמרפא, שיביאו לכל חלי ולכל נגע, ויכתב נח את כל הדברים האלה עלי גליון בספר ויתגהו לשם בעו הגדול; והוא הזרישו לבניו אחריו, ובניו לבני בניהם. הלא הוא ספר הרפואות, שטמנו מתרפאים כל הגוים וכל הלשונות עד היום הזה.

ד

שם **

ושם בן נח כהן לאל עליון, לבש בגדי כהונה של אוים. אדם מסרם לשת, ושת לטתושלה, וטתושלה לנח, ונח לבשם, בעת הקריב קרבן מן הבהמה המתורה, וימסרם יחד את ספר הרזים לשם, כי ראה, שטמנו אבות־העולם יוצאים, שיביאו אורה לעולם. ויפתח שם בית מדרש לידיעת האל ויקרא בו בספרים, אשר קבל מאביו, ויעמיד בירכתיו מזבח להקריב עליו בעת צר. והוא ריש־מתיבתא וכהן. יחיד־הדור באים אליו לדרוש בידיעות האלהים; ואלה כי יבקשו רוהה, יביאו על מזבחו קרבן ומנחה, גם לתם ויין; ויקראו לו גם מלך שלם.

מימי המבול ואחריו

א ***

סוד גדול נלה האלהים לנח, בימי בניסתו אל התבה, כי למדהו במעשה מזונות של כל חי וכל בהמה וכל צפור כנף וכל רמש, מה שאין כל בריה יכולה לעמוד על כל אלה ביחד. וילמד אותו לדעת, כמה העוף אוכל בכל יום, ומה יאכל, וכאיזה זמן מן היום מאכלו ומשתהו; וילמדו לדעת, כמה כל חיה וחיה אוכלת בכל יום, ומה היא אוכלת וטוב מזונה, ובאיזו שעה מן היום היא מזונית ושותה. וכל אותם הימים, שהיה שרוי בתבה, לא טעם טעם שנה, לא הוא ולא בניו, כי הן הלא יש חיה מזונית ביום

* על פי מדרשים.

* על פי ספר נח הנ"ל; והוא לקוח מספר היובלים.
*** על פי ירושלמי פסחים, קטע ילמדנו, בבלי סנהדרין

ויש חיה נזנית בלילה. אין מנוחה ואין מרגוע לשאריות האדם שומרי כל חי. ופעם
שהה נח להאכיל את הארי והכישו זה וצלע בדגלו. ונח לא קבל על עמלו ולא רנן אחרי
עבודתו הרבה; והוא הולך מחיה אל חיה, מן עוף לעוף ומן רמש לרמש, ומביא לפל
אחד מזונותיו בעתו.

אך על דבר הזיקות לא למדהו אלהים מה מאכלן, ולא ידע נח במה לפרנסן. ויהי
היום, והוא חותך רמונים, והיו בהם תולעים, ויפול אחד על הקרקע, ותקפוץ הזיקה
ותבלעהו; ויתן לה נח מן אז והלאה תולעי ירקות למאכל ותהיה.

וצפור אחת היתה בימי המצור הללו בתבה, ושמה אורשניה, והיא ישרה וכשרה
ורחבת-לב, ותרא בעמל איש שבע-הימים יותר מבן המש מאות שנים ותאמר: לא
אשריד אותו זקן במזונותי; ותבקש לה פנה בתבה ותשכב שם ותרעב.

מצאה נח פעם אחת ישנה, נגש אליה ויעוררה ויאמר לה: אורשניה בתי, למה לא
תבקש מאכל כאחריך? ותאמר אליו הצפור: ראיתך מרוד אדוננו, ולא בקשתי להפרידך
עוד, כי רב עמלך. הושיע לה נח צידה ומשקה. אמר לה: חלף דרכך הטוב
עמדי, יהי רצון מאבי כולנו, שחיה תחיי לעולם ולא תדעי מות. וגם היא חיה עדי עד,
במלחם עבד ה', אשר כבר ידעתם ממנו.

ב *

ויהי בימי המבול, והי פתח בתמו את ארבת השמים, ומן כל חי למינהו באו אל
נח אל התבה להחיות מהם זרע בשוך חמת ה'. נכנס גם החתול גם העכבר אל מדור
מפלס זה וימצאו להם מקום. ויהי היום ויפגש החתול את העכבר ויאמר, הן זוכר אני,
כי מלחמה בינינו מימי אדם, ועתה אקום ואוכלו ואכחד גם פה זכרו. ויברח העכבר, כי
נשטר לקיום הטין מפני החתול וירדוף זה אחריו. וימצא הנרדף גומא עמוקה בהתכה
ויקנס לשם, ולא יכול אויבו עוד להשיגו. ויקצוף החתול ויכניס את ידו בהטמא ויפגע
בפה העכבר וימשך לחייו בצפרניו, ויקרע מהם חתיכה וישב אל מקומו. ובראות העכבר,
כי אין עוד אורב, קם ויבא לפני הפרנס נח ויאמר אליו: איש צדיק תמים ושומר חיי
כולנו, עשה עמדי חסד ותפוד לי אותו פצע, אשר עשה לי החתול אויבי. ויאמר נח אל
העכבר: לך והבא לי שער מזנב החזיר, ואתפוד לך את מכתך, ויעש העכבר כן. הלך
וקרע שער מזנב מפריס פרסה זה וגרה לא יעלה, ויביאהו אל נח, ויתפוד לו את לחייו.
ינשאר מקום תפירה זו נכר בלחיי העכבר עד היום הזה.

** :

שאלו חכם אחד: מפני מה הנשר מגיע בעופו קרוב לרקיע השמים ולא תשיגהו
ברומו כל צפור כנף אשר בממלכת האל? ויען ויאמר: אספר לכם מעשה שהיה עמו,
בעת שיצא מן תבת נח עם אחיו ותדעו פשר דברי.

* על פי אלפא ביתא דבן סירא. ** על פי מקור תרגום.

ויהי כפתוח נח את מכסה התבה, וירא והנה הרבו המים, וידבר אלהים אליך לאמר: צא מן התבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אהך, ותצא עמך כל החיה אשר אתך וכל בשר בעוף ובבהמה ובחיה וברמש, ושרצו ופרו ורבו בארץ וימלאו את אשר החסרתי בימי המבול והשחתי כל בשר. ויצאו כולם שנים שנים איש ואשתו, ויצא גם הנשר, והוא רעב אז, ויזיד לקפוץ על צפור אחת, שנמלטה זה עתה מני שחת, ויאמר לאכלה. נתקבצו שאר העופות ויאמרו: זה שמלא את לבו להכחיד חי אחד, שהצילו אלהים להקים ממנו זרע, ולא יחוס על יצור שדי, אחת דתו למות. ויקומו ויכו אותו, ויטרפו כנפיו וישליכו אותו לפני האריות, ויאמרו: יקומו אלה ויאכלוהו ולא נשפך דמו ישר. ולא אבה ה' להכחיד גם את הנשר, אם כי הרבה הרע, ויצו להאריות, לבל יגעו בו, וישב הנשר שם, עד גדלו כנפיו, ויעף. ראו העופות והצפרים, שעודנו אותו זך חי, ויעופו אחריו לתפשו. מיד „השרה האלהים שכינתו עליו“ והגבירו למעלה מכל הצפרים ומהמעופפים ויאמר: אל ישיגוהו אויביו ולא תבוטל דמות הנשר מעולמי. ולא שלם ה' להנשר מדה כנגד מדה בגדל חסדו.

*ד

אומרים: כאשר אמר אלהים לנח בן למך: לך כנעם לך שנים שנים מכל מין ומין בחיה ובבהמה ובעוף ובכל אשר בראתי והביאם אתך אל התבה להחיותם בימי הזעם, באו כולם אליו שנים שנים, זכר ונקבה, איש ואשתו ויכניסם נח אליו בדבר ה'. ויבא גם השקר וידפוק על דלת התבה ויאמר אל נח: הכנים נא גם את עבדך עמדך ואחיה. ויען נח אותו דבר ויאמר: אין אתה יכול לבוא אלינו, כי יחיד הנך ואין לך בת זוג, והאלהים אמר לי: אך שנים שנים תביא עמך. וילך השקר מאתו, לבקש לו בת זוג, ויפגש בהמארה, וגם היא הולכת לבדה, ואין מי יארח עמדה. שאלה המארה את השקר: מאין תבוא ואנה תלך? ויאמר השקר אליה: מנח בן למך בונה התבה אני שב, ואומר להכנס בחדריו וכתאיו ולבקש לי מחסה, ולא הניחני, באשר יחיד הנני, ואין לי בת זוג; ועתה, אם עליך טוב, נבואה יחד בברית-עולם זהו את בת-זוגי ותיה נחיה שנינו. ותען המארה אל השקר ותאמר אליו: טוב אשר דברת, אבל מה תתן לי בשכרי? ויאמר השקר אליה: אני מתקן עמדך ואני מבטיחך נאמנה, שכל מה שאני אסגל, הרי את נוטלת. ותשמע המארה בקול השקר ותאמר: כאשר תלך אלך. ויהי בעזבם את התבה אחרי דבר הברית, וילכו להאחז בהארץ, היה היה, כי כל אשר השקר נוהל בעמלו, המארה באה ונוטלת ראשון ראשון; וכשקובל השקר, כי כל עמלו לריק, עונה המארה ואומרת: הלא כך הותנה בינינו מאז, ואין להקובל על זה עוד פתחון פה. ולזה אומר המשל: כל מה שהשקר מוליד המארה נוטלת.

ה**

ויהי בצאת נח מן התבה לעבוד את האדמה השוממה, ויחל נח, „נתחלל ונעשה

* על פי סדרש תהלים פרשה ז'. ** על פי בראשית רבה ותנחומא.

חולין". הלא היה לו ליטע דברים של תקנה ולזרוע מן החמץ ומן השעורה; והוא לא עשה כן, ויטע כרם מן הזמורות והנטיעות, שהכנים עמו אל התיבה. ויהי כאשר החל לטעת אותו, התקרב עליו שמדון, אבי השדים, ויאמר לנח, אשתתף עמך במעשה זה, אלא הזהר בך, שלא תכנס לחלקי, כי אם עלית בחלקי והסגת את גבולי, שוב אני חובל לך. ולא שמע אליו נח וישת מן היין, "שלא במדה ונתכזה". אמרו חכמים על נח: "בו ביום נטע, בו ביום עשה פירות, בו ביום קצר, בו ביום דרך, בו ביום שתה ממנו, בו ביום נשתכר, בו ביום נתגלה קלונו". והדבר עם השטן כך היה: בא השטן בעת עסקו במלאכתו, ועמד לפניו ויאמר לנח: מה אתה נטע, איש האדמה? ויען נח ויאמר לו: כרם אני נטע. אמר השטן: מה סיבו של גן זה ואיזה פירות הוא מוציא? כחש לו ועשה עצמו כחם. אמר נח להשטן: הפירות הללו שיגדלו מנטיעות אלו, מחוקים הם, בין לחים בין יבשים, ומהם עושים היין, שהוא משמח לבבות. אמר השטן: אם כן הדבר, אלך ואשתתף עמך בזה ונכרוח בו ברית.

מיד הביא השטן כבש ושחטו, ויו מדמו תחת הגפנים; שוב הביא ארי והסיר את ראשו, ונשפך גם דמו על הקרקע. אחריו הרג קוף ועשה עם דמו כמעשה הראשונים; ובאחרונה הביא את החזיר ושחטו גם אותו. ותשק כל ארמת הגן מדמים של אלו. וילך השטן, בכלותו לעשות כאלה, ויאמר: מעתה ידעו בני אדם גם בני איש את טוב היין.

ואמנם, בטרם ישתה אדם יין, הרי הוא תמים כדרכו כבבש, ולא יטה ימין ושמאל כדרכו. שתה כוסות הראשונים, רוחו מתגאה כארי ואומר: אני ואפסי עוד, אין כמוני בארץ. שתה עוד יותר ונשתכר, הרי הוא כבר כקוף הזה, עומד ומרקד ומשחק, ושוב אינו יודע, מה הוא עושה; הוסיף לשתות בלי מדה, הרי הוא כבר כחזיר, נכשל ונפל ומתגלגל בבצה וברפש, רוחו יסוד ממנו והוא מתכזה מאד. הזהרו מתעלולי השטן ואל תשתו מפריו.

מבוני המגדל

* א

ויהי כל בני הארץ, אשר נפרצו ורבו אחרי ימי המבול, שפה אחת ודברים אחדים וכתב ולשון אחד להם, וידברו בני שם כבני יפת ובני יפת כבני כנען בלשון אדם ונח אביהם; ולכולם רק רוח אחד ודרך אחד, הלא זה עתה התחדשה האדמה ותוציא עוד הפעם דשא ועשב וכל עץ למינהו. ויטלא העולם שלווה ומנוח. ויאמר ה' לא אנחם, כי השארתי למעשי שארית, והפעם לא אראה רע ולא אשמע עוד קול מנאץ פרוכלי.

* דבר חזיוני על פי המקרא.

ויקם דור חדש, אשר לא ידע עוד את פעלי אלהים ואת דרכיו; וכיון שראו, שאך הארץ נתנה לבני-אדם והשמים ממעל הוא מושב לטובים, אמרו: נבנה לנו עיר ושם נקים מגדל גבוה וראשו בשמים, ועלה נעלה שם, ונכבשהו לנו למושב. — וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל, אשר בנו בני האדם לעלות אליו, ויאמר: לא אניח לתחתונים לבוא בעליונים. ויתאחד עם מלאכי מעלה לבלבל שפתם; ואין אחים לדבור עוד כיום אתמול, לא מבנינים הם למחר איש את שפת רעהו. ובלל ה' את שפת בני האדם ללשוטת רבות ושוטת; ויחדלו הבונים לבנות ונפוצו על פני כל הארץ ויהיו לגוים ולמשפחות רבות.

ב *

שיש מאות אלף איש נתקבצו בימים ההם וילכו לבקש ארץ רחבה לבנות עיר גדולה ומגדל עצום; ויבקשו בכל הארץ, ולא מצאו מקום יותר גבון מבקעת שנער, ויאמרו: פה נציא זממנו.

ויחלו ללבון לבנים ולשרוף אותן בכבשן; ויהי להם בנין המגדל לפשע ולחטאת, וידע ה' מחשבתם הרעה ויאמר: לא אתן לאלה להציב להם ציון כזה, ועלו ולחמו בי או יעמדו אלהים אחרים מולי. ויקרא לשבעים המלאכים העומדים ראשונה לפניו וידבר אליהם: הראיתם את אשר עושים בני-אדם מטה למרוד בי ובמלכותי: הבה נרדה ונבלל שם שפתם, אשר לא ישמעו ולא יבינו איש את שפת רעהו. ויענו אותו המלאכים לאמר: לך הצדקה וקום ועשה להם כאשר דברת. וירד ה' ומשרתיו לארץ שנער, ובלל את שפת הבונים, האחד יאמר לרעהו: הבה לי לבנה, והוא מושיט לו עץ או ברזל; עולה חמת האומר ברעהו, לאמר מהתל הוא בו, וקם והשליך את העץ או הברזל בראשו של זה ויפוצצו. וישבת מעשה הבנין, ונפוצו בני-האדם וילכו איש לעברו ולמקומו. ותפתח הארץ את פיה ותבלע שלישי מן המגדל. ואש ירדה מן השמים ותאכל גם היא שלישי ממנו, והשליש הנותר עומד בבבל עד היום הזה.

ג **

אמרו בני דור תהפלה: אחת לאלף ושיש מאות וחמשים ושיש שנים הרקיע מתמוטט ובא מבול על העולם, לכו ונעשה להרקיע סמוכות. „ויסיעו את עצמן מקדמונו של עולם“ ויאמרו: אי-אפשר לא בו ולא באלהותו; נבנה לנו עיר ומגדל בה ונעשה לנו שם בעצמנו.

ויתחברו מצרים וכוש יחד ללבון לבנים ולשרוף שרפה, ויחלו לבנות את המגדל. „פתח להם הקב“ה פתח של תשובה, אף על פי שמרדו בו“, ולא שבו אליו ויוסיפו לבנות. ויפץ ה' אותם משם על פני כל הארמה, הלכו להם בני צור לצידון ובני צידון

* על פי ספר הישר. ** על פי בראשית רבה ומדרש תנחומא.

לצור, וכל אחד תופש ארצו של חברו. מאז רבו המלחמות בארץ, כי יעבור עם את גבולו לשוב אל ארץ מולדתו מקדם.

נמרוד ואחידין

א

נמרוד*

וכוש בן חם נח לקח לו אשה לעת זקנתו, ותלד לו בן, ויקרא את שמו נמרוד. ויגדל הילד, ואביו אהבו, כי בן זקונים הוא לו; ויתן לו את כתנת אדם, שנתן לו ה' במחנה בצאתו מן הטבע. אותה כתנת מסרה אדם במותו לשת בנו. ושת נתנה לחנוך, חנוך הוריש לה למתושלח; ובמות מתושלח, לקחה נח אהו אל התבה, ויגנבה חם מאת אחיו, ויסתירה מהם ימים רבים, עד שנתן אותה לכוש בכורו. ויהי בלבוש נמרוד את הכתנת, החליף בה ויתחזק ויהי לגבור ציד בארץ. ויעשוהו אחיו ובני עמו להם לראש, וילחום מלחמותיהם את כל אויביהם מסביב ויעש חיל ויחל לכבוש את הארץ.

ב

אחידין**

ויהי עוד לפני הדברים האלה יצא שם אחידן בן ברד בן תובל־קין, כי היה גבור ציד לפני ה', ויעש לו ממלכה גדולה בארץ שנער. הוא בנה את צהוין, והיא בתי־גפנא, וכה עשה גבעה גדולה מעשה ידי אדם, ועליה הציב מצבת אבן גדולה הגראה עד למרחוק, ויקרא שמה חסיר־בו. ויהי כי זקן אחידן, ויעל בנו הגבור אסור על כסאו, ויוסף לשכלל את בניני צהוין ולהוסיף בה מצודות ומגדלים; ויהי כי נצח במלחמותיו וממלכתו השתרעה לכל ארבע רוחות השמים, העמיד מסביב למצבת האבן ארבעה פסילים. הפסל האחד היה של זהב, השני של כסף, השלישי של נחשת, והרביעי מעשה עץ משוח בששר. הוא עשה גם מטרה גדולה, בעלת הרבה קנים; ולמעלה ממנה עשה חבנית ירח ושמש; והיה כאשר האירה המנורה, האירו גם המאורות אשר עשה, ויבאו כל בני אדם להשתחוות להם, ויהי להם לחטא!

** על פי ספר הזכרונות להשמרונים.

* על פי ספר הישר ועוד.

האבות

מאגדות אברהם

* א

ונמרוד בן כוש מולך בכל ארץ שנער קדמה ונגבה, והוא גבור-חיל וידו בכל שכניו המלכים לכבשם לו לעבדים ולהרחיב את ארצו עד בא השמש; ויתחזק במלכותו ויבנה ערים רבות לשבת וישט בהן מגדלים גבוהים, ויאסף כל סגולות תבל ושכיות חמדה ויגדל מכל המלכים, אשר היו לפניו, ויצא שמו בכל הארץ. וירם לבו ויתנשא ויעש עצמו לבן-אלים בנאותו, ויצו לכל עבדיו להשתחוות לפניו ולהקריב לו קרבנות ולהת לו כבוד-אלהים. ויעשו כן בכל ארצות מלכותו ויעמידו לו מזבחות וכהנים, ויאמינו כל העם במלכם, כי אמנם במושב אראלים מושבו, ויתפללו לו בצר להם וישבעו בשמו; ואדם אין אז בכל הארץ להכיר ולדעת את אל האמת, אל השמים ואל הארץ, שאין אלהים מלבדו!

ויהי בלילה אחד, וילך נמרוד השדה לצוד ציד, ואיש אין אתו, כי כן ארחו להתגנב ולשום בסתר דרכו, וישא עיניו וירא והנה כוכב גדול עולה ממזרח, ולו ארבעה שבטים, ויקרב אל שאר הכוכבים העומדים בטה ויבלע אותם כולם ולא נודע, כי באו אל קרבו. וירא וישב לביתו, ויקרא בבקר את כל חרשוטי בבל וחכמיה הגדולים, ויספר להם את החזון אשר ראה, וידרוש מהם, כי יגידו לו פשר הדבר. ויענו חכמיו, היודעים בכוכבים, אותו לאמר: הלא לפניך מלכנו גלוי הכל ולמה תנסה אותנו; האותיות האלה יגידו, כי הנה בן יולד בקצה מלכותך, והוא יסור מן הדרך, אשר הצבת לנו, ויכחש באלהותך, כי את לבבו תהיה סרה. ויחרד נמרוד בלבו לשמע הדברים האלה, ויועץ לקדם את פני הרעה, ויצו להכרית בכל מדינות מלכותו לאמר: הרגו כל זכר, אשר יולד לכם בשנה ההיא, וכל הבת תחיון! והאיש אשר יחטול על הבן הנולד לו להחיותו, יחייב ראשו למלכו; ואשה כי תלד בת, וקבלה מתנות רבות מאוצר המלך. ויבנו בתים ואהלים בכל נפות וקצות ממשלתו, ויעמיד בהם שומרים לשמור על המילדות. והדת נתונה; ויהרג בשנה ההיא כל זכר שבעים אלף במספר, ותעל שועת הנולדים השמימה!

ואמתלו בת כרנבו, אשת תרח בן נחור בן שרוג בן רעו בן פלג בן שלח בן ארפכשד בן שם הרה ללדת, ותסתיר את הדבר, כי יראה, ותצא המדברה ותמצא מערה חצובה בחגוי הסלע, ותשב שם כל ירחי הריונה. ויהי בלדתה, והנה כל המערה מאירה כשמש מאור פני הנולד, ותשתומם למראה ההוא. ותקח את הילד על ידה ותנשקהו ותקרא לו אברם. והי נתן כסיה לאמר, הנה יהיה הבן הזה אבי-המונ-גוים ויתברכו בו כל גוי הארץ

* על פי מעשה מאברתם אבינו בבית המדרש ח"א וספר הישר ועד.

ויצו את ביתו אחריו לשמור הטוב והישר, תקות צדק ומשפט ויהיה לאור-עמים. ותר, כי לא תוכל הצפינו בכיתה, ותקח סינר לבן, אשר הביאה עמה ותכסהו בו, ותלת דבש שמה אצל הנער ותניחהו במערה ותלך ותאמר, אל תראינה עיני, אם רעה תמצאנו. ויהמול ה' על הנער, בכלות הדבש סביבו, וישלח עז מגן העדן ותשב עמו ותניקהו ותשקהו ותהי לו כאם, ויגדל אברם משעה לשעה ומיום ליום.

ויהי בהיותו בן עשרה ימים וגבהו כאיש, וישכם בבקר וילך במדבר וירא את השמש יוצא לזרח כמעשהו יום יום, ויתפלא על אורו ועל זיו פניו ויאמר, אין זאת, כי אם אדון העולם הוא, אשר עשה את כל אשר אני רואה מסביב, השמים על ראשי והארץ לרגלי, ויעבוד אברם את השמש כל היום והוא יחשבהו לאלהים. ויהי בנסות צללי ערב והיום רד, וירא העובר לתמהונו, הנה השמש בא ואיננו, ועל מקומו יופיע הירח באור שקט ושלום, וירא את הכוכבים הרבים וכל צבא השמים סוכבים אותו כהוד הליל, ויאמר אברם: אמנם שגיתי ביום, הירח, זה אשר אני רואה עתה, הוא הוא אך האלהים המושל בכל ואלה הם עבדיו לשרתו. ויאמן אברם באלהות הירח ויקטר לו, עד אשר גם הלילה עבר ואתא בקר, והשתר עלה עוד הפעם בהדרו. ותפעם רוח אברם למראה עיניו, ויאמר גם זה וגם זה אך משרתי המלך הם, ויקם וילך לבקש את האלהים ואת הוד המלך בעצמו . . .

בַּמָּנָה ה' לו מעין במדבר וימבל בו ויפחד את בשרו. ויהי אך יצא מן המים, ותפקחנה עיניו להכיר, כי יש אל עולם, אישר יצר את השמש ואת הירח יחד וכל צבא השמים והארץ. ויפול אברם על פניו ויאמר: אכן יש אלהים גדול עומד על אלה ופוקד על כל אשר ממעל ומתחת, ואנכי לא ידעתי. ויתפלל אל ה' ויאמר לו: אני עבדך לעד!

ויהי אתרי הדברים האלה, ותזכור אמו את בנה אשר עזבה, ותצר נפשה על פרי בטנה, ותלך המדברה לבקש את הילד, ותבוא אל המערה, אשר שמה את בנה בה, ותר, והנה היא ריקה ואין איש, ותשא קולה ותבך, ותלך הלך ובכה. ויפגוש אותה אברם בנה וישאל אותה לאמר: למה זה תבכי אשה? ותען ותאמר: ילדי, אשר הנחתי במערה איננו, מרף גרף, ואכלתו חית השדה. ויאמר אברם: אל נא תבכי, אנכי הנני בנך אשר תבקש, ויפג לבה ולא יכלה להאמין לו, כי זה המְנַבֵּר אתה, הוא גדול וחכם, והיא אך ילדתו זה עשרה ימים. ויאמר אברם אליה: לא אנכחש לך, אמי, אני הוא שילדתני, ואל העולם גדלני בימים המעטים האלה, למען הדעי את שמו הגדול ואת יכלתו הרבה. ותאמר אמו: וכי יש אל אחר בלעדי נמרוד מלכנו, אשר ידענו? ויאמר אברם אל אמו: מה אנויש, כי כאל גזרתו ובן אדם כי למלך העולם נפקידהו, אין אלהים אחר מלבד עושה השמים והארץ, וזה אשר ברא אותנו כולנו והוא חי וקיים לעד. ותר, אמו, כי אך אמת דובר בנה, ותשק לו ותאמר: גם ברוך יהיה, אלהיך אלהי!

* ב

ונמרוד עודנו מולך בארץ שגער, בונה ערים ומבצרים וקַחֲדֵשׁ מלכותו ואלהותו, ובכל

* על פי ספר הישר ותלמוד בבלי ועוד מקורים.

אשר יבנה ירשיע. ויהי היום, והנה יום חג גדול לו, וכל העם מקטרים ומשתחווים לו ומביאים לו מנחה. ויבוא אברם ממקדש מלך ויחל להנבא: שמעו קצוני שנער וראשי כבל את דבר ה'. המעט לכם, כי משול תמשלו בארץ, וגם את השמים תאמרו לכבוש ולהדמות לעליון. וישמע נמרוד ויאמר: מי אל חוץ ממני אשר אשמע בקולו, ואנכי הנני אדון כל. ויגש אברם ויקרא: הוי מלך כסיל ואויל. הלא ידעת, כי כמעשה הזה עשו הנפילים בימי המבול, וימחם ה' אלהים ויכחידם מעל פני האדמה; ואתה אך התלות להיות גבור בארץ, וכבר התנשא כמוהם, למען הבא עליך ועל עמך רעה ומדחפה. ויחר אף המלך בהדובר, ויצו לתפשו. ויעשו עבדי נמרוד כן, ויחזיקו באברם ויתנו אותו בבית הסוהר, וישב שם עשרה ימים.

ויקבץ נמרוד את כל שרי-המדינות והחכמים יודעי דת ודין וישאלם לאמר: כדת מה לעשות בבן תרח, אשר הרים ידו בי ויחרף לעיני כל אלהים ומלך יחד? ויקראו כולם קול אחד: באש ישרף המקלל, וירא הקהל וישמע. ויעש המלך כן, ויצו להבעיר אש כבבשן הגדול אשר לו שלשה ימים ושלשה לילות, ויעל הלהב השמימה. ויהי ביום הרביעי כבקר ויוציאו את המורד לשפטו, וכל עבדי המלך ושריו והפחות והסגנים נצבים ועומדים מול הכבשן; ועמם נתקבצו עם רב מאד כתשע מאות אלף איש, וימלאו כל הכנר הרחבה וימפסו על הגנות ועל ראשי המגדלים, לא עותר אדם, אשר לא בא לראות בהמחזה, ויכס המחנה כארבה את עין השמש.

ויקחו סריסי המלך את אברם העברי ויפשוו כתנתו מעליו, ויאסרו את ידיו וישליכו אותו לתוך האש הנוערת וירקע כל העם הנצב ברגליו ויקראו: הירד! וקולם כקול יער גדול בבוא הסער. ויהי כאשר נשלך אברם לכבשן, התרגשו מלאכי השרת ויבקשו למהר לרדת שם לצנן את הנחלים, ויאמר אלהים, הניחו, אני יחיד בעולמי וגם הוא יחיד בין המכירים אותי; נאה ליחיד להציל את היחיד! וירד להצילו.

והיה אברם מטייל בכבשן ומרגן לאלהי השמים. וירא העם ויפלו על פניהם ויקראו בקול גדול: ה' העושה אלה הוא האלהים! וגם נמרוד ירד מעל כסאו וישתחוה לאלהי אברם. מאז החל גם הוא לקרוא בשם ה'. על כן יאמר: כנמרוד גבור ציד לפני ה'.

עוד מאגדות אברהם

א

העורבים*

יובל יובל ההלוטת העולם.

וביובל התשעה ושלשים בשבוע השני בשנה הראשונה לקח לו תרח בן נחור

* על פי ספר היובלים בתרגום העברי של רובין.

אשה, ושמה עדנה, ויאהב אותה ותלד לו בן, ויקרא את שמו אברם, כשם אבי אמו. ויחכם הנער וימשוך עליו את עין כל רואיו.

ויהי כי גדל ויצא אל אחיו, וירא בפשע הארץ, כי נתעו בשוא להשתחות לפסילים ולאלילים, מעשה עץ ואבן אשר לא ידברו, ויכיר את הבורא האמתי, בורא העולם, ויתהלך לפניו במישרים.

ויהי בהיותו בן ארבע עשרה וימי זרע בארץ, ויבואו העורבים מחנות מחנות מרחוק לאכול את הזרע ולהשחית עמל האדם; ויתאספו כל בעלי השדות במקלות לגרשם, ואין שומע להם, עוד זה פורח וזה בא וגברו עופות השמים. ולאברם אין מקל, כחו אך בפיו, ויגער בהעורבים לאמור: מדוע ירדתם הנה, גוי עז פנים, שובו אל המקום אשר קאתם משם ואל תהיו לפגע לכל. וישמעו בקול הקורא, לתמהון כל השומעים, ויעופו אחד אחד. ויתפלאו כולם על חכמת לבו וגבורות רוחו, ויצא שמו בכל ארץ הכשדים ויקנאו בו כל גדולי הארץ.

ב

הזר*

ויהי אחרי אשר כרת אלהים את בריתו את אברם ואת זרעו אחריו לעשותם לגוי, ישב בעל הברית באלני ממרא כחם היום. וישא את עיניו וירא, והנה איש אחד בא מן המדבר, והוא זקן ושבע ימים, שערותיו הלביו וזקנו הלבן ארוך ויורד לו עד מתניו, חבילה על שכמו, והוא מטה ראשו ונשען על מטהו מרוב זקנה. ויהי כראות אברם את הזקן ההוא, ויקם מפתח אהלו וירץ לקראתו. ויאמר אליו: בי אדוני סורה נא אל משכן עבדך; הניח את החבילה בקרן זוית ורחצת רגליך במים ונחת ואכלת פוג לחם ומעדת לבך, ולנת אצלי הלילה, וקמת בבקר והלכת לדרכך. ויען הזקן ויאמר: לא, כי פה תחת העץ אשען ולא אלין בבית זר. ויפצר בו אברם העברי ויאמר: למה יקל בעיניך עבדך לעבור על אהלי הפתוח לכל לרוחה, ואני לא חשאתי לך ולא עויתי לאדם. ויאמר הזקן: גם אנכי כבד אכבדך, אבל לא אובה להיות עליך למשא. ויאמר אברם: סורה אלי ואל תדבר אלי עוד כאלה. ויואל האיש לסור אליו ולא סרב לו עוד. וימהר אברם וירץ האהלה, ויקח חמאה ותלב ועגות מאפה וישם לפניו, וישבו יחד ויאכלו וישבעו, ויותירו עוד. ויבקש אברם לברך את ה' הזן ומפרנס את בריותיו ונותן להם לאכלה כאב לבניו; ולא ברך הזקן עמו וידם. ויאמר אליו אברם: מדוע לא תברך אח ה', עושה השמים והארץ הזן ומפרנס אותנו יחד? ויאמר הזקן אליו: לא אלהיך אלהי ובשמו לא אקרא; לי אלהים אחרים בביתי מעשה ידי אני, והוא יגן עלי תמיד. ויחר אף אברם על עובד אלילים זה ויקם ויגרשו מעל שלחנו, ולא נשא פנים לשיבתו. הזקן אך הלך וחבילתו על שכמו, והנה קול אלהים קורא לאמר: אברם, אברם. ויאמר הנני.

* על פי גליון נמצא בקאירא, בידת מצרים, ונתרגם עברית בחומשים עם, בוצר עוללותי פרישת לך.

ויאמר אליו אלהים: איה הזקן, אשר ישב זה עתה אתך בצל קורתך ויאכל עמך? ויאמר אברם: הוא לא בקש לברך את שמך ואקום עליו בחמתי ואשלחהו. ויאמר אלהים אל אברם: הן בן תשעים ותשע שנים האיש הזה כמוך, נשאתי את סבלו חמיד, להם האכלתיו, שמלה הלבשתיו, לא החסרתיו מאומה, ולא עלתה על לבי אף רגע לכרות אותו מעל פני האדמה, ואתה לא יכלת שאת את רוחו שעה אחת ולא נתת לו מקום ללון אתך גם לילה אחד. וירא אברם, כי הרע לעשות, ויפול על פניו ויאמר: אנא אלי, סלח ומחל לי כי חטאתי. ויאמר אלהים אל אברם: למה זה תפול על פניך, קום והטבת את אשר הרעת. וימהר אברם, ויקם וירץ אחרי האיש המדברה וימצא אותו כורע תחת אחד השיחים. וירם אברם את התבילה וישימה על שכמו, ויאמר להאיש: סלח לי על אשר שלחתך ואל תשא עון לעבדך, ויפצר בו לשוב אל אהלו שנית. ויואל ללכת אליו גם עתה. ויתן לו מלון טוב באהלו, וישכיבהו על עור עזים ויכסהו בשמיכה, וייטב עם האיש וישלחהו בבקר לדרכו בשלום.

ג

י ש מ ע א ל *

ולאברם, אשר נקרא שמו אברהם, שני בנים, יצחק וישמעאל. את יצחק ילדה לו שרי אשתו, שהיתה ימים רבים עקרה ולה אין ולד. ואת ישמעאל בכורו ילדה לו הגר שפחת שרה, שנתנה לו שרה למען תבנה ממנה. ביצחק יקרא לו זרע אמת, כי הוא בן הגבירה, אבל גם את ישמעאל אהב וברך וחפלתו לאל שדי היתה: לו ישמעאל יחיה לפניך. והי כי גדלו הנערים יחד ויחלו להציק איש לאחיו, וירע הדבר לשרי בעבור בנה, ויחלק אברהם את ירושתו בחייו וישלח את ישמעאל בכורו מעל יצחק קדמה, ויתן לו מתנות רבות ויעניק אותו מכל טוב. ותקח לו אמו הגר המצרית אשה מארץ מצרים ושמה מריבה. ויתקע אהלו במדבר ויפרוץ מאד במקנה ובעבודה רבה, ושם על פני כל שבטי קדם ישכן.

ויהי היום ותכל נפש אברהם אחרי ישמעאל בנו, כי לא ראהו זה ימים רבים, ויאמר אל שרה אשתו: אלכה נא לראות ישמעאל בני וידעתי מה לו. ותאמר לו שרה: לך כדברך, אך השבעה לי, שלא תרד מעל הגמל, ואך תבוא שמה וחשוב מיד. וישבע לה אברהם לשמוע בקולה, וימהר וירכב על גמל אחד מגמליו הרבים וישם אל המדבר פניו, ויבא אחרי שלשת ימים אל משכן ישמעאל. וימצא את האשה לבדה יושבת פתח האהל, וישמעאל אישה אין, כי הלך אל מקנהו. ויאמר אברהם אל האשה: בתי חני נא לי מעט מים ואשתה, כי עיף אני מן הדרך. ותמאן ותאמר ברעת לבה: כלו המים מן החמת, אין מאום בבית. ואברהם עודנו יושב על הגמל, ולא ירד ממנו; ויען ויאמר אליה: אם פה אין מים, ארכב הלאה, אולי יקרה ה' באר לפני. אבל אחת עשי, בשוב אישך הביתה ודברת אליו. כדברים האלה לאמר: בא הנה איש זקן אחד מארץ פלשתים וכנה

* על פי ספר הישר ונמצא גם במדר"א פרק שלשים.

וכזה מראהו ולא מצאך וילך, כי אך הוא לדרכו, וירא את משכנך ויכון בעיניו, רק יחד האהל לא ישרה בעיניו; ואם עליך טוב, הסר הסיר אותה ושמת אחרת תחתיה. ויפן וירכב, וכמעט רגע חדל גם אבק פרסות גמלו להראות מרחוק. ויהי בערב, כשוב ישמעאל לביתו, ותספר לו אשתו את דבר הזקן, וצואתו אשר מסר לה; ויכיר מיד, כי אביו היה העובר, ויבין לדבריו, כי רעה. אשתו בעיניו, ויקם ויגרש את האשה ההיא וישלחנה מביתו. וילך אל ארץ אחרת, ויקח לו מכנתיה אשה אחרת תחתיה ויביאה אל אהלו וישמח עמה, וגם ילדה לו שני בנים ובת. ויהי מקץ שלש שנים ויאמר אברהם אל שרי אשתו: אקום ואלך עוד הפעם אל בני ישמעאל, שלא מצאתיו אז, ותאמר לך. וירכב אברהם על גמלו שלשה ימים ולילה, ויבא לפני משכן אהל ישמעאל בנו כחצות היום, והשמש קדח בשמים. ותצא אשה טובת מראה מן האהל, ותאמר אל האורח הבא: סורה נא, אדני, אלינו ורחצת רגליך ואכלת פת לחם ושתית מים, וגם לגמלך אשקה, כי אישי איננו בבית והלך לגזוז את הצאן. ותפצר בו וירד מעל הגמל וירחץ וישת ויאכל וישב לבו ויברך את האשה ויאמר לה: נחפו אנכי לביתי ולא אוכל חכות עד שוב אישך; והיה כי יבוא, ואמרת אליו: בא אלינו איש זקן, וינח מדרכו באהלנו ויאמר אלי, אמרי לבעלך, היתד ששמת באהל ישרה בעיני ואל תסירנה לעולם. ויפרד הדובר מאתה בשלום. ויהי בבוא הערב, וישב ישמעאל ממקנהו שמח וטוב לב, ותצא אשתו לקראתו ותספר לו את דבר האורח הזקן ואת הדברים אשר דבר. וידע ישמעאל, כי גם הפעם בקרו אביו, וכי טובה בעיניו אשתו אשר בחר, ויאהב אותה שבעתים. ויקם ויקח אותה ואת בניה וילך ארצה פלשתים לבקר את אביו גם הוא. וישמח אברהם בטואם, ויעש משתה גדול ויזבחו זבחים.

ד

דקיון*

ויהי בימי אברהם בארץ שנער איש משכיל נבון דבר ויפי חוואר, ושמו רקיון, אבל עני היה וכידו אין כל. ויהי כי כבד עליו הרעב בארצו, וילך ארצה מצרים לבקש לו שם לחם, כי הארץ רחבת ידים ורב עושר בה; ובה טולך אז אחד מבית פרעה, ושמו אשוירש בן ענס, והוא עשה את עצמו כאלהים ויסתתר בהיכלו שנים עשר חדש, ולא היה נראה לעבדיו ולבני מלכותו, כי אם יום בשנה.

ויהי בבוא רקיון מצרימה ויאמר לבוא לפני המלך לבקש ממנו חסות ומחיה. ויגידו לו אנשי המקום דבר המלך הסגור, ושעליו לחכות עוד אחד עשר חדש. — ויצר לו ולא ידע מה לעשות, ואיך יכלכל את נפשו בעיר נכריה ובחוך עם זר? ויתיעץ בנפשו, וירא והנה להקת אנשים גבורי כח הולכים בלי מעשה, ויארר עמם לחברה, ויאמר להם: התחזקו והיו לבני חיל ושמעו בקולי ולכל אשר אצוה אתכם, ומצאתם רוחה. ויאמרו: הגנו לך ולפקודתך. ויצום לחגור כלי מלחמה, והוא עמד בראשם, ויצאו ויכבשו את

* על פי מעשיות בבית המדרש חלק ששי, ונמצא גם בספר הישר.

בית הקברים של עיר הממלכה ויאמר להם: כה צוני המלך, איש איש אשר יביא את מתו לקברו פה, מאתים שקל כסף ישקל על ידי. ויתחזק על אנשי מצרים, ולא נתנם קבור את מתיהם, עד אשר נתנו לו הכסף, אשר שם לחק; ויאסף רב עושר ויחיה בקצין עם, הוא ועבדיו.

ויהי לתקופת השנה, ויצא מלך מצרים להתראות לפני עמו כדרכו, ויבאו לפניו השרים והרוזנים ורבים מצירי העם ויאמרו לו: יחי המלך! המלך יחיה לעולם! מה דבר הפקודה החדשה על עבדיך לשקול בעד כל קבורת מת זהב מחירו, וכחק הזה לא נשמע עוד בכל ארץ מצרים, למיום היותה לממלכה רבה בתבל? ויהי כשמוע המלך את הדבר הזה ויקצוף ויאמר: מי הוא זה ואיזה הוא, אשר מלאו לבו לעשות כן ולחק חקים, אשר לא צויתי ולא עלו על לבי? ויאמרו לו: הגה האיש רקיון מארץ שנער, ארץ אברהם העברי, הוא הוא עשה לנו דברים כאלה. ויתחכם רקיון, בהודע לו קצף המלך, ויקח אלף ילדים וילדות וילבישם שש ורקמה וירכיבם על סוסים לבנים, וישלח אותם מתנה למלך; ומלאכים שלח לפניהם לאמר: הגה עבדך רקיון בא להשתחוות לפניך ותשא לו פנים, כי רק בעבורך עשה את כל החיל הזה, ולמי יעבוד יותר, אם לא למלך המלכים כמורך? ואחריהם בא רקיון, לבוש בגדי אפד, וישתחוה לפני המלך שבע פעמים אפים ארצה ויאמר: חנני מלכי ואדוני. ויטב בעיני אשורש מנחתו וכל אשר שלח, ויצוהו לקום; וידבר עמו ויתפלא על חכמתו ועל כל חכמת בני שנער, ויעשהו למשנה בכל ארץ מצרים, ואך את כסאו הגדיל ממנו. ויקרא את שמו פרעה, על כן כל מלכי מצרים, אשר ימליכו במצרים, יקראו מהיום ההוא והלאה פרעה עד היום הזה.

מסדרם ועמדה.

* א

עיקר שלוחתה של סדרם, מיום שנבנתה, לא היה אלא חמשים ושתים שנה, ועשרים וחמש שנה רצופות היה אלהים מרעיש עליהם ההרים מסביב ומביא עליהם זועות, שמא יתנו אל לבם וישוכו מדרכם הרע; ולא שבו, אטמו אזנם מלשמוע בקולות שדי. עוד „פתח להם המקום פתח של תשובה“, ויאמר: ארדה נא ואבינה, הכצעקתה הבאה עלי מן ארצם עשו, ואז כליה הם חייבים, ואם לא ואדע מה אעשה להם. אמר: אפילו אם אני מבקש לשתוק ולמחול על עלבוני, על מעשיהם עם אותה ריבה לא אוכל לשתוק, ואודיע להם ממדת-הדין בעולמי. ירדו אז בסדרם שתי נערות אל המעיין לשאוב מים בכדיהן, ותאמר האחת אל רעותה: אחותי, למה פניך רעים? ותען השנית ותאמר: חברתי, קלו המזונות כבית אבי, וכל בני משפחתי הגם נוטים למות מרעב. — בסדרם אין מרחם והחק אומר להושיע עזר.

* על פי מדרש בראשית רבה פס"ט, נ'.

לדל — ותלך הנערה ותמלא את כדה קמח ותחליפו עם זה של חברתה, נטלה הרעבה את המזון והשגעה את המים. ויהי כי נודע הדבר לשופטי סדם, ויקחו את הנערה בעלת הלב וישרפוה בשוק העיר. עד כה הגיע זדון לבם ורשעתם.

חמשה ראשי-דיינים היו בעת ההיא בסדם: קץ שקר ורב שקר, רב מטה-דין, רב גבל וקלא-פנדר; וירבו הרע ויטו דין, העשירו את העשיר ופשמו מעל עני עורו מעל עצמותיו, ותמלא ארץ סדם חמס.

וישלח ה' שני מלאכים להשחית את סדם, ויבאו בתבנית אנשים אל המקום ההוא; ויסורו אל לוש בן אחי אברהם, אשר ישב שם ולא למד ממעשיהם, ושטור היה אצלו מנהגו של אברהם לקבל את העוברים ואת השבים. וישאלו אותו אורחיו לטיב בני העיר, ולא דבר עליהם לוש סרה ויאמר: בכל עירות מושב בני-אדם ישנם טובים וגם רעים, אולם בכאן אולי רבים הרעים.

והנה טרם ישכבו ואנשי העיר, בהודע להם, כי באו זרים לעיר, נסבו על הבית, ויקראו אל לוש ויאמרו לו: איה האנשים, אשר באו אליך הלילה? הוציאם אלינו. ויצא אליהם לוש ויאמר: אל נא אחי תרעו. ויאמרו אליו: גש הלאה, דבר שחקקו לנו זקנינו ושופטינו אתה בא להרוס. ויגשו לשבור את הדלת. ויכה ה' אותם בסערים וילאו למצא הפתח, ויתעו סביב הבית כל הלילה.

ויהי כטו השחר עלה, ויאיצו המלאכים בלוש לעזוב את העיר הנדחת; ויתמהמה, ויחזיקו בו וביד אשתו וביד שתי בנותיו ויוציאוהו מחוץ לעיר; „ומלאך אחד היה מקדר לפניהם את הדרך“, שיטהרו להמלט, כי ה' כבר התחיל להמסיר על סדם ובנותיה נפרית ואש מאת השמים, ויעלה קיטור הארץ כקיטור הכבשן.

* ב *

ויהי באמר ה' לשחת את סדם ואת עמדה על רוע מעללם, אמר: הטכסה אני זאת מאברהם? מאורע גדול יבוא עתה בעולם, ויראו בני-האדם, כי יש דין לפני וכי לא אשא פני רשע, ואיני מגיד זאת מראש לאברהם אוהבי? מיד בא לאברהם „הגיד לו מעשה סדם“.

התחיל אברהם מבקש ומתחנן לפני ה' על לוש בן אחיו ויאמר: רבון עולמים האף חספה צדיק עם רשע? וכמות בן רשע ימות גם איש בצדק הולך? ויען ה' ויאמר לו: בחייך אברהם, לא אך את לוש בן אחיך אציל מן ההפכה, אלא לו אמצא בכל הכנר ההיא אך מספר אנשים חמשים, שלא שחתו את דרכם. ואשא לכל גי הרשע הזה בעבורם. ויאמר אברהם: ולו אך ארבעים תמצא או שלשים או עשרים ואף עשרה. ויאמר ה': לא אשחית בעבור עשרה טובים חכותם תהיה דיה להגן. וילך ה' מעל אברהם, כאשר כלה לדבר אהו, ואברהם שב למקומו. ויאמר אברהם אל לבו: ואם גם עשרה לא ימצאו בסדם, ונמצא מקום אשר היה עד עתה כגן-אלהים עובר וכמל מן העולם, ונגולה מנחתו. —

* על פי פדר"א פכ"ד.

ואנשי סדם, "לא חסו על כבוד קונם", גם אחד, שבת עובר אורח מארצם, כי גולו וחמסו את כל הבא אליהם; והקימו עליהם שופטי שקר, להטות משפט. וירא הי' וינאץ.

רק לוט היה האחד בסדם, שעליו נאמר הולך את חכמים יחכם, ולמד מעשי אברהם להטיב עם בני אדם, ואף כי היה להקה בסדם: שכל מי שמחזיק ידי גר ועני בפת לחם באש ישרף, קרא את המלאכים אליו, בכואם סדמה ויכניסם לביתו. וירא נער אחד מנערי סדם, והגה אנשים אורחים מארץ רחוקה סרים אל לוט, וירץ ויגד את הדבר לאנשי העיר, ויהי רעש בסדם, ויתקבצו כל יושביה לעשות שפטים במכנים האורחים ובהנכנסים. וימסור לוט את עצמו בעבור הבאים אליו ויצא אליהם להשתיק את חמתם; ולא אבו שמוע לו ויאמרו: עתה נרע לך מהם. ויכו המלאכים את מסכי הבית בעורוץ כל הלילה. ויהי בעלות השחר, מהרו המלאכים והחזיקו בלוט ובידי כל אשר לו ויוציאו אותם חוץ מעיר הרשעה, ויאמרו אליהם: הנה נשפט הי' עיר מערכם באש, מהרו והמלטו ואל תביטו אחריכם; והרי כבר ירדה השכינה באש ובגפרית.

ויעש לוט ככל אשר צוהו; אך עדית אשתו סבבה את ראשה להביט לאחור, והציצה בשכינה ונעשתה מיד לנציב מלח.

ועדיין הנציב הזה עומד בירכתי סדם החרבה. כל היום באים השורים ולוחכים אותו, עד כי כמעט לא ישאר ממנו מאומה, ובבוא הבקר והגה הנציב בקומתו כמו שהיה. כך הוא עד היום הזה.

מעקדת יצחק

* א

ויהי היום ויבאו בני אלהים להתיצב על ה' ויבוא גם השטן בתוכם. ויאמר ה' אל השטן: מאין תבוא? ויען השטן את ה' ויאמר: משוט בארץ ומהתהלך בה. ויאמר ה' אל השטן: מה תדבר אלי על בני, אשר שמתים בארץ מטה לרשתה ולעבוד בה. ויאמר השטן אל ה': לא בנים המה לך וגם לא עבדים נאמנים: ראיתי והתבוננתי, כי יעבדוך ויזכירוך בני הארץ, בעת בקשם מלפניך דבר, כי נתן תתן להם; והיה כאשר תשמע בקולם ותפתח להם את ירך הגדיבה, שוב שכוח ישכחוך ולא יוסיפו לזכור אותך עוד. והן גם אברהם בן תרה, אשר בו תתפאר, בעת אשר לא היו לו בנים להנחיל אותם את ברכתו, עבדך כל הימים, ובנה לך מזבחות בכל אשר הלך, ויקרא בשמך; ועתה כי גולד לו יצחק בנו ויגדל, עשה משתה גדול לכל יושבי ארץ ואותך, מושיעו ופטרונו, עזב, ולא הקריב לפניך לא שור אחד ולא פר אחד; והנה כבר מלאו ליצחק שלשים ושבע שנה, וחדל לזבוח לפניך זבח, כאשר אהבת. ויגער ה' בהשטן ויאמר אליו: אל תדבר בעבדי אברהם, כי אין כמהו בארץ איש תם וישר לפני וירא אותי וסר מרע; חי אני, כי אם אמרתי לפני היום, הקרב תקריב את יצחק בנך לפני והעלהו עלה כליל, לא ימנעו ממני, ועלה יעלה עמו על ההר אשר אצוהו ויניחוו על מזבחי; ואף כי אוסר אליו הקרב לפני מן הצאן ומן הבקר. ויען השטן את ה': דבר נא כדבר הזה אשר אמרת באזני אברהם, וראית אם לא יסור מדבריך ואם לא יעבור על מצותך. וישב השטן לדרכו. וה' אמר נסה אנסה את אברהם.

וירא אליו ה' ביום ההוא ויאמר אליו: אברהם, ויאמר הנני. ויאמר ה': קח נא את בנך את יחידך, אשר אהבת את יצחק, ולך לך אל ארץ המדיה והעלהו שם לעלה על אחד ההרים אשר אראך, ושם גם ענן כבודי. ויאמר אברהם אל ה': הנני לך ואתן לך את בני אשר אהבתי וקבלהו ברצון לפניך. ויעל ה' מעליו, ככלותו לדבר עמו, ואברהם שב האהלה, והיה מוכן לקיים מצות אלהיו. אך בדבר שרה הכה לכו אותו ויאמר בלבבו: איך אגש לפני ואומר אליה, תני את בנך לה' לעלה, והיה בשמעה את זה, תבעת ותתחלחל ותוציא את נפשה ולא תחיה. וישכל את דברו ויבוא וישב לפני שרה. אשתו ויאמר אליה: בנני יצחק גדול ובא בימים, ועוד לא למד עבודת-אלהים, אלך לי למחר ואביאהו אל מדרש שם ועבר, ושם ילמד לדעת את ה' ואת דרכיו. כחש לה אברהם, כי לא יכול אחרת. ותדום שרה, כי נפשה קשורה בנפש הנער. ואחרי זה דברה

* לפי ספר הישר ומדרש תנחומא וירא סימן כ"ב.

אל אברהם: טוב אשר דברת, לך אדוני עמו; אולם אל תרחיק אותו ממני ימים רבים. ויאמר אברהם אל שרה: בתי חלי נא את פני ה' אלהינו אשר יעשה עמנו טובה. — השמש נטה לערוב, בדבר אברהם ושרה אז, ואברהם התעצר לכל יתפרץ פתאום בבני, כה קמה גפשו לפני רחשי-אם.

וישכם אברהם בכקר ויחבש את חמורו, ותקם גם שרה, ועמה כל שפחותיה ועבדיה, ותקח בגד טוב מכנדי החמדת, אשר אתה בכית, ותלבש את יצחק, ותשם לו מצנפת על ראשו, ואבן יקרה על המצנפת, ותכין צדה לדרך, ותצו את אברהם עליו, ותאמר שרה לאברהם: בי אדוני שים עינך על הנער, כי יחיד הוא לי, ואל נא תעזבוהו; אם רעב הוא האכילהו, ואם יצמא השקהו מים, הרכיבו על החמד, ואל תניחוהו ללכת ברגליו, ולא ישב בחם השמש בלהם השמים. ותכל לצות את אברהם ותבכה. ותחבק את יצחק בזרועותיה ותוסף לבכות. ותבך כל המחנה, אשר הלכה לשלח את אברהם ואת יצחק בדרך. ותהיה הפרידה קשה בין המלויים וההולכים. ותשב לה אחרי כן שרה מעל יצחק, וישבו עמה כל שפחותיה ועבדיה; ואברהם הלך הלאה עם יצחק בנו להעלתו עלה לפני ה' כאשר צוהו.

וירא השטן, כי אברהם עומד בנסיונו, ויצר לו ויאמר: אם ינצח בן-האדם עלי, אנה אני בא? וישלחני ה' אלהים מלפניו באחד מנקרת הצורים ויאסרני שם מאסר-עולם. ויתחפש ויעבור בדרך לפני אברהם בתואר איש זקן ושפל רוח, ויטה הצדה ויאמר אליו: הלא ידעתי לאן פניך מועדות היום, הכסיל או בער אתה, כי אמר תאמר לעשות כזה לבן יחידך; נתן נתן לך אלהים בן זרע באחרית ימך, לעת זקנתך, ושמר לך את בריחו, והנך הולך לאבדו על לא חמס בכפו; ואם תאמר, כי מאת ה' הוא לך, לא אובה לשמוע לך, כי עשה לא יעשה ה' לאיש הרעה הזאת בארץ לאמר לו: לך ואבר בעבורי את בנך. וישמע וידע אברהם, כי לשמנה יעמוד לו זה להתעותו מדבר אלהים, ויאמר לו: לא תוכך כבודך ואך חפץ הרע ידבר מתוך גרוגך, ואני אך את מצות אלהי אעשה. וירא הזקן, כי הדבר ממנו והלאה ויפן ויעלם. ויתלבש השטן אתרי שעה בתואר בחור יפה תואר ויפה מראה, ויבוא לפני יצחק ויטה גם אותו הצדה ויאמר אליו: הלא ידעת אם לא שמעת, כי אביך הזקן והכסיל הזה יוכלך הנה אל הר אחד להעלותך שם לעלה חנם, וה' לא צוה ולא פקד את זאת; ואתה קום והתאזר ואל תשמע אל אביך ואל תאבה לו, ולמה תאבד את גפשך ולא תראה עוד חיים בארץ, וכל ההולך ממנה ונספה, לא ישוב לראות עוד אור וימושהו חשך לעולם. ויעזבו יצחק ויתקרב אל אברהם אביו ויאמר אליו: כזה וכזה ידבר באזני זה הבחור, ואני לא אדע, מה אשיב אותו? ויען אברהם ויאמר ליצחק בנו: השמר לך ממנו, כי שמן הוא לט להעבירנו ממצות אלהינו. וירא השטן, כי לא יכול להם בדמות אדם, ויחפץ מיד לנחל גדול ורב, וחצה את הדרך לפניהם. ויגיעו אברהם ויצחק ושני הנערים ההולכים עמהם עד המקום ההוא. ויראו נחל רב ועצום לפניהם ומעבר אין. ויבאו בתוך המים, ויגאו ויאמרו להטביעם. ויכר אברהם, כי אין זה כי אם מעשה השטן, וינער בו; ומיד יכשו המים והיו כאין, ויעבדו בשלום.

לפי גוסס אחר כך היה הדבר.

קדמו השטן את אברהם, בלכתו את יצחק ואת נעריו להר המריה, ונדמה לו כזקן, ריפן ויאמר אליו: לאן אתה הולך אברהם? ענה אברהם ואמר להשואל: להתפלל לפני אלהי אני הולך. אמר הזקן אל אברהם: אם להתפלל אך חפצך, מה דבר העצים אשר שמת על כתפך? ולמה אש ומאכלת בידך? דחה אותו אברהם במה ויאמר: שמא נשהה שם בהר יום או יומים ונשחט ונאפה ונאכל. ויען הזקן ויאמר לאברהם: אברהם אברהם, למה תכחש ממני, ואני עומד הייתי מאחורי הפרגוד ואשמע בדבר אלהים אליך, קח נא את בנך את יחידך והעלהו לי לעלה; ואתה אומר כי חכם אתה, איך ילך אדם, שנתן לו אלהים בן למאה שנה, וחכה על כואו בצרת נפש ימים רבים, הוא ואשתו, ויאבד את חייו, ויעקר בידיו את זרעו? עליך אומר המשל: מה שהיה ביד האדם, הנה אבדו. ויאמר אברהם אל השטן: אמנם בן צוני האלהים, ואני אך את דבריו אשמור ונפשי ונפש בני נתונים לו. וילך ממנו המשטין, ונדמה לבחור, ויעמוד על ימינו של יצחק בן אברהם, ויחל לדבר עמו ויאמר אליו: לאן אתה הולך יצחק? ויאמר יצחק: ללמוד תורה במדרשו של שם ועבר אני הולך. אמר הבחור אליו: בחיך תלמוד שם או לאחר מותך? תמה יצחק ואמר: איך תאמר כזה, וכי יש אדם לומד והונה בספרים והוא כבר מת. התפשט הבחור מלא קומתו וקרא ליצחק: עלוב בן עלובה! כמה תעניות נתענתה אמן, עד שלא נולדת, וכמה דמעות שפכה לפני אל מרומים, כי יפקדה בן, והנה שמע אליה ויתן אותך לה, והיא טפחה ורבתה אותך, והנך איש בין אנשים, והשתתה אביך ללכת להעלותך לעלה ולעקור חיך מן העולם. ויאמר יצחק אליו: אם גם כדבריך יקרני ואיני הולך לשם ועבר, כי אם להעקד על מזבח, לא אעבור על דעת יוצרי ועל צווי אבי. חזר יצחק ואמר לאברהם: שמע מה ידבר באזני בחור זה ומה יספר לי על אודותי. ויאמר אברהם אליו: אל תפנה אל דבריו, והוא רוצה אך להיות לנו למפגע. וירא השטן, כי לא יכול להם בדברו, וירף מהם ונתהפך לפניהם לנהר גדול ושופף; ויבוא אברהם והנערים בהנהר, ויתגברו הגלים ויבאו עד צוארם, ועוד הולכים הלך וגאה. באותה שעה תלה אברהם עיניו לשמים ואמר: רבון העולמים! אתה בחרתני ונגלית עלי ואמרת לי, אני יחיד ואתה יחיד, על ידך יודע שמי בעולם. כי תעלה את בנך לקרבן לפני; ולא עכבתי אפילו שעה, והריני הולך למלא אחרי מצותך; והנה באו מים עד נפש, אם אני או יצחק בני נטבע במים, מי זה יקיים את דברך? ועל ידי מי יתקדש שמך? ויען אלהים את אברהם מן השמים, חיך, שאך על ידכם יודע שמי בגוים. מיד סלק את השטן מלמטה וסר הנהר כהרף עין. והנה עומדים הם ביבשה.

וילך אברהם ויצחק אל המקום אשר אמר אלהים. והיו ביום השלישי וישא אברהם את עיניו, וירא את המקום, אשר אמר לו האלהים מדחק, והנה עמוד אש עליו מן הארץ ועד השמים, וענן כבוד על ההר. ויאמר אברהם אל הנערים: האם רואים אתם מאומה בהר? ויענו ויאמרו: אך הר ככל הרי הארץ אנו רואים. ויאמר אברהם אל יצחק: ומה אתה בני הנך רואה? ויאמר יצחק: עמוד אש וענן אני רואה. וידע אברהם, כי יצחק בנו נרצה לעלה. ויאמר אל הנערים: שבו לכם פה עם החמור, ואני והנער

נלכה ונשתחווה. וילך אברהם את יצחק לבדו. ויספר אברהם ליצחק, כי בו בחר אלהים לעלה, ויקבל עליו גם יצחק את מצות-אלהים בשמחה ובטוב לב. ויבאו אל המקום. ויגש אברהם לבנות את המזבח; ויהי אברהם בונה ויצחק מניש לו את האבנים ואת החמר, וכה כלו יחד באותו-אלהים את בנין המזבח. ויקח אברהם את העצים ויערכם על המזבח. ויעקד את יצחק בנו ויניחם על המזבח מטעל לעצים, ויפשוט יצחק את צוארו לפני אביו. וישלח אברהם את ידו לקחת את המאכלת לשחוט את בנו. וירא ה' אל אברהם ויקרא אליו מן השמים ויאמר אליו: אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה, כי רק לגסותך באתי; ועתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשבת את בנך את יחידך ממני. ויצר לאברהם להניח את המזבח בלי קרבן, וישא את עיניו, וירא והנה איל אחד נאחו בסבך בקרניו, והוא מתאמץ להתקרב אליו, והשטן יאחו בו ולא יניחם. ויקם ויתיר את יצחק ויקרב אל האילן, ויקח את האיל עמו, ויקפץ האיל על המזבח ויפשט גם הוא את צוארו לאמר הקריבו אותי לאלהים. וישחטו אברהם ויעלהו לעולה תחת יצחק; ויו אברהם מדי האיל על המזבח ויאמר: זה תחת בני, וזה הדם יחשב היום כדם בני לפני ה'. ויכל אברהם את כל העבודה בהאיל ותרצה לפני ה' ותחשב ביצחק. ויברך ה' את אברהם וזיעו ביום ההוא.

* ב *

ויצחק בן אברהם הולך וגדול, וילמדו אביו את דרך ה' ואת דרכיו וה' עמו. ויהי היום והנה הוא וישמעאל אחיו יושבים באהל ושחים יחד. ויתפאר ישמעאל על יצחק לאמר: בן שלישה עשרה שנה הייתי, כאשר דבר ה' אל אבינו להטול כל זכר; ואעש את דבר ה' ולא מריתי את פיו ולא מנעתי מאבינו לעשות בי כמצוה. ויען יצחק ויאמר לאחיו: למה תתפאר עלי בדבר הזה? חי ה', כי אם אמר יאמר לאבי לקחת אותי ולהעלות אותי כליל לעלה, כי מסרתי אותי ואת נפשי מיד לה'. בלילה ההוא נגלה אלהים אל אברהם ויאמר לו: הקרב נא לי את יצחק בנך באחד ההרים. אמר אברהם לאלהים: רבון עולמים! באיזה הר אקריב את בני לפניך? שוב אמר לו אלהים: בכל מקום אשר תראה את כבודי בדרך עומד וממתין, שם הגה תבנה את המזבח.

וישכם אברהם בבקר ויקח את ישמעאל ואת אליעזר ואת יצחק בנו ויחבש את החמר לדרך. זה היה החמר בן האתון, שנבראת בין השמשות, עליו גם רכב משה, בבואו ממצרים בדבר ה', ועליו עתיד בן-דוד המשיח לרכוב עליו, כי יבוא לגאול את ישראל. בן שבע ושלשים שנה היה יצחק, בלכתו אל הר המדיה, וישמעאל היה בעת ההיא בן המשים. ובלכת אברהם ויצחק ראשונה ואליעזר וישמעאל הולכים אחריהם, התחילו שניהם דנים זה את זה. וישמעאל אומר לאליעזר: עתה יקריב אברהם אבי את אחי הקטן לעלה על מזבח; ואני הוא בכורו ויחיד לו ואקום ואירש את אבי. ואליעזר אומר

* על פי נוסחא אחרת כספר הישר ועפ"י פרד"א פליא.

לישמצאל, אותך ואת אמך כבר הסיר אברהם מנחלתו; ואני הנני עבדו הנאמן משרתו כל הימים ואני יורשו. ויושב בשמים קורא: לא זה וזה יירש את אברהם עבדי! ביום השלישי הגיעה השירה לצופים. ויהי בכואם לצופים, ראה אברהם את השכינה עומדת על ההר — וישאיר את הנערים במקום ההוא. ויקם וילך את יצחק. ויהי בלכתם לחדם, נפנה יצחק ואמר לאברהם אביו: הנה האש והעצים ואיה השה לעלה? ויאמר אברהם אל יצחק בנו: אתה הנך השה בני. ויאמר יצחק: אם ה' בחר בי, אעלה על מזבחי.

ויהי בכואם אל ההר, הראה אלהים לאברהם באצבעו על סלע גדול ויאמר אליו: זהו מזבחי מעולמים. זה גם היה המזבח, שעליו הקריב אדם הראשון, אחריו הקריבו עליו קין והבל אחיו, ואחריהם נח ובניו, כי הגיחם ה' לשארית מימי המבול. נגש אברהם וקשר שתי ידיו של יצחק ושתי רגליו ועקדו על המזבח, ששם עליו האש והעצים, ויכרע עליו ככהן מעריך את קרבנו, ואטף את זרועו, ויקח את המאכלת בידו למלא בו את דבר ה'. ואלהים במרום יושב על כסאו ורואה ל"אב עוקד" את בנו בכל לב ונפש ול"בן נעקד" במסירת-לב ונפש, וישמיע את קולו מבין הכרכים לאמר: אל תשלח ירך אל הנער. עמד אברהם והקריב את האיל תחת בנו; ועלה ריח ניחוח של האיל לפני כסא הכבוד כריח ניחוח של יצחק. ויברך ה' את אברהם בעולם הזה ובעולם הבא. אומרים, שכאשר נגעה המאכלת בצוארו של יצחק, נבעת ופרחה ויצאה נשמתו. ויהי באכול האש את האיל, "חזרה הנפש לגופו" של יצחק, ויחירו אברהם ויחי ויעמוד על רגליו. וידע יצחק, כי גם שאר מתי עולם עתידים לחיות באחרית הימים כמהו. באותה שעה פתח ואמר: ברוך אתה ה' מחיה המתים!

ג

כשבקש אלהים לברוא את האדם במעשה בראשית, נגשו מלאכי השרת ואמרו לו: מה אנוש כי תזכרנו ובן-אדם כי תפקדנו? ענה אלהים ואמר להם: אתם מטאנים ביצירת האדם, מפני שאתם צופים ורואים בדורו של אנוש, כי יקום לחלל את שמי, ואני אראה לכם כבודו של בן-האדם, והוא אברהם העברי, שיקום אחרי ימי המבול לעבוד אותי ולקרוא בשמי, וראיתם אב מקריב את הבן לפני והבן מקבל עליו את מצותי באהבה. כה אמר ה' אל אברהם, כאשר גדל יצחק בנו אשר אהב: קום ולך אל ארץ המדיה והעלהו שם לעלה, כי כן אמרתי למלאכי מקדם; מיד וישכם אברהם כבקר ויחבוש את חמרו. בא וראה כמה עבדים וכמה שפחות היו לו לאברהם, וכי לא יכול לאמור להם לחבוש לו את חמרו לדרך? אבל הוא בעצמו עשה את הדבר הזה, "ללמדך זריזותו". מסורה היא, שאותו מקום, שעליו אמר ה' להקריב את יצחק, עמק היה; אבל אחר אשר חשב להשרות בו את שכינתו ולהקים בשם בימי דוד גם את המשכן, אמר לעצמו: אין דרך טלך לשכון בעמק אלא במקום גבוה ונראה לכל מרחוק. מיד הרים אותו מקום

* על פי מדרש תנחומא וירא ומדרש אנדת בראשית וקטע טילמרט.

ועשהו הר. ואברהם ויצחק הולכים שניהם יחדיו אל המקום, בלב אחד וברצון אחד, "זה לשחוט וזה להשחט".

ויהי בבואם אל המקום, ויעמיד את המזבח, ויערך את העצים וישם את יצחק בנו עליהם, ובקש להרים את המאכלת, שמע בת קול מן השמים לאמר: אל תעש כדבר הזה. נסנה אברהם ושאל: ממי יבוא הקול? ויענה אותו מלאך לאמר: ה' שלחני אליך לאמר, אל תעש מאומה לבנך. אמר אברהם אל המלאך: כשצוה עלי אלהים להקריב את בני, הוא בעצמו דבר עמי, ועתה ישלח אך את שליחו; יקום הוא ויעיד בי, ואז ארף מבני. "מיד פתח האלהים את הרקיע ואת הערפל" ויאמר לאברהם: בי נשבעתי, כי לא אובה עוד בקרבן יצחק בנך.

וישא אברהם את עיניו וירא, והנה איל אחד נאחז בסבך בקרניו. מלאך הביאו מנגד העדן, ותחת עץ החיים היה רועה עד היום ההוא ושוחה מן המים שעוברים תחתיו; והיה ריח בשרו נודף בכל העולם. ויקם אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעלה תחת יצחק. ויעזוב אברהם את מקום המזבח וישב אל המקום, אשר חכו לו הנערים בשלום; כיון שראו אותו, התחילו אומרים: בוא יבא ברנה נושא אלמתיו.

* ד *

והאלהים נסה את אברהם.

היוצר הזה, כשהוא בודק את כלי הכבשן שלו, אינו בודק את הרעועים, כי אינו מספיק להקיש עליהם אחת, והוא שוברם; אלא בודק את הקנקנים הברורים, שאפילו מקיש עליהם הרבה פעמים, אינו שוברם; כך לא ינסה אלהים את הרשעים, אלא את את הצדיקים; ועל זה גם נאמר ה' צדיק יבחן. ויאמר ה' אל אברהם: קח את בנך והעלהו לעלה על אחד ההרים, אשר אמר אליך. ויאמר אברהם אל ה': רבון העולמים! וכי יש קרבן בלי כהן? אמר לו אלהים: כבר מניתך כהן.

וישכם אברהם בבקר וילך את יצחק ואת הנערים, ויקח את עצי העלה וישם על בנו. והיה יצחק דומה, "כזה שהוא שוען צלזבו בכתפו". ויבאו אל המקום, אשר אמר לו אלהים. ויבן שם אברהם את המזבח ויעקד את יצחק בנו. הוא שולח יד ליטול את הסכין, ומעיניו יורדות דמעות ונופלות לעיניו של יצחק; ובכל זאת הלב שמח לעשות רצון יוצרו. ומלאכי השרת נתקבצו כתות כתות למעלה וקוננו וקראו: גשמו מסלות, שבת עובר אורח!

מיד קרא אלהים למיכאל ויאמר אליו: מה אתה עומד טול כסאי, לך ועצור ביד אברהם, לבל ישלח ידו בבנו. ויקרא מיכאל אל אברהם ויאמר אליו: אל תשלח ידך אל הנער. באותה שעה נשא אברהם את עיניו לשמים ויאמר: רבנו של עולם! בשעה שיעמדו בני בצער, תזכור להם זו השעה, שאני עומד לפניך. וישא את קולו ויבך. ונאספו דמעות הללו בנאר תחת כסא הכבוד, והן שמורות שם לנצח.

* על פי בראשית רבה נ"ה. ופסיקתא רבתי וקהלת רבה.

*ה

בא וראה, כמה הקב"ה מחבב את הצדיקים ומפרסם את מעשיהם הטובים לכל באי-עולם. לא נצרך לנסות את אברהם, אלא להודיע קושטו ואמונת לבבו לכל באי עולם. ויאמר אלהים אל אברהם: קח נא את בנך. אין נא אלא לשון בקשה, אמר לו לאברהם: בבקשה ממך עמוד בנסיון זה, שאם אתה שומע בקולי בלב שלם, כאשר אמרתי עם לבבי, כל מה שבראתי בעולמי, לא בראתי אלא בשבילך; ואם לאו, אין פתחון פה בדבר, וכל עמלי במעשה בראשית הנה אך בכדי.

וישכם אברהם בבקר לשמוע בקול ה', ויקח עמו את יצחק. אותו היום עשרים ושבעה באלול היה. ותבוא שרה ותאמר לאברהם: לאן אתה מוליך את בננו? ויען אברהם ויאמר אליה: למדני אלהים אמש דבר אחד במעשה מרכבה, ועתה אלך ואלמדנהו. וילך אברהם את יצחק מהלך שני ימים ולא ראה כלום. עמד בתפלה לפני בוראו ואמר: רבון העולמים! הרי כמה הרים וגבעות לפני ואיני יודע, איזה הר אוית למושב לך? מיד הגביה ה' את הר המדיה יתר מעל כל ההרים, וירא אברהם עמוד הענן רובץ על ההר. והיו מלאכי השרת צועקין וכוֹכֵין במר נפש, בשעה שערך אברהם את המזבח על ההר ואומרים לפניו: ארון עולמים! אברהם מקריב את בנו, ואתה נשבעת ואמרת לו: ביצחק יקרא לך זרע. ויען ה' ויאמר להם: אני בחנתי את אברהם, כי נאמן לפני, וולבו שוה ללבי; אתם שהמרתם עליו, רדו והצילו את יצחק. מיד שלח אליו מלאך רחמים. ויקרא לאברהם: אל תעש להנער מאומה! פנה אברהם אל ה' ואמר: איני זו מכאן, עד שתשבע לי בשמך הגדול, שלא תביאני עוד לידי נסיון.

איל זכר היה הולך בראש עדר צאנו של אברהם, ושמו יצחק, כשם בנו. וירץ נבריא ובהביאהו לפני אברהם, ויעלהו לעלה תחת בנו.

אומרים: בשעה שהיה יצחק כפות על המזבח, היה מלאך המות רבוץ כנגדו ואמר: מיד אחרי שישלחנו אביו יד, אמרה ואקח לי את נשמתו. כיון שראה, שכל יושבי מרום מלמדים על הנעקד זכות, שוב אמר, "אין אויב לזה".

ושוב אומרים: כל אותו היום היה אברהם רואה את האיל נאחו באילן זה ונתר ויוצא, נאחו בחורש זה ונתר ויוצא, נאחו בסבך זה ונתר ויוצא. אמר ה' לאברהם: אברהם אברהם, שא עיניך וראה את האיל הזה, כמו שהוא נאחו ונתר, נאחו ונתר, כך עתידים בניך להיות נאחזים בעונות ומסתבכים במלכיות, גולים ובאים המה מבבל למדי, ממדי ליון ומיון לאדום. נבהל אברהם ואמר לה': רבון עולמים! האם כה יהיו עם גודר לעולם ומנוחה לא תהיה להם? ענה ואמר לו ה': אל תירא אברהם, סופם להנאל בקרניו של איל זה, וכיום ההוא יתקע בשופר גדול לחרות עולם. ויפל אברהם על פניו וישתחו.

**

חטאו של אדם היה, כי הציץ בשכינה, בשכתו בנג'העדן, וה' אמר: לא יראני בן אדם.

* עפ"י קטע אדר"ן, מובא בספר נוה שלום למוסיג, וירושלמי תענית ט"ב.
** על פי מדרשים מספרי קבלת, מובאים בילקוט ראובני בראשית.

כבן-משק ביהי ויתרגל עמדי. ויהי כי הקריב הבל בנו את קרבנו לפני ה', ותרד אש מן השמים ותאכל את קרבנו, הסתכל גם הוא באש ה' יותר מן השיעור ונענש. ונתגלגלו נשמות אדם והבל ובאו באברהם וביצחק; ובא זה לתקן חטאו של זה וזה לתקן חטאו של זה. ויעש אברהם את המזבח על ההר מכון נגד כסא הכבוד ממעל; ויערך את העצים, ויעקד את יצחק בנו; ובהעקד יצחק על המזבח, נעקד עמו רוחו של אדם הראשון, ורוח נאחו ברוח.

ואוריאל המלאך בעל האש של מעלה רוכץ כארי על גבי המזבח, הלא הוא המלאך, ששמש לפני אברהם בבין הכתרים, והוא גם היה מוכן להעלות את העלה מאילו של אברהם; ויקרא לאברהם מעל המזבח: אל תשלח ירך אל הנער, עתה ידעתי, כי ירא אלהים אתה.

וישא אברהם את עיניו, והנה איל אחד נאחו בסבך, ותבוא באיל נשמת יצחק, שנפרחה ממנו, ויקם ויקריבו תחת יצחק בנו, ויתר בקרבן זה גם נשמות אדם והבל; ותעלינה עלה שוב למרומים.

אומרים, כי מעור אילו של יצחק עשה לו אליהו התשבי אזור במתניו באחרית הימים; ויהי גם הוא קורא לאלהים ולטהרת האדם.

* 2

ויהי בהקריב אברהם את האיל, ובעלות הקרבן לרצון לפני ה', חרה אפו של סמאל, שלא עלתה לו תאות לבו לבטל ולהשבית מעשה קרבן זה, ויאמר להנקם באברהם. מה עשה? הלך והתיצב לפני שרה ויאמר לה: אי שרה, האם לא שמעת מה שנעשה היום בעולם ולא הקשבת לשמץ מזה? ותען שרה ותאמר: לא שמעתי ולא ידעתי דבר. אמר לה השמן, אם בן אנכי אני לך, את אשר נהיה עם בנך: הנה לקח לקח אברהם אישך להנער יצחק, והעלהו על מזבח לקרבן לפני ה'; וזה דבר סתר, שהיה עמו, בלכתו עם הנער מעמד וכחש לך. והנער בוכה ומילל על המזבח, כי צרה נפשו ואין שומע לו; נהפך נהפך לב האב עליו לאכזר. וכשמוע שרה את הדבר הזה, אשר קרה ואתא לבנה ליצחק, יללה שלש יללות, ופרחה נשמתה ממנה ומתה. ויבוא אברהם אל ביתו וימצא אותה מתה לפניו.

אחרים אומרים: התלבש השמן בדמות יצחק והקדים לבוא אל שרה. ותצא לקראתו בלב מפכה ותאמר אליו: מה נעשה עמך בני, הגד לאמך ואל תכחד. ענה ואמר לה: נמלני אבי והעלני הרים והורידני בקעות, והעלני לראש הר אחד, וכנה מזבח וסדר המערכה, והעריך את העצים ועקד אותי על המזבח, ולקח את המאכלת בידו להעבירה על צוארי; ולו לא קראו לו מן השמים, כי לא יעש לי מאומה, כי אז בנפשי היה הדבר ולא עמדתי עתה חי לפניך. הוא לא הספיק לגמור את ספורו, ותתחלתל שרה מחוזן המזבח ובנה העקוד ותצא נשמתה, ותפול לרגלי השמן מתה.

* על פי פדר"א ל"ב ומדרש תנחומא וירא סימן כ"ג.

ת *

ויבא אברהם לספד לשרה ולבכחה. ויקם מעל פני מתו, וירכש לו את מערת המכפלה אשר בשדה עפרון בן צחר החתי לאחוזת קבר. ומפני מה בחר במערה אשר בשדה זה? הוא חפץ לרשתה משכבר הימים. כי כשנגלו המלאכים עליו לבשר לו הלדת יצחק, והוא חשבם לאנשים והזמינם לסעודה, רץ להביא בן-בקר ולשחמו בעדם; ויברח בן-הבקר ויכנס במערה זו, ויבוא אברהם אחריו, וירא והנה אדם וחוה שוכבים ישנים על המטות, ונרות דולקים לראשם וריח טוב עולה מהם כריח נחות. ויאמר פה יהיה גם נוי אני וביתי. ומסורה אחרת אומרת:

האלהים התעסק בו באדם הראשון כשנוצר, והוא הוא התעסק בו גם כשמת; ומלאכי השרת שומרים על המקום, עד שבא אברהם והריח ריח בשמים של גן-עדן יוצא מן המערה, ושמע קול מלאכי השרת אומרים: אדם הראשון קבור שם, ואברהם ייצחק ויעקב ונשותיהם טוכנים גם המה לבוא הנה.

מיד קנה השדה והמערה וכל אשר בה מאת עפרון החתי. ויקם השדה והמערה וכל המקום ההוא וכל גבולו לאברהם ולזרעו. ויקבור אברהם אח שרה בכבוד כקבור המלכים, ושם ועבר בנו ואבימלך וענר ואשכול ומטרא וכל גדולי הארץ הולכים אחרי המטה. ויעשו לה אבל ומספד שכעת ימים.

* עמ"י פדר"א כ"ו. ומדרש רות אשר במדרש הנעלם, וספר הישר.

מֵאַחֲרֵי אַבְרָהָם

א

הַבְּרָכָה*

ויצחק בן אברהם לקח לו לאשה את רבקה בת בתואל בן נחור, אשר ילדה לו מלכה בת הרן, ויביאה האהלה וינחם אחרי אמו כי מתה. ולא ילדה רבקה ימים רבים, ויתפלל יצחק לה' ויעתר לו ותהר. ויהי כי קרבו ימיה ללדת והנה תאומים בנטנה, ויצא הראשון אדמוני כלו כאדרת שער ויקרא שמו עשו, והוא אבי אדום; ולהשני הבא אחריו וידו אוחזת בעקב אחיו קראו שמו יעקב-ישראל, והוא ראש שבטי ישרון. ויגדלו הנערים יחד ויהיו לאנשים, ויהי עשו איש גבור ידע ציד ועל קשתו יחיה ויאהבהו אביו. ויעקב איש אהלים ורעה צאן, ורבקה אמו אוהבת אותו. ותהי קנאה בין האחים כל הימים!
ויהי כי זקן יצחק ובא בימים כבדו עיניו מראת, ויקרא אל בנו הגדול אל עשו ויאמר אליו: בני הגה זקנתי ולא ידעתי יום מותי ועלי לצות לביתי, שא נא כליך וצא השדה עתה, בשעה שאוצרות מללים נפתחים, וצוד לי ציד והבא לי ואברכך. ויקד עשו ויקם וישם תליו וקשתו עליו ויצא השדה לצוד ציד לאביו. ורבקה אמו שמעת את כל הדברים האלה, אשר דבר יצחק אישה אל עשו, ויצר לה, כי יבוכר על יעקב אהובה ותגרע נחלתו; ותקרא את בנה הקטן ותסיתו לאמר, כי יקדים הוא לעשות כדבר הזה, להביא גדי עזים לאביו, למען יברכו ראשונה, ויטאן יעקב ויאמר: איך אבוא במרמה לפני אבי וחטאתי לאלהים. ותשוביעהו אמו לעשות את הדבר הזה, ותפצר בו ותלבישהו את בגדי עשו החמדת, הלא הם הבגדים, אשר עשאם האל לאדם הראשון, ואת עור גדי העזים, אשר שחטה, שמה על ידיו ועל חלקת צוארו, ותתן בידו את הבשר והלחם. ויבא יעקב ליצחק אביו בלאט ויאמר: קום נא אבי ואכל מזה אשר הבאתי. וימשהו אביו ולא הכירהו ויאכל מהציד, וירח את ריח הניחוח, אשר בא אתו מן הערן ויישב לבו ויברכהו.

ויהי אך יצא יצא יעקב מאת אביו, ועשו אחיו בא מצידו: ויחרד יצחק בכואו ויאמר: מי הוא אשר הביא לי זה עתה ציד ואברך אותו? ויספוק עשו את כפיו ויאמר: אין זה, כי אם אחי הוא, אשר עקבני ויקח את ברכתי מידי. ויבהל יצחק ויבקש לקללו, ולא ידע, כי "פיו אינו ברשותי", ויאמר: "גם ברוך יהיה!" ויאמר עשו אל אביו, הלא אצלם גם לי ברכה, ברכני גם אני, וישא קולו ויבך.

* עפ"י פדר"א ועוד מקורים שונים.

„שליש דמעות הוריד עשו, אחת מעינו הימנית, ואחת מעינו השמאלית, ואחת תלויה“;
ובשביל דמעות אלו התגבר ונעשה שליט בעולם, ומלחמה ואיבת עולם בינו ובין אחיו כל
הימים ולאם מלאם יאמץ!

ב

אבן שתיה*

ויעקב בן שבעים ושבע שנה, בצאתו מבית אביו מפני עשו אחיו. וילך מהלך שני
ימים, והבאר מהלך לפניו ויבא עד הר המדיה, הוא הר הקדש, בבא השמש. וירא
אליו ה' ויאמר לו: יעקב, יעקב, הנה הלחם בצקלונך והבאר לפניך, ועתה נח מן הדרך
במקום אשר אויחי. ויעש בן, ויקח מאבני המקום וישם מראשתיו וישכב וישן.
וה' נצב עליו, וקלם עומד ארצה וראשו מגיע השמימה. ומלאכים עלים ויודים
בו. ויראהו ה' ארבע מלכיות מושלות ויורדות. ויראהו בבל, מדי, ואדום מתנגחים בחמת
רוחם, ומלכות אדום עולה ושורה אומר: אעלה על במתי עב. — וייקץ יעקב משנתו ויפחד
ויאמר: מה נרא המקום הזה! בקש ללקט את האבנים, אשר עליהן שכנ, וימצאן אבן
אחת. העמיד אותה האבן על גבה, וישם אותה מצבה, וירד שמן מן השמים ויצק על
ראשה. ויפול יעקב על פניו לפני האבן ויתפלל, כי ישיבהו ה' בשלום אל בית אביו
ולא יכשל בלכתו.

ויגע ה' ברגל ימינו בהמצבה; ונטבעה עד עמקי תהומות, ועשה אותה סניף לארץ,
כאדם שעושה סניף לסוכה. הלא היא „אבן השתיה“, ש„ממנה נשתת העולם“,
משם „תמתח כל הארץ“; ועליה עמד אחר כך היכל ה' ובית אלהים!

**ג

אומר המשל: בלכתך לא יצר צעדך ואם תרוץ לא תכשל, וכן היה עם יעקב בן
יצחק, לא צרו צעדיו ולא נכשל, בנשאו רגליו ובלכתו ארצה בני קדם.
כל מי שנכנס לעיר, והנה נערות יוצאות לקראתו „דרכו מצלחת לפניו“. כן היה
באליעזר עבד אברהם, שנצב על עין המים, והנה רבקה יצאת וכדה על שכמה; וכן היה
אצל יעקב, עודנו מדבר עם הרועים, ורחל בת לבן בן בתואל באה עם הצאן, אשר
לאביה, כי רעה היא. ויגש יעקב, וכ„גבור כח גלל את האבן מעל פי הנאר, והיתה
הבאר עולה ושופכת מים חוצה לה; וראו הרועים ותמהו כולם“ על גבורתו, כי הם ביחד
לא יכלו לגלל את האבן, ויעקב עשה זאת לבדו. וישמע לבן מגבורת בן אחותו, ויצא
לקראתו ויאספהו אל ביתו, וישב אתו ויהי לו לרועה. ויברך ה' את צאנו של לבן, מעת
בוא יעקב, ויפרו וירבו, ויהי לו מקנה רב ועבודה רבה.

ויתן לו לבן את שתי בנותיו לנשים, את לאה ואת רחל, ויעבוד בהן יעקב שבע
שנים, ועם הבנות נתן לו גם שתי שפחות, את זלפה ואת בלהה; ויעקב אהב את רחל

* עפ"י פירא מל"ה ועוד. ** עפ"י תנ"ל מל"ג.

כי היתה יפת תאר ויפת מראה, ועיני לאה רבות. וירא ה' בצרחה של לאה ויתן לה הריון-כטן ונחומים לנפשה, ותלד בן, והוא היה טוב תואר, ותקרא שמו ראובן. ותלד לו עוד את שמעון ואת לוי ואת יהודה; ועוד ילדה את יששכר וחבלון ואת דינה ותעטוד מלדת. ובלהה ילדה ליעקב את דן ואת נפתלי; וחלפה ילדה לו את גר ואת אשר. ורחל עקרה ולא היה לה ולד, ויזכר אלהים אותה וישמע אליה, בהתחננה אליו, ותהר ותלד את יוסף ואת בנימין. כה גלדו שנים עשר שבטי-יה והאחות האחת לבדה. ויברך ה' את יעקב ויאמר לו: מבניך אלה אקים לי עם נצח, אשר יעבוד אותי ויקרא בשמי. והיה כי ישל שבט אחד ויפול לפני אויביו, ואשאר את השבט השני לשאת את דגלי; אבל אם כולם כאיש אחד יקומו לבגוד בי ואת שמי ינאצו ואשלח בהם את עברת אפי ואפיצם בין הגוים ויהיו למשל ולשנינה. שוב נגלה אליו אלהים על יעקב ויאמר לו: איני יכול לשכן שכינתי עליך בחוץ לארץ, אלא שוב אל ארץ אבותיך, ואהיה עמך.

*ד

ויהי בצאת יעקב מבית לבן, ויהי לו שור וחמור, צאן ועבד ויקם כלילה ויעבר את אשר לו דרך נחל יבק וינתר לכדו. ויאבק מלאך עמו עד עלות השחר, וטיכאל היה; בקש הוא ושירתו לסכן את יעקב, ונגלה אליו אלהים. וכיון שראה המלאך את מלכו ממעל, תש כחו וירף ממנו, ויגע אך בכף ירך יעקב ותקע כף ירכו. ויאמר אלהים לטיכאל: האם טוב וכשר הדבר, שעשית את כהני בעל-טום? ויען טיכאל ויאמר למלך המלכים: הלא אנכי הנני כהנך מאז. אמר אלהים אליו: אתה הנך כהני בשמים, והוא כהני בארץ, ואין כהן פוגע בכהן. מיד רץ טיכאל וקרא לרפאל חברו, הממונה על מרפא בני אדם, ויאמר לו: מהר ורפא את יעקב הכהן, כי אלהים עמדו ואני חטאתי לו. בא רפאל ורפאו. ויבא יעקב עיר שכם שלם בנופו. וישלימו מאז שני הכהנים ומשרתי הקדש. ויקן יעקב את חלקת השדה בשכם ויצב שם מזבח לאל מושיעו. ויקרא לו האלהים ליעקב גם הוא אל אלהי ישראל ויאמר לו: אני אלוה בעליונים ואתה אלוה בתחתונים. ויאמר יעקב קטנתי מכל ההסודים.

מבית אדום וישמעאל *

א

ויהי אחרי מות אברהם העברי, ויקברו אתו במערה, אשר קנה מאת עפרון החתי וכניו לאחות קבר. ויעברו ימי האבל הכבד, כי באו כל יושבי ארץ חרן וכל משפחת בית אברהם לגמול לו חסד ולנחם את בניו, ועמם כל מלכי ארץ ושריהם ושופטיהם, וכל

* על פי לקט מדרש אבכיר ובראשית רבה פ"ט. ** עפ"י ספר הישר.

מי ששמע את שמע אב־המון־גוים הזה. ויצא עשו בן בנו לצוד ציד בשדה בפעם בפעם, ונמרוד מלך שנער עוד חי בימים ההם, ועוין אתו מאז ומקדם על גבורתו ועוז לבו ויקנא בו, ויתנקש להמיתו. ועשו גם הוא חורש על אויבו רעה, והוא גם הוא עם אחדים מעבדיו בשדה לצוד ציד, וגבוריו רחקו ממנו וישבו במדבר; ויהי בראות עשו את נמרוד מתהלך מרחוק, ויארב לו תחת האילן, ובעבור נמרוד, קם מן המארב וישלוף את חרבו ויקפץ עליו ויכרות את ראשו מעליו; וילחם עשו את שני האנשים, אשר היו עם נמרוד מלחמה רבה ויפילם גם אותם ויכרת גם את ראשי הגבורים האלה. ויפשו עשו מנמרוד המתבוסס בדמו את בגדי התקדש מאדם הראשון, אשר הורישו אביו, ושבהם אך בהם גבר נמרוד בארץ, וירץ העירה ויהביאם בבית אמו. והוא עיף ויגע, ומפחד גם פן ינקמו ממנו עבדי נמרוד את דמו, בשמעם כי המיתהו חרש, ותקצר נפשו למות. כה מכר את כבורתו ליעקב אחיו בנזיד עדשים, וגם חלקו במערת המכפלה. ויכתוב יעקב את כל הדברים האלה בספר ויעד עדים, ויהי הספר ביד יעקב.

וגבורי נמרוד, בראותם כי בשש מלכם לבוא, דאגו לו וילכו וימצאו את גוו תחת האילן וראשו נכרת מעליו, וישאו אותו בבלה ויקברוהו בקברת אבותיו. ונתקיים בו בנמרוד דבר החלום, אשר ראה מכבר, כי נפול יפול בידי זרע אברהם. וישיב לו ה' כרשעתו וזדון מעשיו. ותחלק מלכותו הרבה בידי המלכים הנכנעים תחתיו; ויהיו אנשי בית נמרוד עבדים לאלה, אשר משלו עליהם ימים רבים.

ב

ואלה שמות בני שעיר החזי יושבי ארץ שעיר, לזמן ושובל וצבעון. ויהיו בני לזמן חזי־והימם ותמנע אחותם, היא תמנע אשר באה אל בני יעקב ובקשה להנשא להם, ולא שמעו אליה וישלחוה. ותהי לפלגש לאלופו בן עשו, ותלד לו את עמלק, ויהי שטן לבית יעקב כל הימים.

וכני צבעון איה וענה, הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר, ברעותו את החמורים לצבעון אביו. וכך היה הדבר. בהיותו רועה את החמורים ויוליכם המדברה, כי בקש מרעה ומים. ויבוא לככר אחת על שפת ים סוף נגד מדבר העמים, ויהי רועה שם חדש ימים. והנה רוח סערה חזקה מאד באה מעבר הים ותגע בהחמורים, ויעמדו כולם על רגליהם האחרונות ויביטו בהמהפכה. עוד הם עומדים בסער, והנה יצאו מעבר הים מן המדבר מאה ועשרים חיות גדולות וגוראות מאד, ותבאנה אל מקום עמידת החמורים ותתיצבנה גם הן. והחיות ההנה מחציין ולמטה כתואר בני האדם ומחציין ולמעלה כדמות דובים להן, ומתן כדמות קיפז, והזנבות יוצאים מבין כתפיהן כזנב הדוכיפת. ותעלינה החיות האלה ותרכבנה על מתנה החמורים בעדרו, ותוליכנה אותם אל המקום אשר ממנו באו. ואחת מן החיות ההנה נגשה אל ענה לפני לכתה ותכהו בזנבה; ויכרה לנפשו, כי ירא ונתבהל. וימלט וינס שעירה, ויספר לאביו ולאמו את כל אשר קרהו. ויתפלאו האנשים לשמע הדבר, ויקומו וילכו לבקש את החמורים ויחפשו אותם במלוא המדבר ולא מצאום עוד, וישבו ריקם. ויהי המאורע הזה בשעיר ימים רבים לשיחה בפי כל.

ג

ויהי אחרי מות יצחק, ויעזוב את מקנהו את צאנו ואת בקרו ואת כל אשר לו לבניו. ויאמר עשו אל יעקב: נקחה הגנה את אשר הניח אבינו ונחלק לשנים, ואני אבחר בזה ובזה, כי הן גם אני הכבוד. ויאמר יעקב לעשו, כן נעשה, כאשר דברת, אבל אני אחלק. ויאמר עשו: גם אתה בדבריך עשה, ויען יעקב ויאמר לעשו: שמע את אשר אדבר באזניך עתה, הגנה היא אלהי השמים ואלהי הארץ דבר אל אכותיני אברהם ויצחק לאמר: לזרעכם אתן את הארץ הזאת לרשתה עד עולם; אם עליך טוב, הגנה לי ולבני ירושה זאת, וקטמת אתה ותקחת את כל העושר אשר הניח אבינו ולא תתן לי גם שור אחד או כבש והכל נתון לך. ויאמר עשו, טוב דברת והנה אך אתיעץ על צפונותי. ושם אז נביות בן ישמעאל אחי אשתו, ויבא לפניו עשו ויאמר אליו: כזה וכזה דברתי, וכזאת וכזאת דבר יעקב: ועתה הגד נא במה אבחר? האבחר בארץ כנען המוכנסת, או אקח את כל הרכוש של אבי היום?

ויאמר נביות אל עשו: מה הדבר אשר ידבר יעקב? הגנה כל בני כנען יושבים לכמח בארצם, והוא זרעו אך גרים בארץ, והוא מתנשא לאמר: צאצאי ירשו ארץ זו; ועתה קום וקח את כל עושר אביך, והנח לו את חזון לבו. — ויקם עשו ויעש ככל אשר דבר אליו נביות בן ישמעאל, ויקח את כל ירושת אביו יצחק, מאדם ועד בהמה, ולא הניח ליעקב אחיו מאומה. ויעקב לקח את זכות שבועת האל אל אכותיו להגחילם את כל הארץ מנחל מצרים ועד נהר פרת; ותקם ברשותו גם מערת המכפלה אשר בחברון. ויכתב אז את הדברים האלה בספר מקנה ויחתום ויעד עדים. ויתנו בכלי חרש, למען יעמוד ימים רבים וימסרו בידי בניו. ועדיין מונח אותו כתב העדים באוצרותיו למשמרת.

מאגדות יוסף

א

בעבור נעלים*

יוסף בן ישראל בן שבע עשרה שנה והוא רעה את אחיו בצאן. ויהי מימים וירא יעקב בחלום, כי בנו זה עתיד למלוך ותגדל תפארתו על כל השבטים, ויאהב אותו מכל אחיו; ויקנאו בו אחיו על הדבר הזה, ויוסף גם הוא לא יכול לראות כל און ועון וירא את בני פלגשי אביו אוכלים בשר אילות וכבשים, כשהם חיים ולא יוציאו דם; ויביא את דבתם אל אביו ויאמר: לא טוב המעשה, אשר עושים בניך.

ויהי היום וילכו בני יעקב לרעות את הצאן בשכם ויאחרו לשוב, וירא יעקב סן קרה להם אסון, ויקרא ליוסף ויאמר אליו: יוסף בני, הרי כמה ימים, שלא שמעתי שלום

* עפ"י פדר"א סל"ח.

אחיך ושלוש הצאן. לך נא וראה אשר עמהם והשיבני דבר. וישלחו מעמק חברון. וילך הנער והוא תעה בשדה, ולא מצא את הדרך. וימצאהו איש גבריאל ויאמר אליו: מה אתה מבקש? ויען יוסף את גבריאל ויאמר אליו: את אחי אנכי מבקש. הוליכהו השואל אצל אחיו. והיו בראותם את יוסף מרחק, התנכלו להמיתו ויבקשו להרגו. ויאמר אליהם ראובן הבכור: אל נא תשפכו דם אחינו; ואם רעים בעיניכם מעשיו, לכו ונשליכה אותו אל הבור אשר במדבר, אך ידנו אל תהיה בו. וישמעו האחים בקול ראובן, וישליכו אותו הבורה; ויפוד ראובן מעל אחיו וילך וישב לו על אחד ההרים, ויאמר לנפשו, והיה כבוא הלילה ארד ואקחה ואשיבו אל אביו. וישארו תשעה האחים עם הצאן; וישבו לאכול, ולכולם לב אחד ועצה אחת להכחיד את יוסף אחיהם. וישאו עיניהם ויראו והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד, וגמליהם נושאים נכאת וצרי ללכת מצרימה. ויאמרו איש אל אחיו, לכו ונמכרנו אל העוברים האלה, והם יוליכוהו לארץ רחוקה, ולא יראה אותו יעקב אבינו עוד. ויקומו ויוציאו את יוסף מן הבור וימכרו אותו להישמעאלים בעשרים כסף, ויקח כל אחד חלקו מזה לקנות מנעלים לרגליו, כנאמר מכרו בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים. והיה אחר הדבר הזה ויוסף כבר הובל את קוניו בדרך, אמרו האחים זה אל זה: נקומה ונחרים באלה ובשבועה, לכל יגיד אחד מאתנו את דבר המכירה ליעקב אבינו. ויאמר יהודה אל אחיו: הן ראובן אחינו אינו אתנו היום, ואין החרם מתקיים בפחות מעשרה. מה עשו? שתפו את מקומו של עולם עמהם ויקללו בקללה נמרצה את כל מי שיזיד לגלות את הדבר בלי רשות כולם. וידם ה' ויאמר: גם אני הנני בין הגשכעים; ולא גלה דבר בניו אל יעקב. ולא נתכפר עון מכירת יוסף להשבטים ימים רבים, ונשאו דור דור את עון אחיהם.

ב

האבנים והאלמות*

וירד ראובן בלילה אל הבור, כאשר אמר להעלות את יוסף, ולא מצאהו שם. וישב אל אחיו ויאמר: הגער איננו, ואני אנה בא? ויספרו לו את אשר עשו עמו ואת דבר החרם להסתיר זה מאת אביהם, וישתוק גם הוא. וישחטו האחים המוכרים שעיר עזים ויטבלו את כתנת יוסף, שפשטו ממנו, בדם ויביאו אותה לאביהם ויאמרו לו: הנה כתנת בנך מצאנו בדרך, חיה רעה אכלתהו.

ויקרע יעקב את בגדיו לשמע הדבר וימאן להאמין, כי מרף מרף, ויקם וילך בהרים ויחצוב לו שתים עשרה אבנים, אבן אבן לשבת, ויחרות על כל אבן ואבן שם בן אחד, ויחל מהבכור כבכרתו ויסיים בהצעיר כצערתו, ויכתוב אצל כל שם ושם גם שם המזל ברקיע משנים עשר המזלות, מזל מזל לירח ומזל מזל לשבת. התחיל מאבן שמעון ויקרא לה: קומי והשתחוי לאבן ראובן, ולא שמעה לו. קרא קריאה זו לאבנו של לוי, ולא נענה; וכן נסה לדבר אל כל אבן ואבן, ועמדו במקומן. שוב קרא לאבנו של ראובן לאמר,

* עפ"י הג"ל ועפ"י מסכת סופרים פרק כ"א.

השתחוו לאבן שמעון, ולא שמע לו; ולא בקשו האבנים להשתחות איש לאחיו. ויהי כאשר בחר את אבן יוסף ויקרא לשאר האבנים: כרעו לזה, מיד כרעו כולם לפניו. ויאמר יעקב: אנסה עוד שנית, ויקח שתי עשרה אלמות ויכתוב על כל אחת ואחת, ככל אשר כתב על האבנים, ויצו גם אותם לכרוע ולהשתחות לראובן ולשמעון ללוי וליהודה, וכן לכולם; ונצבו האלמות ולא נעו. אבל בהוציאו מסיו שם יוסף בנו, השתחוו כולם לו. וישמר יעקב את הדבר ויאמר: עוד יבוא היום ואראה את פתרון המחזה. ויהי אלהיו עמו בזה.

ג

חזון נפתלי*

יהי כהיות נפתלי בן יעקב, אשר ילדה לו בלהה שפחת רחל, רעה צאן אביו והוא עיף ויישן, ויחלם והגה הוא ושאר אחיו ואביו הנם בשדה כולם, ויקרא להם אביהם בקול: רוצו בני, ואחוזו כל אחד באשר יעלה בחלקו. ויענו את אביהם דבר: הלא אין לפנינו מאומה והכבר ריק, ומה נקח לנו לירושה ויאמר להם. הגה השמש והירח ושנים עשר הכוכבים ממעל לראשיכם, נסו לקחת מהם כל אשר תשיג ידכם. ויהי כשמוע לוי את הדבר הזה ויקח מרדעת בידו ויקפוץ על השמש וירכב עליו, ויהודה גם הוא קפץ על הירח ויאחזו בו ועשתי עשרה מרדעות בידו, ושמונת האחים הנותרים עלו על תשעה כוכבים, וירכב כל אחד על כוכבו ומזלו בשמים; אך יוסף נשאר עומד בארץ, ולא אמר לעלות עם שאר אחיו. וישאלהו אביו לאמר: מדוע העמוד מרחוק ולא תעשה את הדבר אשר אחיך עושים? ויען יוסף ויאמר: מה בצע כי יטפסו השמימה לדור שמה וסופם אך לירד מעליהם. טרם כלה יוסף לדבר, והנה שור גבוה וחזק עומד אצלו, ולו כנפים ככנפי החסידה וקרניו גדולות כקרני ראם; ויאמר יעקב אליו: קום אתה ורכב עליו, כי כן צויתך. וילך ישראל וישב לביתו. וירכב יוסף על השור, והיה מתנאה על אחיו, פעם היה רץ ופעם היה מעוסף באויר עד מקום שמש וירח. ויהי בהשיגו את יהודה, החל להכות בראשו בנס אשר בידו. ויאמר יהודה אל יוסף: למה תכני אחי? ויאמר יוסף: על שבידך עשתי עשרה מרדעות ובידי אך אחת; ויקרע יוסף עשר מרדעות מידו, ולא נשארה ביד יהודה אך אחת. ויקרא יוסף אל אחיו: מה לכם ללכת אחרי יהודה, לכו אחרי ואכרות לגם ברית. ויעזבו האחים את יהודה וידבקו עם יוסף; ולא נותר עם יהודה אך בנימין. ויאמר יוסף אל בנימין: הלא אחי אתה, מדוע לא תתחבר עמדי? ויטאן בנימין לשמוע אל יוסף; וישאר עם יהודה. וגם ללוי חרה הדבר, כי עזב את יהודה וילך אל יוסף, וירד מעל השמש בעצב גדול. ויהי בפסח היום, והנה רוח גדולה זתוקה באה והפרידה בין יוסף הסנצח ובין אחיו. וייקץ נפתלי משנתו, והגה חלום!

* עסיי אגדה בכגי-יעקב, כובאח בבתי מדרשות חלק ב'.

ד

המבשרת*

ויוסף הורד מצרימה, וירא שם חליפות טוב ורע. אחר זה עלה מעלה מעלה, ויהי לאברך הארץ ולמשביר בר גם לכל הארצות מסביב. וישמע יעקב, כי יש שם שבר, וישלח את בניו שמה בשני הרעב. שם התודע יוסף אל אחיו וישלים עמם. ויתן להם עגלות על פי פרעה, ויצום להביא את אביו אליו, למען יראה אותו בטרם ימות. ויהי בשובם לגבול ארצם, ויאמרו איש אל רעהו: מה נעשה בדבר הזה, והיה כי נבוא ונגיד לאבינו את הבשורה פתאום, יתרגש ויבולע לו. המה מדברים, והנה סרח בת אשר יוצאת לקראתם, והנערה טובה מאד וחכמת לב וגם יודעת לנגן בכנור; והיה כי תבוא רוח רעה על אבי אביה ופרטה וסרה הרוח מעליו. ויגידו לה את הדבר, ותקדם לבוא לפני אבי אביה הזקן ותחל לנגן בכנור לאמר: עוד יוסף דודי חי! עוד יוסף חי, והוא מושל בכל ארץ מצרים! ותחי רוח יעקב, בשמעו את כל אלה ויאמר: נגני, נגני, בתי. והנה באו בניו ויאמרו נכונה השמועה, ויראו אותו את העגלות, אשר שלח יוסף לשאת אותו. ויקם ויודה את ה' ויאמר: יהי שמך מברך לעולם, כי לא ארד אבל שאלה! ויגש אל סרח וישק לה ויאמר אליה: בתי, אל ימשול בך מות לעולם, כי החיית את רוחי. והיא חיה וקיימה בגן עדן עד היום!

ה

על המטה**

וירד יעקב, הוא ובניו וביתו למצרים, כי שם מולך יוסף בנו. ויחי יעקב בארץ מצרים עוד שבע עשרה שנה, ויהי ימיו שבע שנים וארבעים ומאת שנה, ויחלה חליו אשר ימות בו, וישלח ויקרא אל יוסף בנו ויפקדוהו לבלתי קבור אותו בארץ מגורו, כי אם ישאו את גופו חבונה וישימוהו במערת המכפלה בקברות אבותיו; וישבע לו יוסף על הדבר הזה. ויצוה גם אותו לשאת לפשע אחיו נגדו, כי הן הרעה אשר חשבו לעשות לו, נהפכה לו לפובה, להחיות עם רב; ויאמר יוסף: כדברך כן אעשה אבי, והעבודה לשמים, שאין בלבי נגדם מאומה.

ויקרא יעקב לכל בניו ויברכם שבט שבט, לפי ארחו ורבעו, ויצו עליהם ללכת בדרכי ה' ולשמור את דרכיו, למען ישמור גם את דבריו אשר דבר עליהם, להנחילם את הארץ, אשר נשבע לתת להם. ויוסף לאמר: עמדו ואגידה לכם את אשר יקרה אתכם באחרית הימים: ואני ידעתי, כי צרות רבות ורעות גדולות תמצאנה אתכם ואת בניכם בארץ הזאת, וקם מלך חדש, אשר לא ידע את הברכה אשר הבאתם לארץ, וענו אתכם בכל עבודה קשה; אך אתם אל תמרו בה' ואל תאמרו זנקה זנחה, כי הוא הקם יקים

* עפ"י ספר הישר. ** עפ"י הגיל ועוד.

לכם ולבניכם מושיע ונואל מכם, שיזביל אתכם מארץ העבדות לארץ אבותיכם קומטיות, וירשתם אותה וישבתם בה לבטח. ויכל יעקב לצות את בניו, ויאסף רגליו אל המטה ויגע ויאסף אל עמיו. ונראתה השכינה למראשתיו.

ו

דוחקי הקץ*

ויעקב מת ויקבר בכנען כאשר דבר, וימת גם יוסף אחרי זה וכל אחיו וכל הדור התוא. ובניהם פרו ורבו ויעצמו וימלאו את הארץ, וידע הרבר בעיני מצרים, ויקומו ויחזיקו בבני ישראל וישימום לעבדים ויעטו אותם בכל עבודה, ויהי עול מצרים עליהם קשה. ויהי בשנת מאה ושמונים לרדת בני ישראל מצרימה, ויקומו שלשים אלף גבורים מבני אפרים בן יוסף ויאמרו: נחדל לשאת את העול, אשר שמו מנדינו עלינו, והנה תם הקץ, אשר חק ה' אלהינו לגאולתנו. ויתאזרו, וישימו איש איש חרבו וכלי מלחמתו עליו, ויבטחו בגבורתם, ויצאו ממצרים בחזקה. וצדה לא לקחו להם לדרך, ויאמרו: אם לא יהיה לנו אוכל ונשבר לנו בר בדרך, ואם ימאנו בני המקומות, אשר שמה נעטר, לתת לנו בכסף, תבוא החרב ותחן לנו.

וילכו וישימו פניהם גתה. והנה רועי מקנה בני גת לפניהם, ויגשו אליהם ויאמרו: תנו לנו מהצאן אשר אתכם במחיר, כי רעבים אנו ולא אכלנו היום. וימאנו הרועים למלא את הפצם. ויבאו בני אפרים לקחת מהם צאנם בחוקייד, ויצעקו הרועים, ותשמע צעקתם למרחוק. ויבאו בני גת ויצאו מול בני אפרים למלחמה; ואחריהם באו כל שבטי בני פלשתים, ותהי המלחמה רבה משני העברים, ויפלו בני אפרים לפני אויביהם, כי נפשם עיפה מדעב ומצמא, ויכחידו את כל המחנה היוצאת ממצרים, ולא השאירו שריד ופליט. ומאת ה' היתה הרעה הזאת, על אשר מרו את פיו לעזוב את מצרים, כטרם בא הגואל האמיתי. וישארו חללי בני אפרים נטושים בבקעת גת רבים ימים, וחללי בני פלשתים נקברו בעריהם. וישמע אפרים אניהם את אשר נעשה לשבטו, ויתאבל ימים רבים.

* עפ"י ספר הישר, ולקוח ממקורים קדמונים.

מאגדות משה

ראשיתו

א

הלידה*

ויאחזו שבטי ישראל הנותרים במצרים ויפרצו בה וירבו במאד. ויקם מלך חדש על מצרים, אשר לא ידע את יוסף ואת כל הטוב אשר עשה, ויחל להעביד את בני ישראל בפרך ובכל עבודה קשה. ויאנחו מן העבודה הקשה וירא אלהים וידע.

ויהי היום וישכב פרעה וישן, והנה זקן אחד עומד לנגדו ובידו כף מאזנים. בכף האחת כל דרי מצרים למקטן ועד גדול, עם מלכם ושריהם, ובכף השנית עומד מלה אחד. ויכריע המלה הרך את כל עם מצרים. ויתפלא מאד על המראה הגדול הזה. ויקץ והנה הלום ותפעם רוחו. וישלח ויקרא את כל חכמיו ויודעי קוון, ויספר להם את הדבר אשר ראה וייראו מאד, ויענו ויאמרו: חלום רע ראית מלכנו, הנה בן יולד להעם הבונה ערי מסכנות לנו; והוא יפרוק עולם מעל צוארם ויוציאם מארצנו ביד חזקה ובזרוע נטויה. ויחרד המלך, ויתן ביום ההוא צו לאמר: כל הבן אשר יולד להם היארה תשליכוהו! ויעשו בן ויאבדו כל זכר בבני ישראל.

ועמרם בן קהת בן לוי בן ישראל נגיד בימים ההם, ולו אשה מבנות משפחתו ושמה יוכבד. ותהר ותלד בן, וימלא כל הבית אור בלדחו, ותרא אותו כי טוב ותירא מאד, לבל יבולע לנער מיד הזרונים, ותלך ותצפנו. ויהי כראותה, כי לא תוכל עוד עשה את הדבר ותקח תבת גמא, ותשם בו את הילד ותתן את התבה בסוף אשר על שפת היאך ותאמר: ה' כפוב בעיניו יעשה! ותלך בעת ההיא בתיה בת המלך לרחוץ ביאך, ותרא את התבה צפה על פני המים, ותשלח את אמתה ותקחה ותפתח אתה, ותמצא בו נער בוכה ותאמר: מילדי העברים הוא; ותחמל עליו ותמלט את נפשו! — ותקחנו אליה ותאמן אותו, ויהי לה לבן, ותקרא שמו משה לאמר, מן המים משיתיהו. ובני ישראל קראו לו שמעיה בן נתנאל ויאמרו: זה יושיענו.

ויגדל ויצא אל אחיו וירא כמבלתם ויצא לבו, ויאמר לעמוד לימינם; ויהי פרעה עוין אותו ומתנקש בנפשו להרגו; ויברח מלפני פרעה, ויבא לגבול מדין וישב על הבאר.

* עפ"י דברי הימים של משה וספר הישר.

ב

המטה*

וליתרו, כהן מדין בעת ההיא, שבע בנות רועות צאן אביהן וכן אין לו, ותבאנה הנערות ותמלאנה את הרהמים להשקות את הצאן. ויבאו הרעים, אשר רבו את יתרו תמיד, ויגרשון וישפכו את המים אשר דלו לארץ. ויתחמץ לב משה לראות את העול אשר עשו להן הרעים, ויקח ויראם את ידו הקשה וישק את צאן הנערות וישיען מיד אויב.

ויקרא יתרו למשה לאכל לחם. וירא בגנו מטה ספיר נטוע, ויקרב אליו, והנה שם אלהים צבאות חקוק עליו, הלא הוא המטה, אשר נטלו אדם מן העדן בעת ג'ש ממנו, ויתנחל לאברהם ליצחק ליעקב וליוסף; אחרי מות יוסף נשדד ובא לבית פרעה, ומישם לקחו יתרו וישעוהו בגנו. וינסו כל גבורי קני לתלוש אותו בבקשם לקחת את צפורה להם לאשה, ולא יכלו. וישלח משה את ירו, ויתלשו כהתלש עצי היער מסככו, ויהי למטה אלהים בידו. ויתן לו יתרו את צפורה בתו לאשה, ויואל משה לשבת אתו.

ג

החלום**

ויהי כי רעה משה את צאן חותנו יתרו, ויחלום חלום, והנה על ראש הר גבוה עומד כסא רם ונשא; ועליו יושב איש, תארו כשמש, על ראשו כתר מלוכה, בשמאלו שרביט זהב ובימינו קורא לו, כי יגש אליו. ויגש משה אל הקורא לו; וימהר לרדת מעל הכסא, ויצוהו לשבת במקומו, והסיר את הכתר מעל ראשו, וישימו על ראש משה, וימסור לו שרביט הזהב אשר בידו, וימשחהו לראש עליון. ויהי בישבו על הכסא, וירא את כל כדור הארץ פרוש לרגליו, וצבאות כוכבים ממעל נופלים ויורדים וקמים סביב כמחנה צבא במערכת מלחמה; ויאמר להצביא על המחנה, וייקץ משנתו ותפעם רוחו. ויבא לפני יתרו חותנו, יודע העתים וחכם בכל מדע, ויספר לו את דבר חלומו; ויען רעואל ויאמר: אלהים הגדול הראך גדולות ונצורות; ולא יעברו ימים רבים, עדי יתקיים כך הדבר הזה, כי תשב על כסא עמך, להיות נגיד ומצנה להם ולכל הגוים, וילכו כולם באורך וישתחוו לאלהיך.

ספורי משה***

א

הזאב המדבר

ויהי כאשר היה משה רועה את צאן יתרו חותנו במדבר, בא אליו מלאך אחד בדמות זאב לבן ויחיצב לנגדו. נתירא משה ממנו, אמר לו הזאב: שלום עליך אדוני איש

* עפ"י הנ"ל. ** עפ"י לקוטי מדרשים בבית המדרש חלק ו' סימן פ"ו.

*** עפ"י מעשיות על דרך העשירי, מובאים בהגות חלק שמיני.

האלהים! ויתפלא משה ויאמר: הלא אין החיות מדברות, ומי שם פה להם לשיח? ענה הזאב ואמר: אתה האיש, שעתידיה התורה להנתן על ידו, ובתורתך נאמר על העגל, אשר הקימו להם בני ישראל, שדבר, והאתון, שרכב עליה בלעם החוזה, שדברה גם היא . . . שוב אמר הזאב למשה הרועה, הן לי מן הצאן אשר אתך ואוכלם, כי רעב עבדך. ויען משה ויאמר להזאב: אלו הצאן, אשר אתה רואה, לא שלי הם, כי אם של יתרו חתני הם, והתורה הזו שאתה מעידה בי, היא גם אמר תאמר: והייתם נקיים מה' ומישראל, ואני רק שכיר הנני; והיה כי אתן לך מן השמור אצלי, ובגדתי בקנין אחרים וחטאתי לאלהים.

ויאמר הזאב הרעב למשה: אם כן הדבר, לך אל חתנך אל יתרו וקח ממנו רשות, כי אקח לי צאן אחד מן המחנה למנחה. ויאמר משה: הנני למצוחך; אבל מי ישב אצל הצאן לשמרם מחיות השדה? ענה אותו הזאב לאמר: הניחני אחי אצלם, והעבודה, שלא אוכל מהם כטרם תבוא, ואני ערב לך, שלא יקדם כל מקרה; וישמע משה בקול הזאב ויעזב אותו על הצאן וילך לו אל חתנו ויספר לו את כל הדברים, אשר דבר באזניו הזאב. ויאמר יתרו אליו: הן לו ממבחר הצאן, אשר יאכה לקחתם, וידך כידי. וישב משה אל עדרו וימצא את הצאן רועים לכטח באחו, והזאב שומרם יושב בקצה וראשו בין ברכיו. ויבא אליו משה ויאמר לו: קח לך מן שבט הצאן הזה את אשר תבחר. כי כן פקודת חותני עלי. הסתכל בו משה ולא ראהו עוד. והמלאך איננו . . .

ב

הזקן המכחש.

ויהי בלכת משה אל הר חייב ומטה האלהים בידו, וימצא איש אחד זקן עומד על פרשת דרכים. ויאמר לו משה שלום, ויענהו הזקן שלום. וישאל משה את הזקן לאן הוא הולך? ויענהו הזקן לאמר, לשוט בארץ. ויאמר משה להזקן, האם יש לך צדה לדרך, והן בארם־ציה אנו והמדבר רחב ידים, לא תמצא בו לא זרע ולא תאנה ולא גפן. ויאמר אותו זקן: יש לי שתי גלוסקאות, אשר הבאתין עמי. ויענהו משה ויאמר לו: ובידי שלשה גלוסקאות, בוא ונערבן יחד, ויהיה לנו כדרכנו לאכול, הוציא כל אחד מהם את גלוסקאות שלו כמנין; ויקח אוחז הזקן וישם אותן בתרמילו ויתנהו על כתפיו. אמר לו משה להנושא: הן דעתך על אלו. — הלכו יום אחד שלם יחד, וירעבו בבוא השמש, ויאמרו איש אל אחיו: גלון פה ונאכל מן הפת אשר בידינו. ויורד הזקן את תרמילו על צחיח סלע ויקחו פת אחת ויחככו לשנים ויאכלו וישבעו, ויברכו לאל מטיבם וישנו ש. הבקר אור, ויקומו וילכו עוד הלאה ארבעת מלים. ויהי כי רעבו, ישבו לטח ויאכלו גם את הפת השניה כמעשה הראשונה, וכן היה ביום השלישי, וכן היה ביום הרביעי, את ארבעת הככרות חלקו יחד בן עטרם ואותו הזקן חלק כחלק, ויהי שלום ביניהם. ויהי ביום החמישי, והמה הולכים כבדת אדמה רחוקה, וירעב משה ללחם. ויפן אל הזקן ויאמר: מהר והורד את התרמיל ונאכל עוד את הלחם החמישי, כי רפה ומרעב אני, ויכחש הזקן

בפניו ויאמר: הלא אך ארבע ככרות היה לנו ונאכלן, ומה לך עוד אלי? וישבע המכהש לשוא.

עוד הם הולכים הלאה, והנה שני צבאים לקראתם, כי שלח אותם אלהים למען עבדו משה. ויאמר משה להזקן: נקח לנו את אחד מן הצבאים ונאכלנו. ויצחק הזקן עליו ויאמר: וכי יש היה קלה בעולם מן הצבי, שאתה אומר לתפשו, והוא ידלג מיל. אמר לו משה: קח את המטה הזה בידך ונסה נא להעבירו לפניכם. עוד המטה ביד הזקן, והצבאים עומדים על מקומם, מבלי לזוז. וישחטם משה ויצלה את בשרם בחם השמש. ויאמר משה להזקן: קום ואכול לשבע נפשך, אך עצם לא תשבר, והשמר לך מעשות את הדבר הזה. ויהי כאשר אכלו וישבעו לקח משה שוב את המטה והניחו על עצמות הצבאים, והתפלל לפני הבורא תפלה קצרה; והנה קרם עליהם עוד ויתגודדו ויחיו ויקומו על רגליהם וירוצו לדרכם. ויאמר משה להזקן: משביעך אני שוב במי שהחיה את הצבאים האלה, באין עוד בשר להם ולא גידים, שלא עשית קנוניא על הכבר החמישית. ונשבע הזקן גם בפעם ההיא, שלא אכלה ולא שלח בה יד.

וילכו הלאה במדבר ויצמאו למים. וירם אבי הרעים את המטה בידו ויך על צור חלמיש, ויצאו מים רבים וישתו וירוו. ויאמר משה להשותה עמו: משביעך אני שלישיית במי שהוציא מים מן התלמיש הזה כמבאר מים חיים, אם לא שלחת יד בהכבר החמישית. ויען הזקן אותו לאמר: הנני נשבע ככראשונה, שלא נגעתי בהכבר ההיא, ולא גנבתי ולא נהניתי ממנה אף כלום. אמר משה להנשבע: אם בן נלך בדרך הלאה.

וישאו את רגלם וילכו מהלך שלשה ימים ושלשה לילות ויבאו בקצה המדבר אל עיר אחת מהערים הפרוזות. וימצאו את כל אנשי העיר יושבים ובוכים למגדול ועד קמן. ויגשו אל אנשי העיר וישאלו אותם לאמר: מה המראה אשר אנו רואים? כולכם בוכים מזקן ועד נער, מאיש ועד אשה, ומה הוא האסון אשר קרה לכם היום? הגידו נא לנו ונדע. ויענו אנשי העיר אותם לאמר: הגה אב ופטרון לנו במקומנו, שכולנו אנו יוצאי חלציו, והוא חלה זה ימים ומחלתו אנושה ואין תרופה, ועתה כמעט הוציא את נפשו ואין חיים בו. ויען משה אותם לאמר: הגה נפשותינו תחת נפשו, כי נכמרו רחמיו עליהם. ויגש אל האלהים ויתפלל לפניו לאמר: אנא, אב עליון ואבי כל בשר, רחם נא על המת הזה והראה לבניו את ירך החזקה. וישם את המטה על פה הזקן הנוע וירעש הגוף הצנום, ויקם לתחיה. נפנה משה לאותו זקן ויאמר לו: משביעך אני בן לויתי במי שהחיה את המת הזה ושיבו לבין בני האדם, אם לא נגעת באותה כבר, הן הודה, כי מרדת ויקם הזקן וירם את קולו ויאמר: נשבע אני בכל הקדוש ובכל החמור, שלא פשעתי ולא אשמתני בכבר, כה יעשה לי אלהים עושה גדולות ונפלאות אלה, וכה יוסיף לי, אם אשקר ואכזב. כיון ששמע משה את כל השבועות החמורות הללו מפי הזקן, ענה ואמר: בודאי אדם זה מדור עשירי הוא; וכמה אז את פני כל הארץ מרמה כחש ושקר; ולא שב לדבר עמו בדבר הכבר ההיא.

וישובו אל ארץ המדבר, והנה באר לקראתם, ויאמר משה למלוהו: שמור נא את המטה הזה, ואני ארד להבאר לטהר את עצמי. ויאמר הזקן לעצמו בלכת משה מאתו,

הנה אותו מטה בידי, שבו עושה מלוי את כל הנסים הללו, אקחהו מאתו ואעשה גם נפלאות. נשתמש מהשוכל והמטה בידו. בא לפנות-ערב לגבול המדבר וימצא תינוקות משחקים לפני אהלים, כי הלכו אבותיהם למרעה. נגש והרג תינוק אחד מהם וינסהו להחיותו בהמטה, כאשר עשה משה לפניו, ולא עלה לו כלום, כי לא כל היצורים שוים; וגם המטה, אשר מיד אלהים בא, לאו ביד כל אדם יעשה נפלאות. שבו אבותיו של התינוק מן השדה ובקשו להרגו. בינתים הרגיש משה את אשר עשה לו הזקן, וכי גול את מטהו ממנו, וירדוף אחריו וימצא את הגוזל והמכחש בצער ויגן, כי צדים גואלי הדם אל נפשו. התפלל משה והתיה את התינוק והציל גם את הזקן ממות.

ג

הזקן ילכד בסחו

גם אחר הדברים האלה לא הניח משה את מלוהו, וילכו שוב שניהם יחדיו. עברו בנחל, ויקח משה שלשה כריות חול, התפלל עליהם ויהפכם לזהב וינוצצו באור השמש, ויחמוד אותם הזקן בלבו ויאמר למשה: למי כל הזהב אשר לפנינו? ויאמר משה: מי שאכל את הככר החמישית יקח שני כריות זהב, ומי שלא אכלו יקח רק אחד. ויקפץ הזקן ויאמר: אני הוא שאכלתי את הככר ההיא, וכחשתי לך. הודה ולא בוש. אמר לו משה: עכשיו שהודית, הרי כולם שלך. ויפרד ממנו משה מיד ואיננו, ולא ידע הזקן עוד איהו.

ויעמוד הזקן משמים על כריות הזהב, כי רבים המה ואין כחו לשאת אותם ולהניעם גם ממקומם. ותעבור עליו ארחת בני אדם רוכבים על גמלים. ויגש העומד על הזהב אליהם ויאמר להם: שאוני אדוני, הנה עפרות זהב לפניכם, ואני מצאתים במדבר. באו ושאו אותם אל מקום מושב, ויהיה לכם מן האוצר שני שלישים, ואני אקח רק חלק אחד. ויענו האנשים ויאמרו לו: כדברך נעשה. ויטעינו את כל הזהב הרב על הגמלים. וגם אותו לקחו עמהם וילכו לדרךם. עודם רוכבים פנו אליו ויאמרו: רעבים עבדיך, אולי פת בתרמילך, תן אותה לנו ונחיה את נפשותינו. ויערם הזקן הנוכל לשום בסתר ססמות בה, ויאמר, יאכלו הנושאים את המשא הזה ממנה ויפלו וימותו, ואירש גם את חלקם. — והם גם הם חשבו בלבם: למה נתן לאותו זקן אין אונים שלישי מן הזהב? נפיל אותו מן הגמלים ונמיתוהו, ויהיה לנו כל העושר. וישיש להם הזקן את הלחם-הארס; עודנו כין שניהם וישליכו אותו על שן סלע וירוצצו את גלגלתו ויפול מת בעונו; והם גם אכלו וקרעלו ויפלו מן הגמלים מתים אחד אחד.

ונשאר כל אותו הזהב מונח בירכתי המדבר עד היום הזה.

ממצרים וממשה

מפרעה

* א

ויבאו משה ואהרן בני עמרם בן קהת בן לוי לפני פרעה מלך מצרים ויאמרו אליו: אלהי העברים נקרא עלינו ויצונו לזכות לו במדבר, ואתה שלח את העם ויחוגו לו במדבר. ופרעה יושב על כסאו הגדול ושריו ועבדיו וכל סגני המלך עומדים לפניו, וגם שבעים סופרים כותבים בשבעים לשון, לעם ועם כלשונו, כי כל בני העמים והלשונות תבו לרגליו.

והנה שני אנשים מעם העברים עומדים לפניו, והם „דומים למלאכי השרת, רום קומתם כארזי לבנון, גלגלי עיניהם כגלגלי כוכב הנגה. זקניהם כאשכולות חמרה, זיו פניהם כזיו החמה; ומטה האלהים בידם, שחקוק עליו שם המפורש, ממדרך רגליהם ינע הפלטרין ומדבור פיהם יוצאות שלהבות“. נפל עליהם פחד ורעדה, אימה ורתת, נבהל המלך ושריו, והמזכירים השליכו קולמוסיהם מידם ואגרותיהם ממקומם, ונפלו על פניהם לפני משה ואהרן והיו משתחווים להם.

ויתחזק פרעה אחרי הבהלה ויאמר אל משה ואל אהרן: אלהי העברים שלחכם אלי, ואני לא ידעתי את שמו ולא אדע ממדינתו; ואתם הגידו נא לי: באיזה מדינות ובאיזה ארצות הוא מולך? כמה מלחמות נלחם עם אויביו ונצח? כמה מדינות כבש? כמה עיירות לכד? וכמה חילים ופרשים ורכב ושלישים למלכם זה, בצאתו למלחמה? ויענו משה ואהרן ויאמרו לפרעה: אלהי העברים, אשר שלח אותנו אליך בדבר עמו, כחו וגבורתו מלא עולם, קולו חוצב להבות אש, דבורו מפרק הרים, כסאו שמים, וארץ הדם רגליו, קשתו אש, חציו שלהבת, חמתו לפיד, מגינו עננים וחרבו ברק, ולא ברזל; והוא גם הוא יוצר הרים בחמתו, מחולל ימים ונהרות, מכסה שמים בעבים ומוריד טל ומטר ומצמיח אדמה: הוא יוצר את העובר במעי אמו, וזן ומפרנס את כל באי עולם מקרני ראמים עד ביצי כנים; אין גדול בעיניו ואין קטן בעיניו, על הכל צופה הוא ומשגיח, והוא ממת ומחיה בכל יום.

ויעז פרעה ויאמר להם, אם אך כל אלה לו איני צריך לעזרו, כי בארצי נהר נילוס נמצא, שיוצא מתחת עץ החיים שבגן-עדן, והוא הולך ומשקה את אדמתי ומיטיו מתברכים,

* עמ"י מדרש אלפא-ביתא דרבי עקיבא נסחא א' בכחמ"ד חדר ג'.

וכל פרי ופרי באדמת מלכותי משאו שתי אתונות, ולכל אווד שלש מאות מעמים. ויכחש המלך באלהים, ולא אבה שמוע לדברי עבדיו. ותבער בו חמת ה' ויאמר אדני: רשע, אתה אומר לשלחי איני יודע כחו וגבורתו של אלהיכם, הריני מעמידך בשביל דבר זה ואוריעך כחי וגבורתי, למען תספר כבודי בכל העולם.

ב *

ויד ה' את ארץ מצרים ואת מלכה מכה אחרי מכה, וישבר גם את ידי החרטמים, אשר הקשו את לב המושל, ויוציא עם העברים מן הארץ כשש מאות אלף רגלי הגברים, לבד הטף, וגם ערב רב עלה אתם; ופרעה עוד הוסיף לרדוף אחריהם וישג את העם. ויש משה את ידו על הים ויהיו המים לחרבה, ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה, והמים להם חומה מימינם ומשמאלם, ומרכבות פרעה וחילו ירדו בים. ובראות פרעה, כי גם הוא יכולע בין הגלים, הכיר בנצחון אל העברים וישט ידו לשמים ויקרא: רואה אנכי כחך אלהים בעליונים, ואתה הצדיק ואני ועמי הרשעים ואין אלהי בעולם אלא אתה. וירד גבריאל המלאך וישם שלשלת בצוארו וימישהו מן המים, ויאמר לו: רשע! אתמול אמרת מי ה' אשר אשמע בקולו, ועתה כי טובע אתה במצולה, תקרא ה' הוא הצדיק; ובכל זה אני מעמידך בדבר ה'. וישכ ימים רבים בלא ארץ ולא עם. ויטליכו ה' אחר כך על ניטה העיר הגדולה, ולו היה דבר אלהים על ידי עבדו יונה בן אמתי. ועדיין פרעה מלך מצרים הוא חי, ועומד על פתח גיהנם ומודיע לכל הבאים שמה גבורותיו של הקב"ה.

דבר משה

א

השליח **

ויהי דבר ה' אל משה לאמר: היום חזיתך עומד ליד נכשל ואיש אתה, לא יראה עול וישתוק, קום ולך מצרימה, ארץ העבודה הקשה לאחיק ולבית אביך, להושיע את עמי מיד לוחציו, כי ידעתי את מכאוביו. ויאמר משה מי אנכי כי אלך אל פרעה? ויאמר אליו ה': ראה נביא נתתיך לגוים ושופט עמי. ואתה קח את המטה הזה אשר בידך, ובו תעשה אותות ומופתים ויאמינו בך, כי שלח שלחתיך. והיה כי יקשה פרעה את לבו לבלתי שלחם ונתתי ידי בו.

וילך משה וישב מצרימה, ומטה האלהים בידו, ויד בו את המלך פרעה ואת ארצו פעם אחרי פעם מכות גדולות, וגם באלהיהם עשה שפמים; ויוציא את ישראל בעצם היום בזרוע נטויה. ויבקע את הים, כי רדף מצרים אחריהם, ויעבירם בחרבה, ויזיל להם

* עפי' מדרש וישע בחמ"ד תדר א'. ** מספורי המקרא.

מים מצוד במדבר ויוריד להם שלו מן השמים, וינחם בענן יומם, ולילה בעמוד אש, ויהי להם לרועה נאמן.

ב

על ההר*

ויהי אחרי נשא ה' את בני ישראל ממצרים על כנפי נשרים, ויאמר לעשות לו את העם הזה לעם סגלה, ויבאו מדבר סיני ויחנו שם נגד הר האלהים. ויתקדשו בני ישראל ויכינו את עצמם ליום הגדול.

ויהי ביום השלישי ויהיו קולות וברקים, ונפתחו השמים, ועלה ראש ההר בשמים, וערפל מכסה את ההר. אלהים הגדול יושב על כסאו ורגליו עומדות על הערפל; ומראה כבוד ה' כאש אכלת ונגה לו.

ויעל משה אל אלהים, אל ההר, רגליו של משה עומדות בהר, וכולו בשמים וצופה ומביט בכל מערכת השמים.

ויחל אלהים לדבר את עשרת הדברים. וירעשו השמים והארץ ויסערו הימים והנהרות, התרוטמו ההרים והגבעות, היערות רועשים, החיות הומות, וגם המתים שבשואל תחתית קמו ויחיו ויעמדו על רגליהם, כאלה שעתידיים לבוא. אשר ישנו פה ואשר איננו פה — כולם כולם נרעשו בדבר ה'.

וייראו בני ישראל ויקראו אל משה: דבר אתה עמנו ולא נמות. ויהי להם משה מן היום הזה מול אלהים, ודבר ה' אתו והוא יצוה את בני ישראל.

ג

על הצור**

ויחפלל משה אל ה', אחרי אשר חטאו בני ישראל ויורידו עדים מעליהם, לאמר: ה' ה' הראני נא את כבודך ואדעך בשם. ויאמר ה': לא תוכל לראות את פני, כי לא יראני אדם וחי; אולם למען השבועה, אשר נשבעתי לך, אעבור פובי על פניך וידעת כי אחון את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם. אמרו מלאכי השרת לפניו: רבון העולמים! אנו שנשרתך ביום וכלילה, לא נוכל לראות את כבודך, ואדם בן-אשה יזכה לכך? עמדו בזעף ובקשו לשרפו בהבל פיהם. מיד וירד ה' בענן, הכניס את משה בנקרת הצור וסכך עליו בכפו. הסיר האל את כף ידו וראה משה אחורי השכינה. התחיל משה קורא: ה' ה' אל רחום וחנון, סלח נא לעונותיהם של ישראל. ויאמר ה': גם את הדבר הזה אעשה — וסלחתי כדבריך. ויקד משה ארצה וישתחו.

ויהי בשוב הנביא אל העם, והנה קרן עור פניו, וידעו כל בני ישראל, כי ה' אתו ויאמינו בה' ובמשה עבדו.

מימי משה.

עליות וכתרים

* א

ויהי כי בקש ראש הנביאים לעלות למרום, ויבא ענן וירץ כנגדו. וירכב עליו ויעל מרומי שחקים. לא הניחו קמואל השוער ללכת הלאה, והוא ממונה על שנים עשר אלף מלאכי חבלה ואין מי שיעמוד כנגדו. ויאמר לו הנביא: לא מעצמי באתי הנה, כי אם במצות המלך הגדול, שאני ואתה חייבים בכבודו; ולא אבה קמואל שמוע לו. גזר עליו ואבדו מן העולם. הוא אמר לעלות עוד הלאה; אבל הנה פגש בו המלאך הענק הדרניאל, והוא גבוה מחבריו מהלך ששים רבוא פרסאות, ובכל דבור ודבור שיוצא מפיו שנים עשרה אלף ברקי אש יוצאים מפיו. בקש לשרוף את הנביא בהבל סיו, מיד סכך עליו הקב"ה באברתו ויאמר: שליחי הוא, אל תגע בו. כיון שראה הדרניאל, איך אדון העולם חולק לו כבוד כך, כסף את ראשו לפני הנביא ויאמר: עבדך אני.

** ב

בשעה שעלה משה איש אלהים למרום, מצא לאלהי הכבוד יושב וקושר כתרים לאותיות, ויעמוד משה מנגד. אמר לו הקב"ה למשה: משה! אין שלום בעירך? השיב משה ויאמר לפניו: רבון העולמים! כלום יש עבד נותן שלום לרבו? אמר לו האלהים: היה לך לעזרני. מיד פתח משה ואמר: יגדל נא כח ה' כאשר דברת! חזר אלהים וחבבו ונשאו להיות רעה עמו וימסור לו בית גזו; ועל זה נאמר: עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות.

ג

הדבור**

ויעמוד העם מרחוק, ומשה נגש אל הערפל אשר שם אלהים. וכשיצא הדבור הראשון מהאלהים: אנכי ה' אלהיך! היו זיקים וברקים יוצאים מפיו, לפיד מימינו ולפיד משמאלו, והקול פורח באויר ונשמע ואומר: עמי עמי בית ישראל, אנכי ה' אלהיך. וישמעו את קול הדבור מפוצץ וירעם עולם ומלואו וינועו וחזרו לאחוריהם שנים עשר מיל, ונפשם יצאה בדברו. עם גוע בדבר-אלהים! באותה שעה חזרה התורה לפני האלהים ואמרה לפניו: רבונו של עולם! למי אלך ואתגלה, לחיים או למתים?

* עפ"י מעין החכמה בהמ"ד דור שני, ונמצא בפסיקתא רבתי.

** עפ"י בבלי שבת פרק תשועי. *** עפ"י סדרש עשרת הדברות ועוד.

ויען אלהים ויאמר אל התורה: תורת חיים את ולבני-אדם חיים שלחתיך. ענתה התורה ואמרה: הבט ממקומך וראה, הגה כולם מתים. מיד הוריד האל מל על בני העם, מאותו מל, שעתיד להוריד בימי תחית-המתים, ויקם רוח העם בו ויתעודד. וישמעו יתר הדברים, אשר דבר אלהים אליהם, ולא היה בהם עוד כושל.

אחרים אומרים: בשעה שהתחיל אלהים צבאות לדבר אל בני ישראל מן ההר, „רעשו העליונים והתחתונים“, ולא היו בני העם יכולים לעמוד על רגליהם מהדר גאון האלהים ומקולו העז. מיד שלח אלהים מחנה מלאכים ובאו והקיפו לכל אחד מהעם שני מלאכים, אחד מניה ידו על לבו להרגיעו, ואחר מגביהו את ראשו, שיכול לעמוד בפני בוראו, ואמר האלהים: הרשות נתונה לבני עמי להסתכל בכבוד ולא יכוו בגחלתו.

ויפתח ה' אלהים שבעה הרקיעים ושבע הארצות ויאמר אל העם העומד ושומע לו: אתם עדי שאין כמוני במרומים ובארץ, ראו שאני אחד ונגליתי עליכם בכבודי וכתפארתי. אם יקום פעם גבר ויאמר לכם: לכו עבדו אלהים אחרים! תענו ותאמרו לו: וכי יש אדם, שראה את בוראו פנים אל פנים בכבודו והדרו, וקם והניח את מלכו של עולם זה, ללכת לבקש לו אלהים אחרים? ויען העם ויאמר: את אלהינו נעבוד וכו נדבקה כל הימים.

שני ארונות

א

ארון הברית*

ויאמר אלהים למשה: עשה ארון עצי שטים ארון עדות וצפית אתו זהב, ועשית כפרית על הארון ודברתי אתך מבין שני הכרבים אשר על הכפרת; ובבא משה אל אהל העדות, שמע תמיד את הקול מדבר אליו מעל הכפרת. אבל לא רק שהיה הקול „יורד כמין סילון של אש“ לבין שני הכרבים להורות לו את התורות ואת החוקים. אלא ארון העדות והברית היה גם המצביא בעת מלחמה. הוא טסע והולך לפני העם לתור להם מנוחה, וענן ה' עליו. ויהי בנסע הארון ויאמר משה: קומה ה' ויפצו אויבך וינסו משנאיך מפניך, ובקחה יאמר שובה ה', שובה. היה אומר להם המתוקק לישראל: עמדו וסעו, הרי שכינה בארון, אמרו לו: אין אנו מאמינים; היה קורא: קומה ה'! והארון מזדעזע והולך ומקדים ונוסע לפניהם, מנישך כל עקמימות, דורס את הנחשים ואת העקרבים ומכלה את השונאים; ואם יחרה אף ה' בעמו — ולא ימיש עם ארון בריתו מתוך המחנה, וינגפו הם לפני אויביהם.

שכינתא על גבי ארונא יתיב, ועמה המרכבה וחיות הקדש; וכל אלה שגנו עיניהם מן הארון, היו נפלים ומתים, כנאמר, כי לא יראני האדם והי.

* עפ"י מקורים שונים.

ב

ארונו של יוסף*

ויהי במות יוסף וישביע את אחיו ובני עמו לאמר: כי סקד יפקד אלהים אתכם והעליתם את עצמתי מזה וקברתם אותי בקבר אבותי, אשר נתנו לי שכס אחד על אחי. ויכל לדבר ויאסף רגליו וימת, ויחנפו אתו כמשפט, ויבכו אותו וכל מצרים שבעים יום ושימו אותו בארון-מתכת כבד ויקברוהו בקברת המלכים על שפת היאר, הוא שיתור.

וישמעו מצרים את השבועה, שהשביע את אחיו לפני מותו, ויאמרו הבה נתחכמה, והיה כי יצא ארון יוסף מאתנו ויצא גם עמו ונלחם בנו, ויקומו בלילה ויקחו את הארון וישקיעו אותו בתחתיות נילוס, ויאמרו עתה נשכן לבטח; ומאז התברכו גם מימי הנזה בגללו.

וימת כל הדור הזה, אשר ידע את יוסף, וירבו בני ישראל ויעבדו בהם קשה מדור לדור, ועם כל לחצם ועבודתם הקשה הנחילו את דבר השבועה לכניהם אחריהם, דור לדור.

ויהי, כאשר שמע אלהים אליהם, ויוציא אותם מארץ היא לצבאותם בליל שמרים, ויעמוד משה מושיעם על שפת היאר, כי לא ידע איה נשקע ארון יוסף, ויקרא להמון המים לאמר: יוסף, יוסף, הן יוצאים אנו לחרות, והגיעה העת שנקיים את אשר סקד פקדת עלינו, אם מראה אתה עצמך מוטב, ואם לאו נקיים אנו משבועתך. חיש גזרעזע הארון וצף למעלה כקנה. נטלו משה על כתפו והעבירו את הים, והיה מתהלך בכל ימי המדבר על יד ארון הברית. היו שואלים כל הנפגשים את צבאות ישראל: „מה סיבם של שני ארונות הללו? השיבו לאמר: „אחד של מת ואחד של שכינה“. שאלו עוד: „מה סיבו של מת להתהלך על יד שכינה?“ אמרו: „קיים זה מה שכתוב בזה!“

ויהי במות משה ויהושע הכניס את העם לארץ ויכבוש את הארץ, ויקחו את עצמות יוסף גבורם ויקברו אותן בשכס. ותהיינה שמעד היום הזה.

במדבר

א

ממלחמת משה**

ויפנו בני ישראל ויעלו אחרי מלחמתם הגדולה את סיחן מלך האמורי דרך הבשן, והם עיפים ויגעים, ויצא לקראתם עוג מלך הבשן יהצה; והוא ענק וגבור אדיר, הוא לבוש שריון נחשת וגבהו מכהה את עין השמש. ויבו בעיניו ללחום בקרב את מחנת

* עפ"י מכילתא ועוד מקורים. ** עפ"י בבלי ברכות.

ישראל, ויעקוד הר גדול, — גדלו ורחבו ככל מחנה ישראל — ויאמר להשליכו עליהם ולרוצץ גלגלת כל הגוי בסעם אחת. ויקוב אלהים חור בהר; ויפול על שכמו, ולא יכול לנשותו ימין ושמאל. קומת משה עשר אמה היתה, לקח חרב ארוכה עשר אמות, קפץ עשר אמות ויך בה את עוג וימיתוהו; ויראו שרי חילו כי מת גבורם וירך לכם וינוסו, וידבקום בני ישראל ויכו בם עד חרמה, ולא השאירו להם שריד.

ב

ב א ר ה ש ל מ ר י מ *

יחד את משה אביר הרועים עמדו להם לישראל לימינם עוד שני פרנסים טובים, אהרן ומרים, שעל ידם וזכותם באו הענן והבאר. הראשון היה מגין על שבטי יעקב יומם ולילה וישכן עליהם תמיד, והשני היה משקה אותם תמיד ונותן להם מימיו במדבר. ומתגלגלת היתה הבאר ממסע אל מסע, היתה מקדמת ובאה לפניהם, מאירה להם את הדרך ומגרשת גם את האויבים שקמו לנגדם. על כן ישירו אז בני ישראל את השירה: עלי באר! עלי באר! הלא אחותנו את. ועדיין היא צפה בים הגדול, עולים להר כרמל ורואים אותה כמין כברה בים...

טסה אחר: הבאר דומה למלע מלא כברה מסכפכת ועולה כמפי הסך הזה, עולה להרים ויורדת לגיאות; וכשהעם חונה למחנותיו, היתה שורה כנגד פתחו של אהל מועד, ובאים נשואי ישראל ושרים: עלי באר! עלי באר! והמים מבעבעים ועולים כעמוד למעלה, וכל אחד ואחד מושך את המים במקלו ובמשענתו איש לשבטו ולמשפחתו וישתו. היתה עוברת בנחל, אז היתה מאירה כלבנה מתוך המים.

ג

ה ע נ נ י מ **

והי הלך לפני בני ישראל במדבר יומם בעמוד ענן לנחתם את הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם. לא ימיש עמוד הענן ממחנה העם ולא יחסר אור עמוד האש, והיו לכוכבי היום והלילה, כוכבים על יד כוכבים.

ויהי בנסוע העם, ענני ה' הולכים לפניהם, והיה עשן המערכה ועשן הקטרת עולה ממשכן המטולטל, "ושני זקוקין של אש יוצאים מבין שני בדי הארון, והיו שורפים לפניהם את הנחשים ואת העקרבים", וסר כל פגע בדרך.

והיו האומות אומרות: מי זאת עולה מן המדבר כתמרת עשן? וחזרו ואמרו: אלהיות אלו כל תשמישן אינו אלא באש. עמד משה ואמר לישראל: כל הנסים האלה שעשה לכם האל, הוא אך בשביל שקבלתם את אלהותו בסיני. והי אמר וענה: אני בכל אמשול, באש ובמים.

* עפ"י בבלי ומדרשים ותוספתא.

** עפ"י מדרש דברים רבה פרשה ז' ותנחומא ויקהל סימן ז'

ד

בגדי ישראל*

ויסע העם מהרב, ויולך ה' אלהים אותו ארבעים שנה במדבר; לא בלו שמלותיו ונעלו לא בלחה מעל רגלו.

ולא "כלי קוריים" הביאו עמהם ממצרים, כלים, שכל זמן שמשתמשים בהם הם מתחזקים, וכשמניחים אותם מתרפים והולכים, כי אם בגדיהם היו אלה, שהלבישו אותם מלאכי השרת, בעמדם לפני הר סיני, ועל כן לא נתבלו, ונשארו חדישים ויפים כביום עשייתם. ולא היו צריכים תכבוסת, כי הענן היה שף בהם ומגהיץם; ולא בא בהם ריח הזיעה, כי הבאר היתה מעלה בכל יום מיני דשאים ומיני בשמים, מן מעין גנים באר מים חיים, והיתה מעדנן. ואם אמר תאמר: מה עשו אלה, שעוד היו קטנים בימי סיני ונתגדלו? האם לא קצרו להם המלבושים? אף אני אענך: אל נא תתמה; הלא החלזון הזה, כשגדל מלבושו גדל עמו, ויגדלו הקטנים ויהיו לגדולים והתגדלו גם מלבושם עמם ולא הוצרכו לחליפות שמלות.

כיון שראו בני ישראל, איך האלהים מנהיגם ומעדנם במדבר, ושום דבר לא יחסר להם, התחילו מקלסין אותו ואמרו: אלהא די בשמיא את הוא רעיה סבא, דלא חסרת מיבוהך לעולם. וישמע אלהים ויאמר: אשרי האב שבניו מקלסין אותו, וידעו כי חסים המה בצלו.

משה ויהושע

א

קבר הנביא**

ויבן משה משכן ואהל לה' ויפקד את בני ישראל ויצבא צבאותם לשבטים ולדגלים וינהלם מהרב ויובל אותם דרך כל המדבר הגדול והעורא, להביאם אל הארץ, אשר נשבע ה' לאבותיהם לתת להם. שמלתם לא בלחה ורגלם לא בצקה ולא קמו גם אויביהם מפניהם. ויאכילם מן במדבר וישבור צמאונם וידן גם את דינם, ויצו אותם חוקים ומשפטים צדיקים, ותורות חיים נתן להם, אשר יעשה האדם וחי בהן, וימרו את פיו בכל פעם; והוא נשא להם ויחנכם כאומן את היונק ויתן רוח במ, להיות גוי חזק ואיתן ויודע את האלהים. וילכו ממסע למסע ומתחנה לתחנה, עד בואם אל הר נבו, אשר בקצה ערבות מואב, והוא הר העברים. וירא משה כי זקן הוא ולא יכול עוד לצאת ולבוא לפני עמו כתמול שלשם ולכבוש להם הוא את הארץ: ויפקד את יהושע בן נון משרתו, אשר לא מש מאהלו, והוא איש אשר רוח בו, ויצוהו על עמו לאמר: חזק ואמץ, כי אתה תביא את

* עפ"י מדרש תתלים כ"ג; ומובא בפסיקתא דרב כהנא ובעוד מדרשים.

** מחזון המקרא וספרי דבי רב.

העם הזה אל ביתו ואל נחלתו. והתנחלתם בצדק; וגם ללוים שומרי הברית, האומרים איש לאביו ולאמו לא ראיתו ואת אחיו לא הכיר, תתנו אחוזה ביניכם לשבת. ויכל לצות ויעל אל ראש הפסגה ויראהו ה' את כל הארץ מעבר לירדן, וימת שם על פי ה'. וימת בנשיקה, וישאו אותו שוכני מעלה בני. ויבכו אותו בני ישראל ולא ידע איש את קברתו. נסתר מקומו מאת האדם, פן יחטאו ויעשו אותו אלהים!

פעם שלחו בני מלכים צירים רבים לבקש את קברו של משה הנביא בשדה מואב, הלכו ועלו על ראש ההר וישקיפו, נדמה להם כמו צל קבר למטה, ויטהרו לרדת ויבאו אל המקום למטה וישאו עיניהם, והנה צל הקבר למעלה. התפרדו לשתי מחנות, אחת עלתה למעלה ואחת נשארה למטה; והנה אלה שלמעלה חושכים לראות כמו קבר למטה ואלה שלמטה רואים אותו מרחוק למעלה.

וייגעו לריק כל המבקשים למצוא את קבר הנביא כל ימי אנוש עלי ארץ.

ב

היורש*

ויהי באמור אלהים למשה עבדו: עלה על הר העברים והאסף אל עמך, כי לא תעלה אל הארץ את שבטי, וידבר משה אל האלהים לאמר: את גורלי אשא, כי כן צוית ולא אמרה את רוחך; אבל הגני הולך למות, ולא ישאר איש אשר ישא את עול העם הזה, ואשר יהיה להם למליץ בינך וביניהם. יפקד ה' אלהי הרוחצת להם איש אשר כזה, למען אבוא בשלום אל משכבי, ואדע כי לא אשאיר בני עמי כצאן בלי רועה. ויאמר אלהים אליו: הנה לך נער משרת, נאמן רוח וישר דרך, אשר לא ימוש מאהלך חמיד, ושמו יהושע בן נון, בהנער הזה בחרתי להיות לבני לפה; ואתה קום וסמכת את ידך עליו ואמרת לבני ישראל: הא לכם איש להיות שומר לראשיכם, על פיו יצאו כל עניני העם ועל פיו יבואו ואל יזיד איש למרות את פיו.

ויקם משה ויקח את יהושע למטה אפרים ויעמידו לפני העם, ופניו מאירים כפני הלבנה במלואה, ויסמוך ידיו עליו ויאמר אליו: הן קרבו ימי למות ואתה קום והיה לנגיד על כל שבטי בני ישראל למשפחותיהם, את מלחמותיהם תלחום ואת הארץ הנכבשת תחלק להם בגורל. לשבט רב תרבה נחלתו ולמעט תמעט, אל תשא פנים, אל תבער חמתך, כי לא ישמעו לך, ונהלת את העם הזה בשלום ונהת. ויהי הדבר כן.

ג

ה ס פ ר **

ויכתוב משה את אשר יקרה את עמו באחרית הימים בספר ויתנו ביד יהושע, ויצו אותו על עמו ועל מריו ועל קשי ערפו. ויאמר אליו, אל יהושע: הגני הולך אל משכב אבותי, ואתה שמור את הדברים, הכתובים בספר הזה, ודע כי כך בחר אלהים להיות אחרי ולמלא את מקומי ככל דברי הברית.

* מחזן המקרא.

** עמ"י ספר החיצון, עלית משה" בחרגום עברי לקמינצקו בהשלה.

ובשמוע יהושע את הדברים האלה יוצאים מפי משה, קרע את בגדיו ויפול לרגליו ויאמר אליו: בי, אדוני, הן אתה שדברת אל האלהים פנים אל פנים ובכל ביתו נאמן אתה, לא יכולת נשוא בעול הכבוד, ואני עבדך בן אחד מקטני שבטי ישראל, מה אני ומי אני, כי אבוא אחריך ואתפלל אל האלהים, בעת אשר אתה לא תהיה עוד עמנו. והנה ישמעו מלכי האמורי והכנעני, כי סר צל העם מאתם כמותך, וקמו כולם כאיש אחד לבלוע אותי ואת עמי. וירם משה את יהושע וישיבהו על כסאו עמדו, ויאמר אליו: אל יפול לכך ואל תחת. ה' עמך בכל אשר תלך, לא בצדקת העם הזה תשמיד את הגוים, כי אם בצדקת אבותיהם, אשר כרת עמם את הברית. אתה תראה, כי לא יזנח ה' אותך זנח ויעמוד לימינך בכל אשר תלך ובכל אשר תעשה. ויכל משה לדבר ויחזק לב יהושע.

ממיתת משה

* א

ויהי באמור ה' אל משה עבדו, עלה ההרה ומות בהר, חשב מלאך המות, שצפה לנפשו מאז, שכבר נתנה לו רשות מאדונו על משה, ויטהר ויעמוד לפניו ויאמר אליו: משה, משה, אלהים שלחני אליך לקחת את נשמתך ביום הזה, ואל נא תמנענה ממני. ענה משה ואמר להמלאך: לא אמות כי אחיה ואספר לעולם מעשי יה. ולא קבל המלאך דבריו ויאמר אליו: בן-האדם, למה אתה מתנאה בקלוסך את המלך, ולו כל צבאי העולם מקלסים, ודיו שהשמים מספרים כבוד אל, אמר משה: ואני אשתיק אותם. ויאמר: האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי. וירא ציר המות, כי לא יכול לו ויפן וילך. לאחר שעה בא אליו פעם שניה, ושוב התיצב לפניו ויאמר אליו: משה בן עמרם מסור פקדונך לאל הרוחות. ולא אבה המחוקק לשמוע אליו, ויזכור „שם המפורש“ ויעף, הלא כן גם יספר הכתוב בשמו: כי שם ה' אקרא! והמלאך לא הרפה ממנו, ויעט אחריו וייתצב לפניו פעם שלישית לאמר: ה' אלהי שמים ואלהי הארץ שלחני אליך, ואין שלמון ביום המות. וירא משה ויתבונן, כי אמנם מן השמים מבקשים את רוחו. ויחל להצדיק עליו את הדין ופתח ואמר: הצור תמים פעלו! אבל עוד לא אבתה הנפש לעזוב את מלונה הקדוש, ומשה מדבר עמה רכות לאמר: שובי נפשי למנוחיכי, שובי נפשי למנוחיכי. ותשמע הנשמה בקול רבה ותעל למרומים.

באותה שעה פתחו התחתונים ויאמרו: תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. העליונים קראו ואמרו: צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל; ואף האלהים בעצמו משבח את בנו ואומר: ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, אשר ידעתיו פנים אל פנים וימליכני למטה ולמעלה.

* עפ"י מדרש תנחומא ברכה סימן ג'.

* ב

ויהי כי קרבו ימי משה למות, העלהו אלהים צבאות לשמי מרומים ו, הראה לו מתן שכרו ומה שעתיד להיות". ותעמוד מרת הרחמים לפני הנביא ואמרה לו: בן עטרם פנה נגד הכסא ותראה, איך אבינו מורנו בונה בית מקדש מאבנים טובות ומרגליות; בכל אולמיו ותאיו שורה זיו שכינתו, ובמקדש זה יושב המשיח ואהרן אחיך עומד ומקטיר לפני המזבח ומעילו עליו. ויפן משה וירא בית-האל עומד על תלו והכהן הגדול משרת בו ומביט בו ויתבונן, והנה אחיו הוא, אשר מת בהר ההר על גבול ארץ אדום, ותפעם רוחו ויגש אליו. ויקרא לו אהרן מן העזרה: אל תגש הלום, בטרם מסרת את רוחך, כי לא יכנס אדם לכאן, עד שיפעם פעם מות ויתקדש. החזיר משה פניו אל האלהים ויאמר אליו: רבון העולמים! מתי תוריד משכנך זה הבנוי לדרי מטה? ויאמר אלהים אליו: מקץ הימין לא גליתי עד הנה לכל בריה לא לראשונים ולא לאחרונים. ויאמר משה: אם חסדך עמדי, נלה לי אך מעט מזעיר, בטרם אמות ושלום יהיה לי. ויאמר ה' אליו: אזרה את עמך ישראל במזרה בשערי הארץ ויתפזרו בארבע רוחות העולם בין הגוים, ואוסף ידי שנית ואקבצם ושבו אל נוהם אשר ראית. ויסתר משה פניו ותעל רוחו השמימה.

** ג

ויעל משה לפני מותו בערבת מואב אל הר נבו ראש הפסגה, אשר על פני ירחו, ויראהו ה' את כל חלקי ארץ כנען, את ארץ הקיני, הקניזי ואת הקדמני ואת החתי ואת הפרזי ואת האמרי ואת הגרנשי ואת היבוסי, שעתידיים השבטים לרשת אותם. הראהו יהושע תלמידו עושה מלחמה עם מלכי כנען ומנצח אותם אחד אחד, לא יקום גם אחד נגדו. הראהו את ארץ הירושה כבר מיושבת מבני ישראל, איש תחת נפטו ותחת תאנתו והברכה בכל; ושוב חזר והראהו את המציקים, הקמים מכל עבר לנשל אותם מעל ארמיתם, בעזבם את דברי בריתו. — הראהו את ברק בן אבינעם עושה מלחמה עם עשרת אלפים איש מבני נפתלי ומבני זבלון אשר אתו עם סיסרא וחילותיו וימגרו את עוזו ואת כחו. הראהו גדעון בן יואש עושה מלחמה עם בני מדין ועם בני עמלק ויגרשם מן הארץ, והראהו את תקפו ונפלאותיו של שמשון בן מנוח, אויב עם הפלשתים ויראם את ידו. ויראהו אלהים למשה את שלשלת המלכים, שעתידיים לעמוד מדוד וזרעו; הראהו את שלמה בנו עושה כלים לבית המקדש ובונה את היכל המקדש לכבוד ולתפארת. הראהו את בנין הבית, שבית תפלה יקרא לכל העמים, ינהרו אליו מצפון ומדרום, מים וממזרח והראהו את חרבנו. הראהו את שירת הנביאים והחזנים, הקוראים לאלהים ולדברי נביאו, והראהו את גלות אליהו ואת גלות אלישע. הראהו אלהים למשה את מערת המכפלה, שהאבות שוכנים בה; הראהו

* עפ"י קטע בראשית רבתי מובא באלדר הרני לאברהם אפשטיין.
** על פי ספרי דבי רב דברים סימן שני"ז ותרנגום יונתן.

את כל העולם כלו, מיום שנברא עד יום שיחיו המתים. הראהו צרות ומצוקות של כל דור ודור ואת ימי הנאולה; הראהו את ימי אדום וארמילוס, הראהו מלחמת נג ומגוג וכל המון הגוי העז הזה, שעתיד ליפול בבקעת יריחו; והראהו לאורך את שלות הצדיקים ואת מנוחת כל אלה, שמצאו את הדרך לחיי-עולם. ויאמר משה: רב ראיתי במרם אמות. וימת משה עבד ה' על פי ה'. ובת-קול יצאה והכריזה לאמר: משה עבדי מת,

פתחו שמי השמים את שעריכם.

האגדה אומרת: שנים עשר מיל על שנים עשר מיל אותה בת-קול משמיעה וקוראה: וימת משה בן עמרם ספרא רבא דישראל. — קול ה' על נביאו, שלא קם כמהו לא לפניו ולא לאחריו, ואשר ידעו מנעוריו פנים אל פנים.

ומסרה אחרת תאמר: לא מת משה אדון הנביאים כלל, ויד המות לא נגעה בשליח ה', אלא חי הוא עדי עד ו"עומד ומשרת למעלה" בין יושבי עליונים, כמו ששרת על הארץ בין התחתונים. ויעל משה ולא מת.

